



ISSN 2518-7937 (Print)
ISSN 2663-516X (Online)



№ 2(94)/2019

ПЕДАГОГИКА сериясы

Серия ПЕДАГОГИКА

PEDAGOGY Series

**ҚАРАҒАНДЫ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

**ВЕСТНИК
КАРАГАНДИНСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА**

**BULLETIN
OF THE KARAGANDA
UNIVERSITY**

ISSN 2518-7937 (Print)
ISSN 2663-516X (Online)
Индексі 74622
Индекс 74622

ҚАРАҒАНДЫ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК
КАРАГАНДИНСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА

BULLETIN
OF THE KARAGANDA
UNIVERSITY

ПЕДАГОГИКА сериясы

Серия ПЕДАГОГИКА

PEDAGOGY Series

№ 2(94)/2019

Сәуір–мамыр–маусым
28 маусым 2019 ж.

Апрель–май–июнь
28 июня 2019 г.

April–May–June
June, 28, 2019

1996 жылдан бастап шығады
Издается с 1996 года
Founded in 1996

Жылына 4 рет шығады
Выходит 4 раза в год
Published 4 times a year

Қарағанды, 2019
Караганда, 2019
Karaganda, 2019

Бас редакторы
химия ғыл. д-ры, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі
А.Т. Едрисов

Бас редактордың орынбасары **Е.М. Тажбаев**, хим. ғыл. д-ры, профессор,
ҚР ҰҒА корр. -мүшесі
Жауапты хатшы **Г.Ю. Аманбаева**, филол. ғыл. д-ры, профессор

Редакция алқасы

Б.А. Жетпісбаева,	ғылыми редактор пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
М.Н. Сарыбеков,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Қ.М. Арынғазин,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
С.Т. Каргин,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Л.А. Шкутина,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Г.О. Тәжіғұлова,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Н.Э. Пфейфер,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Ш.М. Мухтарова,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
С.К. Әбілдина,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Н.Б. Михайлова,	PhD, профессор (Германия);
А.Миколайчак,	PhD, профессор (Польша);
Т.В. Машарова,	пед. ғыл. д-ры (Ресей);
И.А. Федосеева,	пед. ғыл. д-ры (Ресей);
Д.А. Казимова,	пед. ғыл. канд. (Қазақстан);
Т.Ю. Шелестова	жауапты хатшы PhD (Қазақстан)

Редакцияның мекенжайы: 100028, Қазақстан, Қарағанды қ., Университет к-сі, 28
Тел.: (7212) 77-03-69 (ішкі 1026); факс: (7212) 77-03-84.
E-mail: vestnick_kargu@ksu.kz. Сайт: vestnik.ksu.kz

Редакторлары
Ж.Т. Нурмуханова, И.Н. Муртазина

Компьютерде беттеген
Г.Қ. Қалел

Қарағанды университетінің хабаршысы. «Педагогика» сериясы.

ISSN 2518-7937 (Print). ISSN 2663-516X (Online).

Меншік иесі: «Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті» РММ.

Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігімен тіркелген. 23.10.2012 ж.
№ 13107–Ж тіркеу куәлігі.

Басуға 29.06.2019 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/8. Қағазы офсеттік. Көлемі 12,12 б.т.
Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 66.

Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ баспасының баспаханасында басылып шықты.

100012, Қазақстан, Қарағанды қ., Гоголь к-сі, 38. Тел. 51-38-20. E-mail: izd_kargu@mail.ru

Главный редактор

д-р хим. наук, профессор, чл. -корр. НАН РК

А.Т. Едрисов

Зам. главного редактора

Е.М. Тажбаев, д-р хим. наук, профессор,
чл. -корр. НАН РК

Ответственный секретарь

Г.Ю. Аманбаева, д-р филол. наук, профессор

Редакционная коллегия

Б.А. Жетписбаева ,	научный редактор д-р пед. наук (Казахстан);
М.Н. Сарыбеков ,	д-р пед. наук (Казахстан);
К.М. Арынгазин ,	д-р пед. наук (Казахстан);
С.Т. Каргин ,	д-р пед. наук (Казахстан);
Л.А. Шкутина ,	д-р пед. наук (Казахстан);
Г.О. Тажигулова ,	д-р пед. наук (Казахстан);
Н.Э. Пфейфер ,	д-р пед. наук (Казахстан);
Ш.М. Мухтарова ,	д-р пед. наук (Казахстан);
С.К. Абильдина ,	д-р пед. наук (Казахстан);
Н.Б. Михайлова ,	PhD, профессор (Германия);
А.Миколайчак ,	PhD, профессор (Польша);
Т.В. Машарова ,	д-р пед. наук (Россия);
И.А. Федосеева ,	д-р пед. наук (Россия);
Д.А. Казимова ,	канд. пед. наук (Казахстан);
Т.Ю. Шелестова	ответственный секретарь PhD (Казахстан)

Адрес редакции: 100028, Казахстан, г. Караганда, ул. Университетская, 28

Тел.: (7212) 77-03-69 (внутр. 1026); факс: (7212) 77-03-84.

E-mail: vestnick_kargu@ksu.kz. Сайт: vestnik.ksu.kz

Редакторы

Ж.Т. Нурмуханова, И.Н. Муртазина

Компьютерная верстка

Г.К. Калел

Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика».

ISSN 2518-7937 (Print). ISSN 2663-516X (Online).

Собственник: РГП «Карагандинский государственный университет имени академика Е.А. Букетова».

Зарегистрирован Министерством культуры и информации Республики Казахстан. Регистрационное свидетельство № 13107–Ж от 23.10.2012 г.

Подписано в печать 29.06.2019 г. Формат 60×84 1/8. Бумага офсетная. Объем 12,12 п.л. Тираж 300 экз. Цена договорная. Заказ № 66.

Отпечатано в типографии издательства КарГУ им. Е.А. Букетова.

100012, Казахстан, г. Караганда, ул. Гоголя, 38, тел.: (7212) 51-38-20. E-mail: izd_kargu@mail.ru

Main Editor

Doctor of Chemical sciences, Professor, Corresponding member of NAS RK

A.T. Edrissov

Deputy main Editor

E.M. Tazhbaev, Doctor of chem. sciences, Professor,
Corresponding member of NAS RK

Responsible secretary

G.Yu. Amanbayeva, Doctor of phylol. sciences, Professor

Editorial board

B.A. Zhetpisbayeva,	Science Editor Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
M.N. Sarybekov,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
K.M. Aryngazin,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
S.T. Kargin,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
L.A. Shkutina,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
G.O. Tazhigulova,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
N.E. Pfeyfer,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
Sh.M. Mukhtarova,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
S.K. Abildina,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
N.B. Mikhaylova,	PhD, professor (Germany);
A. Mikolaychak,	PhD, professor (Poland);
T.V. Masharova,	Doctor of ped. sciences (Russia);
I.A. Fedosseya,	Doctor of ped. sciences (Russia);
D.A. Kazimova,	Cand. of ped. sciences (Kazakhstan);
T.Y. Shelestova	Secretary PhD (Kazakhstan)

Postal address: 28, University Str., 100028, Karaganda, Kazakhstan

Tel.: (7212) 77-03-69 (add. 1026); fax: (7212) 77-03-84.

E-mail: vestnik_kargu@ksu.kz. Web-site: vestnik.ksu.kz

Editors

Zh.T. Nurmukhanova, I.N. Murtazina

Computer layout

G.K. Kalel

Bulletin of the Karaganda University. «Pedagogy» series.

ISSN 2518-7937 (Print). ISSN 2663-516X (Online).

Proprietary: RSE «Academician Ye.A. Buketov Karaganda State University».

Registered by the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan. Registration certificate No. 13107-Zh from 23.10.2012.

Signed in print 29.06.2019. Format 60×84 1/8. Offset paper. Volume 12, 12 p.sh. Circulation 300 copies. Price upon request. Order № 66.

Printed in the Ye.A. Buketov Karaganda State University Publishing house.

38, Gogol Str., 100012, Kazakhstan, Karaganda, Tel.: (7212) 51-38-20. E-mail: izd_kargu@mail.ru

МАЗМҰНЫ

ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ МЕН ТЕОРИЯСЫ

<i>Абаева Н.Ф., Ерахтина И.И., Самашова Г.Е., Cernasejus O.</i> Техникалық жоғары оқу орнында оқу үрдісінде математикалық білімнің рөлі	8
<i>Досбенбетова А.Ш.</i> Оқушылардың экономикалық мәдениетін қалыптастыру үрдісіндегі әлеуметтік институттардың өзара байланысы	16
<i>Копжасарова У.И., Станчу Н., Бексултанова Л.А., Бейсенбаева Б.А.</i> «Халықаралық қатынастар» мамандығы бойынша студенттерінің кәсіби шетел тілін дамыту»	24
<i>Марышкина Т.В.</i> Университет студенттері үшін «Үйде оқу» курсын жасау	31
<i>Рахимбердиева Ж.Ш., Калиева А.Н., Дамир А.Д.</i> Биологиялық өлкетанудың маңызы мен мүмкіндіктері	38
<i>Сейтметова А.М., Жүзбай А.Қ.</i> «Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тарауын оқытуда оқушылардың жеке-топтық оқу-танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастыру	44
<i>Тлеужанова Г.К., Курпешко Н.Н., Андреева О.А.</i> Шетел тілін кәсіби қызметте қолдануға болашақ мамандардың дайындығын қалыптастыру мәселесі туралы	52

БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦИЯ МЕН ДӘСТҮРЛЕР

<i>Смирнова М.А., Самойлова И.А., Тынбаева Г.С.</i> «Ақпараттық-коммуникативті технологиялар» пәні бойынша инновациялық оқыту стратегиясын енгізу туралы	59
<i>Есеноманова А.Р., Сатпаева Ж.А., Жандаева У.Ж., Закирова Д.Ф., Досмуханова Ж.А.</i> Оқытушының бәсекеге қабілеттілігін үздіксіз дамытуды ұйымдастырудың жаңа тәсілдері	66
<i>Кагазбаев Ж., Копжасарова У.И., Төлеужан А.Т., Хамза А.А.</i> Шетел тілді ерте жастан оқытудың шетелдік тәжірибесі	72
<i>Матасова И.Н., Хорошилова С.П.</i> Жоо-да ауызша ілеспелі аударманы оқытудың кейбір қырлары	81
<i>Жилбаев Ж.О., Сырымбетова Л.С., Муратова Л.М.</i> Когнитивті педагогика контекстінде қоғамдық сананы жаңғырту (рухани жаңғыру) құндылықтары	88
АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР	96

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ И ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

<i>Абаева Н.Ф., Ерахтина И.И., Самашова Г.Е., Černašėjus O.</i> Роль математических знаний в учебном процессе технического вуза	8
<i>Досбенбетова А.Ш.</i> Взаимодействие социальных институтов в процессе формирования экономической культуры школьников	16
<i>Копжасарова У.И., Станчу Н., Бексултанова Л.А., Бейсенбаева Б.А.</i> Развитие профессиональных иноязычных умений студентов специальности «Международные отношения»	24
<i>Марышкина Т.В.</i> Составление курса «Домашнее чтение» для студентов университетов.....	31
<i>Рахимбердиева Ж.Ш., Калиева А.Н., Дамир А.Д.</i> Сущность и особенности биологического краеведения	38
<i>Сейтметова А.М., Жузбай А.К.</i> Организация индивидуально-групповой учебно-познавательной деятельности учащихся при обучении биологии	44
<i>Тлеужанова Г.К., Курпешко Н.Н., Андреева О.А.</i> К проблеме формирования готовности будущих специалистов к использованию иностранного языка в профессиональной деятельности	52

ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ

<i>Смирнова М.А., Самойлова И.А., Тынбаева Г.С.</i> О внедрении инновационных стратегий преподавания дисциплины «Информационно- коммуникационные технологии»	59
<i>Есеноманова А.Р., Сатпаева Ж.А., Жандаева У.Ж., Закирова Д.Ф., Досмуханова Ж.А.</i> Новые подходы к организации непрерывного развития конкурентоспособности преподавателя.....	66
<i>Кагазбаев Ж., Копжасарова У.И., Төлеужан А.Т., Хамза А.А.</i> Опыт зарубежных стран по раннему обучению иностранным языкам	72
<i>Матасова И.Н., Хорошилова С.П.</i> Некоторые аспекты преподавания устного последовательного перевода в вузе	81
<i>Жилбаев Ж.О., Сырымбетова Л.С., Муратова Л.М.</i> Ценности модернизации общественного сознания (духовного возрождения) в контексте когнитивной педагогики.....	88
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ	96

CONTENT

THEORY AND TECHNOLOGIES OF EDUCATION AND TRAINING

<i>Abayeva N.F., Yerakhtina I.I., Samashova G.E., Cernasejus O.</i> Role of mathematical knowledge in the educational process at technical educational institution	8
<i>Dosbenbetova A. Sh.</i> The interaction of social institutions in the process of forming the economic culture of schoolchildren	16
<i>Kopzhasarova U.I., Stanciu N., Bexultanova L.A., Beisenbayeva B.A.</i> Development of professional foreign language skills of students of the specialty «International relations»	24
<i>Maryshkina T.V.</i> Creating the «Home reading» course for university students	31
<i>Rakhymberdieva Zh.Sh., Kaliyeva A.N., Damir A.D.</i> The importance and opportunities of biological regional studies	38
<i>Seytmetova A.M., Zhuzbay A.K.</i> Organization of individual and group, educational and cognitive activity of pupils in studying biology	44
<i>Tleuzhanova G.K., Kurpeshko N.N., Andreyeva O.A.</i> To the formation problem of future specialists' readiness to use foreign language in professional activity	52

TRADITIONS AND INNOVATIONS IN EDUCATION

<i>Smirnova M., Samoilova I., Tynbayeva G.</i> On the implementation of innovative teaching strategies of the discipline «Information and communication technologies»	59
<i>Esenomanova A.R., Satpaeva Zh.A., Zhandaeva U.Zh., Zakirova D.F., Dosmuhanova Zh.A.</i> New approaches to the organization of the continuous development of the teacher's competitive personality....	66
<i>Kagazbayev Zh., Kopzhasarova U.I., Toleuzhan A.T., Khamza A.A.</i> The experience of early foreign language learning in overseas countries	72
<i>Matassova I.N., Horoshilova S.P.</i> Some aspects of teaching oral consecutive interpretation in higher education instruction	81
<i>Zhilbaev Zh.O., Syrymbetova L.S., Muratova L.M.</i> Values of modernization of public consciousness (spiritual revival) in the context of cognitive pedagogy	88
INFORMATION ABOUT AUTHORS	96

ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ МЕН ТЕОРИЯСЫ

ТЕОРИЯ И ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

THEORY AND TECHNOLOGIES OF EDUCATION AND TRAINING

UDC 378:372.851

N.F. Abayeva¹, I.I. Yerakhtina¹, G.E. Samashova¹, O. Cernasejus²

¹Karaganda State Technical University, Kazakhstan;

²Vilnius Gediminas technical university, Lithuania

(E-mail: a_nella@mail.ru)

Role of mathematical knowledge in the educational process at technical educational institution

The article is devoted to the place and role of mathematical disciplines for technical specialists. At technical university mathematical training is necessary for understanding the principles of design and modern methods and technologies use for the perception of scientific and technical concepts and ideas. Many processes are modeled, studied and predicted by its means. It must be taken into account that the scientific progress rapid development exacerbates the need in highly qualified personnel training in the field of engineering and technology. Mathematics provides the basis for other special disciplines study. The methods of educational activities enhancing in teaching mathematical disciplines are considered. The article draws a parallel: professional orientation of mathematics — result of academic achievement — the result of the EEEA (external evaluation of educational achievements) in mathematics. The working curriculum of Vilnius Gediminas technical university for mathematical cycle disciplines study is analyzed. Mathematical disciplines in accordance with specialties of KSTU (Karaganda State Technical University), compulsory and elective components are listed. The carried out analysis comes to the following conclusion — students' mathematical training is not enough for modern technical specialists.

Keywords: professional orientation of mathematics, educational process at technical educational institution.

Introduction

On 16 June, 2006 in L.N. Gumilyov Eurasian National University, N.A. Nazabayev, the president of the Republic of Kazakhstan, in the message to the youth at the lecture «To economics knowledge through innovations and education» mentioned: «In their structure our universities should have highly qualified specialists in the field of chemistry, physics, chemical technology, economics. Such a connection of specialists allowed the Massachusetts, California and Tokyo institutes of technology to become the best in the world. It is necessary to qualitatively change the teaching level in mathematical applied departments at all universities. Everyone should know mathematical methods of data analysis — engineers, economists, lawyers, constructors, government officials. As world practice shows, the high level of mathematical training will ensure a qualitative breakthrough in all sectors. Education system reform centerpiece should be the modern information technologies comprehensive introduction into educational processes. At this stage the particular attention should be paid to necessity of teachers' retraining and advanced training. Moreover, it is necessary to reframe curricula for compliance with international standards and modern world requirements. ... Educated, literate people are the main motivation of human development in XXI century» [1; 2].

The country's socio-economic status and possibility of further sustainable economic growth depend on educational system development including technical education. Therefore, to increase students' interest in getting qualitative education is one of the prior tasks of higher education improvement.

Historically, there are two aspects of mathematics purpose: practical, associated with the tools creation and application needed in human's productive activities, and spiritual, associated with human's thinking, mastering a certain method of world and knowledge transformation — mathematical method.

Main part

Mathematical training at technical university is necessary for understanding design principles and modern methods and technologies use, for perception of scientific and technical concepts and ideas. Many processes are modeled, studied and predicted by means of it. Mathematics provides the basis for the study of other specialized disciplines. Therefore, the role of mathematics course professional orientation in the educational process is significant, it directly affects the achievement of educational, developing and cognitive learning goals. At the same time, the professional orientation develops students' scientific worldview, helps to see the world in achievement and development, helps to establish logical links between concepts, thereby developing students' logical thinking, acts as a means of formalism preventing and eliminating in students' knowledge, allows to form a system of knowledge realized by students, not as frozen, but as dynamic, qualitatively changing.

The teacher's task is to equip students with teaching and learning instruments and ways of working. In turn, it requires development of students' certain system of skills and knowledge. In our opinion, all academic skills can be divided into two groups: special developed on the basis of one discipline, and general developed on the basis of the system of many disciplines. These include: general logical, educational, informational, organizational and cognitive. Special skills development occurs within the discipline, but it is possible to transfer them into the field of related disciplines. For example, in the course of mathematics skills and abilities of statistical information processing are developed by students for further use in research results processing in the course of different technical disciplines. And statistical data processing obtained in both experiment and through daily accounting is required to check the degree of results reliability, their correct generalization and identify patterns processes. The role of statistical methods is especially important in technological systems and processes modeling followed by the use of these models to make the right decisions in the conditions of indeterminacy.

It should be also taken into account that the scientific progress rapid development exacerbates the need for highly qualified personnel training in the field of technology corresponding to modern requirements. Such leading scientists as G.I. Schukina, L.I. Bozhovic and etc. defined that success in acquiring knowledge and, in particular, mathematics largely depends on their cognitive interests. At the same time, the experience of mathematics teaching shows that a significant part of students has an extremely low level of cognitive interest development in mathematics [2; 47].

In our opinion, one of the effective approaches to this problem solving is the approach, including the following essence: teaching mathematics should be represented not only in modern mathematics logic, but also in the student's future professional activity logic. In this case, the aim of student's educational activity will be not only mastering mathematical apparatus as an integrated scientific system, but also professionally significant personal qualities development based on the mathematics logic [3; 39]. This approach should provide optimal conditions for students' cognitive interest development in advanced mathematics at any university.

In order to arouse desire to study mathematics, it is necessary to develop student's need to be engaged in cognitive activity, so it means that student must find attractive sides in learning process so that the learning process contains positive portions of interest [4; 21]. Above all, the path to it is through a variety of students' independent work organized in accordance with students' interest peculiarity in studying mathematics. According to V.M. Vergasova, — «Independent work activates thinking, contributes to own views and opinions development. The specialist, who has not learned to work independently, will not transfer ideas arisen into projects and designs. Man truly owns only those that he earns by his own labor» [5; 63]. Independent task fulfillment is the most reliable indicator of student's knowledge and skills quality [6; 127].

– Tasks aimed at attention development. It is necessary to use means causing learners to have feeling, consciousness of their own growth in order constantly to support cognitive interest and to receive impulses for further development.

– Tasks aimed at perception and imagination development. Perception is a main cognitive process of reality sensual reflection, its objects and phenomena. It is the basis of human orientation in the outside world and in society. Psychological and pedagogical studies have shown that comparison is one of the effective methods of observation perception and organizing education. So, the perception becomes deeper.

– Tasks aimed at the logical thinking development. Human intelligence is primarily determined not by the amount of accumulated knowledge, but by a high level of logical thinking. Today's students of technical university, who will become specialists in the near future, will never become highly qualified specialists in their field without logical thinking. Therefore, students must be taught to analyze, compare and summarize information. Nothing like mathematics itself contributes to the thinking development, especially logical, since abstract concepts and patterns are subject of its study.

– Tasks aimed at memory development. Memory is one of the basic properties of personality. But a good memory does not always guarantee its owner a good intellect. Memory is one of the required conditions for intellectual abilities development. Students have to memorize definitions, proofs, explanations, formulas. By teaching students to memorize logically related meanings, we encourage their thinking to develop.

Studying mathematics makes decisive contribution to human intellectual development. In the learning process, induction and deduction, generalization and concretization, analysis and synthesis, classification and systematization, abstraction, analogy are naturally included in the range of human thinking techniques and methods. The objects of mathematical reasoning and the rules of their organization reveal mechanism of logical structures, develop ability to formulate, substantiate and prove judgments, thereby, develop logical thinking. The leading role belongs to mathematics in the formation of algorithmic thinking, developing skills to act on a given algorithm and design new ones. In the course of mathematics studying, mental skills are systematically and consistently formed: planning work, finding rational ways to do it, and critically results evaluating. When solving problems, and this is the main type of educational activity in mathematics, the creative and applied aspects of thinking are developed. Revealing the inner harmony of mathematics, forming mathematical reasoning understanding of beauty and elegance, contributing to geometric forms perception, mastering symmetry concept, mathematics makes a significant contribution to future specialist's aesthetic perception. Its studying develops students' imagination, significantly enriching their spatial representations [7; 93891].

Since 2011 in KSTU, teaching disciplines of mathematical cycle in some specialties, presented in Table 1, was carried out taking into account specialists' professional orientation in the future activities. We started to use active teaching methods, which main task was to develop cognitive interest in mathematics study.

As a result of mathematical disciplines study taking into account professional orientation, we obtained the following data on knowledge survival after EEEA (external evaluation of educational achievements) (Table 1).

Table 1

Results of EEEA average point on Mathematics in accordance to specialties

№	Specialty	Average point at KSTU	Average point in the RK
1	Mathematical and Computer Modeling	116,50	106,53
2	Radio engineering, electronics and communication	113,85	76,04
3	Metallurgy	88,49	74,75
4	Mining	86,20	73,24
5	Automation and control	103,94	75,99
6	Standardization, certification and metrology	70,26	69,47
7	Computer Science	98,83	86,78
8	Construction	79,69	76,11
9	Mechanical Engineering	83,54	71,46
10	Biotechnology	90,40	79,37

The analysis of EEEA results for the last five years: 2014–2015, 2015–2016, 2016–2017, 2017–2018 showed that students, whose educational process was designed taking into account the above conditions for cognitive interests development, have higher math results in EEEA in comparison with the republican one (Fig.). This leads to the following conclusion: the knowledge rate survival in mathematics is higher among students whose educational process was focused on future professional activity.

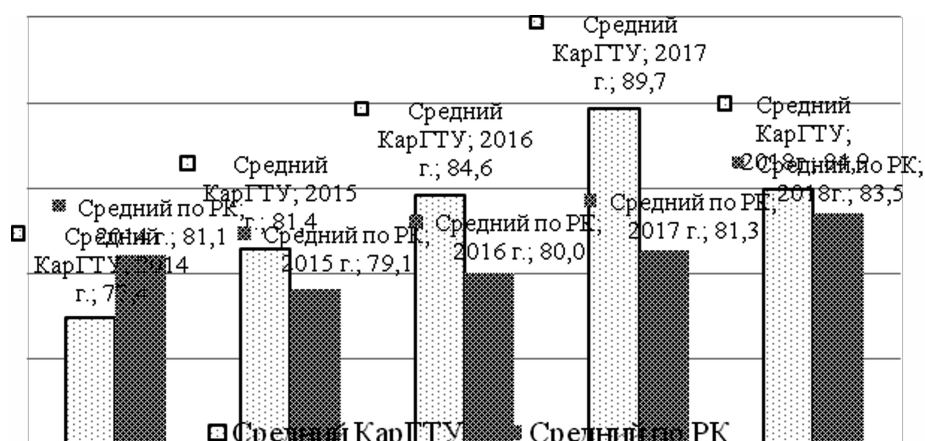


Figure. Comparative analysis of EEEA, KSTU — average in the RK

It should also be noted that in a technical high school, according to the SCES, very few hours are provided for mathematical disciplines study. We considered the curriculum of Vilnius Gediminas technical university for comparative analysis. This university provides Bachelors' training in the following programs:

- Business management;
- Civil engineering;
- Engineering economy;
- Information technology;
- Engineering of finance;
- Engineering of information systems;
- Engineering mechanics;
- Computer engineering;
- Creative industries;
- Mechatronics and robotic;
- Transport engineering;
- Power of buildings;
- Architecture;
- Piloting of aircraft [8; 2].

Compulsory mathematic disciplines teaching in Vilnius Gediminas technical university is provided in the amount of:

- 1) Methods for differential equations asymptotical analysis — 2 credits;
- 2) Application basics of mathematical modelling packages — 6 credits;
- 3) Numerical methods for solution of differential equations — 6 credits [9; 1].

In KSTU Mathematical studying disciplines is carried out in the volume presented in Table 2, only 9 are of elective components, and the rest 49 are of compulsory components. Thus, only 15.5 % are students' choice, and 84.5 % are mathematical disciplines provided by the SCES.

Table 2

Mathematical disciplines in accordance to specialties

№	Code and name of specialty	Name of discipline	Cycle based on Curriculum (BD- basic disciplines)	Compulsory component (CC) or elective component (EC)	Course of study	Load (in credits)
1	2	3	4	5	6	7
1	5B071700 «Heat Engineering»	Mathematics I	BD	CC	1	3
		Mathematics II	BD	CC	1	3
2	5B071800 «Power Engineering»	Mathematics I	BD	CC	1	3
		Mathematics II	BD	CC	1	3

1	2	3	4	5	6	7
3	5B071900 «Radio engineering, electronics and communication»	Mathematics I	BD	CC	1	3
		Mathematics II	BD	CC	1	3
4	5B072100 «Chemical technology of organic substances»	Advanced mathematics	BD	CC	1	4
5	5B072400 «Technological machinery and equipment»	Mathematics	BD	CC	1	4
6	5B072900 «Construction»	Mathematics I	BD	CC	1	3
		Mathematics II	BD	EC	1	2
7	5B073000 «Production of building materials, products and designs»	Mathematics I	BD	CC	1	3
8	5B073000 «Production of building materials, products and designs»	Mathematics II	BD	EC	1	2
		Mathematics	BD	CC	1	4
9	5B073200 «Standardization and certification»	Mathematics	BD	CC	1	4
10	5B073700 «Minerals»	Mathematics I	BD	CC	1	3
		Mathematics II	BD	CC	1	3
11	5B074500 «Transport construction»	Advanced mathematics I	BD	CC	1	3
		Advanced mathematics II	BD	CC	1	3
12	5B090100 «Organization of transport, traffic and transport operation»	Advanced mathematics	BD	CC	1	4
13	5B090800 «Assessment»	Mathematics	BD	CC	1	3
14	5B090900 «Logistics»	Advanced mathematics	BD	CC	1	4
15	5B050700 «Management»	Mathematics in Economics	BD	EC	1	2
		Advanced course in mathematics	BD	EC	1	3
16	5B050800 «Accounting and auditing»	Mathematics in Economics	BD	CC	1	3
17	5B051000 «State and local governing»	Mathematics in Economics	BD	EC	1	3
		Advanced course in mathematics	BD	EC	1	3
18	5B051100 «Marketing»	Mathematics in Economics	BD	EC	1	3
		Advanced course in mathematics	BD	EC	1	3
19	5B060200 «Computer science»	Mathematical analysis	BD	CC	1	3
20	5B070100 «Biotechnology»	Mathematics	BD	CC	1	3
21	5B070200 «Automation and control»	Advanced mathematics I	BD	CC	1	3
		Advanced mathematics II	BD	CC	1	3
22	5B070300 «Information systems»	Mathematics I	BD	CC	1	3
		Mathematics II	BD	CC	1	2
		Mathematics III	BD	CC	2	3
23	5B070400 «Computers and Software»	Mathematics	BD	CC	1	3
24	5B070500 «Mathematical and Computer Modeling»	Mathematical analysis 1	BD	CC	1	3
		Mathematical analysis 2	BD	CC	1	3
		Linear algebra	BD	CC	1	2

1	2	3	4	5	6	7
		Differential equation	BD	CC	2	3
		Data science of physical processes	BD	CC	3	3
25	5B070600 «Geology and exploration of mineral deposits»	Mathematics	BD	CC	1	2
		Mathematics 2	BD	EC	1	2
26	5B070700 «Mining»	Mathematics	BD	CC	1	3
		Mathematics	BD	CC	1	2
27	5B070800 «Oil and gas engineering»	Mathematics I	BD	CC	1	3
		Mathematics II	BD	CC	1	3
		Mathematics III	BD	CC	2	2
28	5B070900 «Metallurgy»	Mathematics I	BD	CC	1	3
		Mathematics II	BD	CC	1	3
29	5B071000 «Materials studying and new materials technology»	Mathematics 1	BD	CC	1	3
		Mathematics 2	BD	CC	1	2
30	5B071100 «Geodesy and cartography»	Mathematics	BD	CC	1	4
31	5B071200 «Mechanical engineering»	Mathematics	BD	CC	1	4
32	5B071300 «Transport, transport technology»	Advanced mathematics I	BD	CC	1	3
		Advanced mathematics II	BD	CC	1	3
33	5B071600 «Instrument making»	Mathematics	BD	CC	1	5

In Vilnius Gediminas technical university there are two departments of mathematics: «Department of Mathematical Modeling» and «Department of Mathematical Statistics», but in our university volume of mathematical disciplines is reduced to an incredible minimum, mathematical disciplines were studied 4–6 semesters depending on specialty, and now, the average number of credits is 5, and these are only 1–2 semesters.

Conclusions

However, in spite of the importance of mathematical cycle disciplines studying, at our university, students study mathematics mostly only in the amount provided by the «Compulsory Component». Elective mathematical disciplines, which today's students can choose, remain unclaimed, as students are simply afraid of them, low knowledge level scares them to choose mathematics among additional subjects. Due to the reasons above, students' mathematical training is not sufficient for today's technical specialists, for several reasons:

- 1) students do not have a sufficient knowledge level, formed due to a lack of interest in studying, since today's students do not see the area of its application in their future professional activity;
- 2) number of mathematical disciplines does not meet modern requirements for specialists in the field of engineering and technology.

References

- 1 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.inspp.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=112&Itemid=6
- 2 Абаева Н.Ф. Развитие познавательного интереса как фактор устойчивости знаний по математике. Проблемы и перспективы развития педагогики и психологии: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (25 октября 2011 г.) / Н.Ф.Абаева, М.Т. Мизамбаева / Сибирская ассоциация консультантов. — Новосибирск, 2011. — С. 47–51.
- 3 Абаева Н.Ф. Развитие познавательного интереса студентов медицинского вуза к изучению математики / Н.Ф. Абаева, В.Н. Головачева // Вестн. Караганд. ун-та. Сер. педагогика, 2007. — № 1. — С. 37–42.
- 4 Набатникова Н.В. Развитие познавательных интересов студентов гуманитарных факультетов на занятиях по математике / Н.В. Набатникова // Методические проблемы в курсе математики. — Липецк: ЛПТУ, 2000. — 4. — С. 19–26.

- 5 Вергасов М.В. Активизация мыслительной деятельности студентов в высшей школе / М.В. Вергасов. — Киев: Вища шк., 1979. — 174с.
- 6 Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н.Ф. Талызина. — М.: Педагогика, 1975, 214 с.
- 7 Abayeva N.F. About Professional Orientation of the Mathematics as a Discipline for Students Majoring in Biotechnology / N.F. Abayeva, V.V. Yegorov, V.N. Golovachyova, L.M. Mustafina, I.I. Yerakhtina, B.M. Mustafina // Indian journal of science and technology. — Vol. 9, Issue 19. — 2016. — May. — С. 93891.
- 8 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://www.vgtu.lt/files/2849/142/7/14_0/tsc_web.pdf.
- 9 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.vgtu.lt/files/1772/88/4/7_0/ANNEX_2017.pdf.

Н.Ф. Абаева, И.И. Ерахтина, Г.Е. Самашова, О. Černašėjus

Техникалық жоғары оқу орнында оқу үрдісінде математикалық білімнің рөлі

Техникалық жоғары оқу орнында математикалық дайындық ғылыми түсініктер мен идеяларды қабылдау үшін заманауи әдістемелер мен технологияны пайдалану мен құрылғылар принциптерін түсіну үшін қажет. Оның көмегімен көптеген үрдістер үлгіленеді, игеріледі және болжамдалады. Ғылыми прогрестің қарқынды дамуымен техника мен технология саласында жоғары білікті мамандар дайындау қажеттілігі арта түсетінін ескеру керек. Математика басқа бейінді пәндерді игеру үшін базаны қамтамасыз етеді. Математикалық пәндерді оқыту кезінде оқыту қызметін активизациялау әдістемелері қарастырылды. Мақалада математиканың кәсіби бағдары — оқу нәтижесі — математика бойынша ОЖСБ (оқу жетістіктерінің сыртқы бағалауы) параллель келтірілді. Математикалық цикл пәндері бойынша Vilnius Gediminas technical university жұмыстық оқу жоспары талданады. Қарағанды мемлекеттік техникалық университеті мамандықтарына сәйкес міндетті компонент және таңдау бойынша компонент математикалық пәндер тізбесі келтірілді. Жүргізілген талдауда келесідей қорытынды жасауға болады: студенттердің математикалық дайындығы техникалық бейіндегі бүгінгі мамандар үшін жеткіліксіз деңгейде.

Кілт сөздер: математиканың кәсіптік бағдары, жоғары оқу орнындағы оқу үрдісі.

Н.Ф. Абаева, И.И. Ерахтина, Г.Е. Самашова, О.Černašėjus

Роль математических знаний в учебном процессе технического вуза

Математическая подготовка в техническом вузе необходима для понимания принципов устройства и использования современных методов и технологий, для восприятия научных и технических понятий и идей. С ее помощью моделируются, изучаются и прогнозируются многие процессы. Необходимо учитывать, что стремительное развитие научного прогресса обостряет необходимость в подготовке высококвалифицированных кадров в области техники и технологий. Математика обеспечивает базу для изучения других профильных дисциплин. Рассмотрены методы активизации учебной деятельности при преподавании математических дисциплин. В статье проведена параллель: профессиональная ориентация математики — результат успеваемости — результат ВОУД (внешняя оценка учебных достижений) по математике. Проанализирован рабочий учебный план Vilnius Gediminas technical university по изучению дисциплин математического цикла. Приведен перечень математических дисциплин в соответствии со специальностями Карагандинского государственного технического университета, обязательных компонентов и компонентов по выбору. На основе проведенного анализа авторы приходят к следующему выводу: математическая подготовка студентов находится на недостаточном уровне для сегодняшних специалистов технического профиля.

Ключевые слова: профессиональная ориентация математики, учебный процесс в вузе.

References

- 1 *inspp.ru*. Retrieved from http://www.inspp.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=112&Itemid=6
- 2 Abayeva, N.F., & Mizambaeva, M.T. (2011). Razvitie poznatelnoho interesa kak faktor ustoičivosti znanii po matematike [The development of cognitive interest as a factor in the stability of knowledge in mathematics]. Proceedings from Problems and prospects of development of pedagogy and psychology: *Mezhdunarodnaia nauchnaia-praktičeskaja konferentsiia* (25 oktiabria 2011 h.) – *International Scientific and Practical Conference*. Sibirskaja assotsiatsiia konsultantov (p. 47–51). Novosibirsk [in Russian].
- 3 Abayeva, N.F., & Golovachyova, V.N. (2007). Razvitie poznatelnoho interesa studentov meditsinskoho vuza k izucheniiu matematiki [The development of the cognitive interest of students of medical higher education institution to the study of mathematics]. *Vestnik Karahandinskogo universiteta. Seriiia pedahohika – Bulletin of the Karaganda University. Series. pedagogy 1*, 37–42 [in Russian].

- 4 Nabatnikova, N.V. (2000). Razvitie poznavatelnykh interesov studentov humanitarnykh fakultetov na zaniatiiakh po matematike [Development of cognitive interests of students of humanitarian faculties in mathematics classes]. *Metodicheskie problemy v kurse matematiki. 4 – Methodical problems in the course of mathematics. 4*, 19–26. Lipetsk: LHPU [in Russian].
- 5 Vergasov, M.V. (1979). *Aktivizatsiia myslitelnoi deiatelnosti studentov v vysshei shkole [Activization of mental activity of students in higher school]*. — Kiev: Vishcha shkola [in Russian].
- 6 Talyzina, N.F. (1975). *Upravlenie protsessom usvoeniia znanii [Managing the process of learning]*. Moscow: Pedagogika [in Russian].
- 7 Abayeva, N.F., Yegorov, V.V., Golovachyova, V.N., Mustafina, L.M., Yerakhtina, I.I., & Mustafina, B.M. (2016). About Professional Orientation of the Mathematics as a Discipline for Students Majoring in Biotechnology. *Indian journal of science and technology, Vol. 9, Issue 19*, May. P. 93891.
- 8 *vgtu.lt*. Retrieved from https://www.vgtu.lt/files/2849/142/7/14_0/tsc_web.pdf
- 9 *vgtu.lt*. Retrieved from http://www.vgtu.lt/files/1772/88/4/7_0/ANNEX_2017.pdf

А.Ш. Досбенбетова

*Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент, Казахстан
(E-mail: anarados56@mail.ru)*

Взаимодействие социальных институтов в процессе формирования экономической культуры школьников

В статье рассмотрены проблемы взаимодействия социальных институтов в процессе формирования экономической культуры школьников. Проведенный автором теоретический анализ проблемы формирования экономической культуры школьников свидетельствует о том, что учителями школ слабо используется огромный потенциал, который заложен в сотрудничестве с родительской общественностью и коммерческими структурами. Автор статьи отмечает, что при потенциальных возможностях, которые сегодня имеют школа и социальная среда, мы сталкиваемся с тем, что учащиеся не обладают достаточным уровнем экономической культуры, экономические знания не носят систематический характер. Свидетельством того, что предпринимаемые меры по повышению уровня овладения экономической культурой учащимися являются недостаточными, служат обобщение педагогического опыта и результаты проведенного опроса учителей, школьников и их родителей. Исследование, проведенное автором по проблеме формирования экономической культуры школьников, позволило выделить группу основных педагогических условий, необходимых для эффективности исследуемого процесса. В статье представлены результаты исследования по формированию экономической культуры школьников в процессе взаимодействия социальных институтов: школы, семьи и коммерческих структур. Автором статьи теоретически обосновано и экспериментально проверено данное педагогическое условие на примере общеобразовательных школ Южного региона Казахстана. В статье приведены результаты опытно-экспериментальной работы по оказанию помощи в трудоустройстве учащихся во время каникул и в свободное от учебы время. На основании полученных в исследовании результатов автор делает ряд выводов и рекомендаций, способствующих совершенствованию процесса формирования экономической культуры школьников.

Ключевые слова: экономическая культура, экономическое образование, экономическое воспитание, взаимодействие, социальные институты, прагматизм, профориентация, родительская общественность, коммерческие структуры.

В современных социально-экономических условиях особое значение приобретают вопросы формирования экономической культуры школьников. Это становится актуальным в контексте нового Послания Президента нашей страны Н.А. Назарбаева «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни». В нем отмечается, что «наша стратегическая цель — к 2050 году войти в число 30 развитых стран мира. Новые технологии, роботизация и автоматизация усложняют требования к трудовым ресурсам и качеству человеческого капитала. Сегодня глобальные и локальные проблемы переплетаются. В этих условиях ответом на вызовы и залогом успешности государства становится развитие главного богатства — человека» [1].

Вопросы формирования экономической культуры школьников стали объектом пристального внимания педагогов особенно в период развития новых социально-экономических отношений, свидетельством тому исследования различных аспектов данной проблемы.

Определяющее значение для нашего исследования имели фундаментальные труды по теоретико-методологическим основам формирования экономической культуры личности Е.В. Анкундиновой, Т.В. Боровиковой, К.Ахметова, Т.С. Терюковой, Н.С. Мурадовой и других.

Этой проблеме посвящены также работы казахстанских ученых К.Ж. Аганиной, А.Кошеровой, А.Х. Накпаевой, Р.А. Садвакасовой (организационно-педагогические аспекты экономического образования учащихся), К.Ж. Каракулова, Ш.Жарылгапова, Ж.А. Жунусбековой и других (педагогические аспекты экономического воспитания школьников).

Указывая на большую ценность представленных в этих исследованиях результатов, отметим, что в данных работах не получила должного теоретического осмысления проблема формирования экономической культуры школьников в целостном учебно-воспитательном процессе с учетом этнорегиональных особенностей Казахстана и до сих пор не являлась предметом специального педагогического исследования. Вместе с тем современный этап развития нашей страны требует сочетания нравственного становления личности и развития ее прагматических качеств.

При потенциальных возможностях, которые имеет сегодня школа и социальная среда, мы сталкиваемся с тем, что учащиеся не обладают достаточным уровнем экономической культуры, экономические знания не носят систематический характер. Свидетельством того, что предпринимаемые меры по повышению уровня овладения экономической культурой учащимися являются недостаточными, служат обобщение педагогического опыта и результаты проведенного нами опроса учителей, школьников и их родителей.

Таким образом, в теории и практике экономической подготовки школьников имеются следующие трудности:

- медленная переориентация школ на современные требования общества к организации экономического образования и воспитания учащихся;
- недостаточное использование возможностей учебных предметов для формирования экономических знаний учащихся;
- отсутствие целенаправленной воспитательной работы по формированию экономической культуры школьников во внеклассной работе;
- старшие подростки не включены в практическую экономическую деятельность, содержащую в себе творческие компоненты — от идеи до конечного результата;
- отсутствие связей и взаимодействия школы с семьей, предприятиями, общественностью, рыночными структурами в экономическом воспитании учащихся;
- отсутствие научно обоснованных рекомендаций по проведению данной работы в учебно-воспитательном процессе школы.

Анализ теоретических источников и обобщение материалов исследуемой работы позволили нам выдвинуть предположение, что формирование экономической культуры школьников в учебно-воспитательном процессе современной школы будет протекать более эффективно при соблюдении ряда педагогических условий.

Педагогическими условиями принято считать совокупность мер, обстоятельств в учебно-воспитательном процессе, обеспечивающих повышение уровня овладения экономической культурой учащимися и способствующих совершенствованию этого процесса.

Материалы нашего исследования позволяют выделить группу основных педагогических условий, необходимых для эффективности исследуемого процесса (см. рис.).



Рисунок. Педагогические условия эффективности процесса формирования экономической культуры школьников

Основным условием разрешения отмеченных трудностей и противоречий выступает повышение эффективности экономического образования, воспитания и включения учащихся в экономическую деятельность с учетом этнорегиональных особенностей Казахстана в учебно-воспитательном процессе общеобразовательных школ.

Особая роль в формировании таких качеств личности, как социальная активность, гражданственность, конкурентоспособность, предприимчивость принадлежит школьному экономическому об-

разованию. Однако проведенный анализ состояния практики свидетельствует о том, что учителя школ слабо используют огромный потенциал, который заложен в сотрудничестве с родительской общественностью и коммерческими структурами.

Задача данной статьи заключается в рассмотрении одного из важнейших условий оптимизации процесса формирования экономической культуры школьников во взаимодействии школы, семьи и рыночной структуры. Изучение и обобщение педагогического опыта убеждают в том, что школа одна не в состоянии успешно решать разнообразные и сложные задачи экономического воспитания школьников-подростков. Это возможно лишь при условии ее взаимодействия с семьей, общественностью, рыночными структурами [2; 194].

Вопросам взаимодействия социальных институтов в процессе формирования экономической культуры школьников обращали внимание ученые Е.В. Анкундинова [3], Т.В. Боровикова [4], Н.И. Боечко [5], М.В. Тишкова [6] и другие.

В социологии и социальной психологии взаимодействие людей, групп, коллективов зачастую интерпретируются как «организация совместной деятельности» [7; 117].

В контексте нашего исследования мы рассматриваем взаимодействие этих социальных институтов как объединение их усилий и включение в целенаправленную совместную деятельность по экономическому воспитанию учащихся.

Существенный вклад в дело экономического воспитания детей может внести семья, поэтому чрезвычайно важно помочь семье реализовать ее огромный воспитательный потенциал, обеспечить социально-ценную направленность воспитания, нейтрализуя возможные негативные воздействия рыночной экономики на ребенка. Большое воспитательное значение имеет весь образ жизни семьи, стиль взаимоотношений, пример родителей. С педагогической точки зрения важно, насколько рационально и экономно ведется в семье домашнее хозяйство, как организован в семье бытовой труд, в какой степени принимают в нем участие школьники, включены ли старшие подростки в коммерческую или иную хозяйственную экономическую деятельность семьи; какое сложилось в семье отношение к материальным ценностям, к общественной и частной собственности, к деньгам, к свободному времени.

Известно, что на эффективность экономического воспитания школьников влияют социальное положение и уровень образования родителей, материальное положение и жилищные условия семей, пол и возрастные особенности детей, характер хозяйственной обстановки в семье и педагогическая подготовка родителей к проблеме формирования экономической культуры школьников.

Анализ результатов анкетирования родителей в период констатирующего эксперимента показал, что число потенциальных помощников в школах г. Шымкента и Туркестанской области, где мы проводили социологический опрос об экономическом воспитании детей, из числа родителей не превышает 12 %.

Проведенный нами опрос 84 родителей подростков показал, что более половины из них понимают важность и необходимость экономического воспитания детей, но в большинстве своем не знают, как это делать. Лишь в 23 % обследованных семей уделялось внимание выработке у детей элементарных навыков экономического ведения домашнего хозяйства, треть опрошенных (31 %) привлекают детей в коммерческую деятельность семьи (в минимаркетах, на рынке, станциях технического обслуживания, кафе и т.п., в сельскохозяйственных работах). Именно бизнес создает новые рабочие места и обеспечивает большую часть казахстанцев доходами.

Часто предметом разговора является экономное расходование воды, электроэнергии, газа — 76 %, а об экономии времени, природных ресурсов — всего лишь 14 % из них.

В современных семьях ребенка редко привлекают к распределению семейного бюджета и учету расходования денег, не определяют ему постоянных хозяйственных обязанностей. Так, по нашим данным, 21 % родителей постоянно привлекают детей к участию в планировании семейных расходов, а 62 % — только изредка или никогда. Не более 27 % семей планируют и соблюдают свой семейный бюджет.

Повсеместно отмечается постоянный рост расходов семьи на содержание детей, потребительских настроений в среде молодежи, неумение и нежелание детей соизмерять свои потребности с экономическими возможностями семьи. В нашей выборке более 93 % старших подростков постоянно имели карманные деньги и в 90 % случаев никакого контроля за их расходами не было.

Таким образом, возможности экономического воспитания детей используются далеко не во всех семьях, между тем эту проблему необходимо решать уже с раннего возраста ребенка.

Учитывая специфику хозяйственной деятельности семьи и ее воспитательных средств, мы выделили такие ее функции в экономическом воспитании старших подростков, как формирование и закрепление у детей экономических качеств, навыков и умений посредством их привлечения к составлению и исполнению семейного бюджета, включения в систематический хозяйственно-бытовой труд, коммерческую деятельность семьи (в соответствии с их возрастными возможностями); воспитание у старших подростков нравственно-экономического отношения к ценностям (духовным и материальным), природной среде, ко времени, к деньгам, к семейному и общественному достоянию; выработка навыков и умений рациональной организации труда и досуга; воспитание различных потребностей и умения соотносить их с экономическими возможностями семьи.

Значительную помощь в экономическом воспитании, школе может оказать общественность, в структуре которой выделяются 3 группы или категории: трудовые коллективы, родительская общественность, коммерческие структуры. В передовом опыте общественность становится активным помощником школы и семьи, выполняя разнообразные педагогические функции: воспитание экономических навыков, умений и экономически значимых качеств в процессе коллективного общественно-полезного, производительного труда, создание условий для экономической деятельности учащихся-подростков в свободное от занятий время; помощи школе в материально-техническом обеспечении учебно-воспитательного процесса; организация помощи учащимся в их трудоустройстве в каникулярное время.

В современных социально-экономических условиях должны произойти изменения в воспитательной работе школы. Мы разделяем точку зрения Т.В. Боровиковой о том, что «в систему воспитательной работы школы должна влиться свежая струя прагматизма, так как необходимо соотносить систему воспитания с конкретным человеком и его конкретными условиями жизни» [4; 179].

Из всего этого исходит общность задач в работе семьи, школы и общественности по формированию экономической культуры. Педагоги, родители и общественность — самые тесные союзники в воспитании детей, поэтому в отношениях между ними нужна доверительность, взаимная поддержка авторитета, выработка наиболее благоприятных путей общения. Вместе с родителями и общественностью педагоги могут способствовать выработке и соблюдению режима жизни учащихся, овладению культурой труда, приобретению нравственно-экономического опыта.

В соответствии с планом экспериментальной работы интеграция педагогов и родителей осуществлялась по трем направлениям: выработка единой стратегии в деятельности педагогических коллективов школ по формированию экономической культуры учащихся, т.е. интеграция воспитательно-го воздействия внутри школы; совершенствование совместной работы классных руководителей с семьями учащихся на основе перехода от чисто просветительской, корректирующей деятельности учителей к организации совместной общественно-полезной деятельности взрослых и детей с учетом индивидуальных возможностей родителей; интеграция действий школ, предприятий, рыночных структур на основе разработки единого плана и создания в школе координирующего центра взаимодействия социальных институтов.

В ходе опытно-экспериментальной работы мы стремились практически в каждой экспериментальной школе создать социальные службы по оказанию помощи в трудоустройстве учащихся во время каникул или на 2–3 часа после занятий. Большую помощь сыграли родительские комитеты школ, шефские предприятия, «спонсоры» школы. В школе была создана компьютерная база данных, куда вводились сведения о коммерческих структурах, видах деятельности, в которых могли участвовать старшие подростки, учитывались условия труда и оплаты. Старшие школьники имели возможность принять активное участие в производительном, обслуживающем труде, включиться в различные сферы коммерческой деятельности. Данные об участии школьников в трудовой и коммерческой деятельности в каникулярное время по экспериментальным школам приведены в таблице 1.

Карта трудоустройства старших подростков в каникулярное время

Названия предприятий	Виды трудовой деятельности	Условия оплаты
АО «Визит» «Шымкентмай» «Оңтүстікқұс» АПК «Тассай»	Расфасовка товаров, погрузка, доставка, реклама, помощник менеджера	Сдельная
АО «Химфарм»	Сбор лекарственных растений	Сдельная
ПК им. Х.А. Яссави (Сайрам)	Разведение рассады, прополка, подвязка винограда, сбор овощей и фруктов	Повременная Сдельная
ТОО «Азиятранс» (маршрутные такси) СТО (станции технического обслуживания)	Уборка территории, мойка автомашин, заправка и др	Повременная
АПК «Капланбек»	Разведение рассады, прополка, подвязка винограда, сбор овощей и фруктов	Повременная Сдельная
АПК «Сарыгаш»	Работа в парниковых хозяйствах, разведение рассады, сбор ягод и овощей	Повременная Сдельная

Таким образом, экономическое воспитание позволит прагматизировать в целом воспитание в школе, осовременить его, усилить в нем практическую направленность, вывести из усредненного состояния и приблизить к каждому школьнику, тем самым помочь его социализации.

Огромное значение в экономическом воспитании школьников должна сыграть четко продуманная система профориентации работы в школе, учитывающая региональные особенности страны. По данным экономического развития республики, за последние годы динамика развития регионов Казахстана разнится. Это объясняется многими факторами: географическим положением, наличием природных ресурсов, специалистов, уже созданной социальной инфраструктурой, вложением инвестиций.

Так, в Шымкенте самая низкая доля активных предприятий малого бизнеса из числа зарегистрированных — 19,7 процента, это перечеркивает общепринятую точку зрения, что на крайнем юге народ более предприимчив. По-прежнему высок уровень общей безработицы в областных центрах. Агропромышленный комплекс Казахстана нуждается в пяти тысячах специалистов. Такие данные приводит Министерство сельского хозяйства страны. Требуются технологи продовольственных товаров, ветеринары, агрономы, агроинженеры, энергетики, специалисты по землеустройству, орошению и лесному хозяйству, строители тепличных комплексов и др.

В этом плане представляется перспективным опыт СПК «Оңтүстік» (социально-предпринимательская компания), которая подписала меморандум о многостороннем сотрудничестве с Казахским национальным аграрным университетом и Южно-Казахстанским государственным университетом им. М. Ауезова. СПК предоставит учащимся приобрести специальность, а после окончания вуза примет на работу. Таким образом, у ребят появится гарантия будущего, а у компании — уверенность в том, что завтра сюда придут молодые грамотные специалисты.

Исследованиями установлено, что конкурентоспособность выпускников школы зависит не только от определенной суммы знаний и умений, полученных при изучении предметов школьного цикла, но и от развитости у них экономического стиля мышления, способов эффективно включаться в новые экономические отношения, достигать поставленных целей, осуществлять саморазвитие личности. Именно в старшем школьном возрасте важную роль приобретает нравственная подготовка к участию в рыночных отношениях, формирование таких моральных качеств, которые помогают противостоять корысти, коррупции, эгоизму, обеспечивают высоконравственную основу предпринимательства.

Желательно еще в школьные годы начинать выполнять разноуровневые пробы, чтобы выпускники смогли правильно сделать свой профессиональный выбор. Необходимо строить взаимодействие социальных институтов по экономическому воспитанию и профориентации на основе инновационных подходов, как например, разработка сайта «Атлас профессий», «Абитуриент», «День открытых дверей», сделать традиционным проведение Форумов «Открываем мир профессий» и др. Такие формы профориентации имеют огромное влияние на выбор старшими школьниками профессии и на

осуществление профессиональной деятельности, которая дает переживание полноты жизни, признание человека и реализацию его возможностей.

На наш взгляд, нужно возобновить деятельность ученических Межшкольных производственных комплексов (УМПК), которые способствуют воспитанию профессиональных интересов старших школьников, так как они формируют способности к выбору жизненной позиции, развивают познавательные интересы, создают возможность реализовать свои интересы в разнообразных видах деятельности.

Система общих и практических навыков и умений, составляющая содержание экономического опыта, является основой множества конкретных видов профессиональной деятельности и обеспечивает свободный выбор будущей профессии. Проводимая с родителями работа изменила их отношение к проблеме формирования экономической культуры детей.

Анализ полученных результатов свидетельствует о том, что число родителей, готовых оказать помощь школе в экономическом образовании учащихся, увеличилось почти в 3 раза (с 8 % до 36 %). Целенаправленное педагогическое руководство совместной деятельностью школы и родительской общественности дало значительные результаты, которые представлены в таблице 2. Сопоставление данных констатирующих и формирующего эксперимента представлено в таблице 2.

Т а б л и ц а 2

Отношение родителей к деятельности школы по экономическому образованию учащихся

№ п/п	Отношение родителей к экономическому образованию учащихся	Отношение родителей (% к числу опрошенных)	
		до начала эксперимента	после окончания эксперимента
1	Оказывают помощь школе в ее деятельности по экономическому воспитанию учащихся	4	27
2	Готовы оказать помощь школе в экономическом воспитании, но не знают, как это сделать	8	36
3	Не готовы оказать помощь, но понимают, что свою позицию надо пересмотреть	63	52
4	Считают, что школа сама должна заниматься экономическим воспитанием учащихся	36	7
5	Могли бы Вы оказать помощь школе в трудоустройстве детей на период каникул	12	23

Резюмируя вышеизложенное, отметим, что содержание, организационные формы взаимодействия школы, семьи и производственных коллективов, функциональные возможности каждого звена зависят от деятельности школы по педагогическому руководству процессом экономического воспитания. Единая направленность деятельности педагогического коллектива на решение задач формирования экономической культуры учащихся оказала положительное влияние как на результаты деятельности школы по воспитанию учащихся, так и на повышение педагогической культуры родителей.

Таким образом, анализ и обобщение теоретического материала, передового педагогического опыта и экспериментальной работы позволили нам выдвинуть предположение, что взаимодействие школы, семьи и общественности в экономическом воспитании подростков будет эффективным при:

- осуществлении специальной подготовки родителей к реализации задач формирования экономической культуры детей через такие формы сотрудничества, как семинары, круглые столы, практикумы для родителей и т.д.;

- формировании у детей рациональных потребностей, привлечении их к участию в планировании и распределении семейного бюджета;

- включении детей в систематический хозяйственно-бытовой труд, коммерческую деятельность в семье (в соответствии с их возрастными возможностями);

- организации социальной службы в школах и привлечении коммерческих структур по оказанию помощи в трудоустройстве учащихся в свободное от занятий время (ежедневно 2–3 часа) и в период каникул;

- сотрудничестве с организациями дополнительного образования, которое обеспечивает накопление позитивного опыта в сфере экономической деятельности посредством организации деловых

игр, проектно-исследовательских работ, творческих конкурсов, специальных обучающих курсов и факультативов, «предпрофессиональных проб» экономической деятельности;

– взаимодействию с высшими учебными заведениями по разработке научно-методического обеспечения процесса формирования экономической культуры, новых технологий обучения по предметам экономического профиля и допрофессиональной подготовки.

Список литературы

- 1 Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни» // Казахстанская правда. — 2018. — 5 окт.
- 2 Досбенбетова А.Ш. Формирование экономической культуры школьников с учетом этнорегиональных особенностей Казахстана: моногр. / А.Ш. Досбенбетова. — Шымкент: Нұрлы бейне, 2012. — 258 с.
- 3 Анкундинова Е.В. Воспитание экономической культуры учащихся: учеб. пос. / Е.В. Анкундинова. — Комсомольск на-Амуре, 2005. — 137 с.
- 4 Боровикова Т.В. Педагогические основы формирования экономической культуры школьников: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования / Т.В. Боровикова. — Пермь, 2000. — 379 с.
- 5 Боенко Н.И. Экономическая культура: проблемы и тенденции развития / Н.И. Боенко. — СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 2005. — 182 с.
- 6 Тишкова М.В. Культура современного экономического мышления: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 24.00.01 – «Теория и история культуры» / М.В. Тишкова. — М.: Изд-во МГУ, 1980.
- 7 Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. — М.: Изд-во МГУ, 1980. — 186 с.

А.Ш. Досбенбетова

Оқушылардың экономикалық мәдениетін қалыптастыру үрдісіндегі әлеуметтік институттардың өзара байланысы

Мақалада оқушылардың экономикалық мәдениетін қалыптастыру үдерісіндегі әлеуметтік институттардың өзара қарым-қатынасының өзекті мәселелері қарастырылған. Автордың оқушылардың экономикалық мәдениетін қалыптастыру мәселесі бойынша жүргізген теориялық талдау мен практикалық жағдайы мектеп мұғалімдерінің ата-аналар қауымдастығы және коммерциялық құрылымдар ынтымақтастығына негізделген әулетін аз қолданылатынын дәлелдейді. Мақала авторы қазіргі заманауи мектеп пен ортаның мүмкіндіктері мен әлеуетіне қарамастан, оқушылар жеткілікті деңгейде экономикалық мәдениетті меңгермеген және экономикалық білімнің жүйелік сипаты көрсетілмегенін ерекше атап көрсетті. Оқушылардың экономикалық мәдениетті меңгеру деңгейін жетілдіру үшін қолданылатын тәсілдер жеткіліксіз, педагогикалық тәжірибені және мұғалімдер, оқушылар мен олардың ата-аналарына жүргізілген сауалнама нәтижелерін жалпылау қызметін атқаратынын дәлелдейді. Автор жүргізген оқушылардың экономикалық мәдениетін қалыптастыру мәселесі аясындағы зерттеуі, оқу процесінің тиімділігіне қажетті негізгі педагогикалық жағдаяттар тобын бөліп көрсетуге мүмкіндік берді. Мақалада әлеуметтік институттар: мектеп, отбасы және коммерциялық құрылымдардың өзара байланысы үрдісінде мектеп оқушыларының экономикалық мәдениетін қалыптастыру бойынша зерттеудің нәтижелері көрсетілген. Аталмыш педагогикалық жағдай Қазақстан Республикасының оңтүстік аймағында орналасқан жалпы орта мектептерде теориялық тұрғыда негізделіп, эксперимент жүргізген. Мақалада оқушыларға демалыс және бос уақыттарында жұмысқа орналасу бойынша тәжірибе-эксперименттік жұмыстың нәтижесі көрсетілген. Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, автор оқушылардың экономикалық мәдениетін қалыптастыру процесін жетілдіруге ықпал ететін ұсыныстар мен қорытындыларын көрсеткен.

Кілт сөздер: экономикалық мәдениет, экономикалық білім, экономикалық тәрбие, өзара қарым-қатынас, әлеуметтік институттар, прагматизм, кәсіби бағдар, ата-аналар қауымдастығы, коммерциялық құрылым.

A.Sh. Dosbenbetova

The interaction of social institutions in the process of forming the economic culture of schoolchildren

The article deals with the problem of interaction between social institutions in the process of forming the economic culture of schoolchildren. The theoretical analysis carried out by the author of the problem of the for-

mation of the economic culture of schoolchildren, as well as the state of practice, indicates that the school teachers have little use of the enormous potential that has been laid in cooperation with the parent commonality and commercial structures. The article analyses results of research of the formation of economic culture of schoolchildren in the process of interaction of social institutions: schools, families and commercial structures. The author of the article notes that with the potential opportunities that the school and the social environment have today, we are faced with the fact that students do not have enough level of economic culture, economic knowledge is not systematic. The generalization of pedagogical experience and the results of the survey of teachers, schoolchildren and their parents serve as evidence that the interventions taken to improve the level of economic culture of students are insufficient. The research conducted by the author on the problem of forming the economic culture of schoolchildren allowed us to identify the group of basic pedagogical conditions necessary for the effectiveness of the studied process. The author of the article theoretically substantiated and experimentally tested this pedagogical condition on the example of secondary schools of the southern region of Kazakhstan. The article presents the results of experimental work. Almost every experimental school has established social services to assist in the employment of students during the holidays and in their free time. On the basis of the results obtained in the study, the author makes a number of conclusions and recommendations that contribute to the improvement of the process of formation of economic culture of schoolchildren.

Keywords: economic culture, economic education, economic parenting, interaction, social institutions, pragmatism, career guidance, parent commonality, commercial structures.

References

- 1 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazakhstan N. Nazarbaeva narodu Kzakhstana «Rost blahosostoianii kazakhstansev: povyshenie dokhoda i kachestva zhizni» [Message of the President of the Republic of Kazakhstan N. Nazarbaev to the people of Kazakhstan «Growth of the welfare of Kazakhstanis: increase of incomes and quality of life»]. (2018, October 5th). Kazakhstanskaiia Pravda [in Russian].
- 2 Dosbenbetova, A.Sh. (2012). *Formirovanie ekonomicheskoi kultury shkolnikov s uchetom etnoregionalnykh osobennostei Kazakhstana* [Formation of the economic culture of schoolchildren taking into account the ethnoregional features of Kazakhstan]. Shymkent: Nurly beine [in Russian].
- 3 Ankundinova, E.V. (2005). *Vospitanie ekonomicheskoi kultury uchashchikhsia* [Upbringing of the economic culture of students]. Komsomolsk-on-Amur [in Russian].
- 4 Borovikova, T.V. (2000). Pedagogicheskie osnovy formirovaniia ekonomicheskoi kultury shkolnikov [Pedagogical basis of the formation of the economic culture of schoolchildren]. *Doctor's thesis*. Perm [in Russian].
- 5 Boenko, N.I. (2005). *Ekonomicheskaiia kultura: problemy i tendenzii razvitiia* [Economic culture: problems and development trends]. Saint Petersburg: Izdatelstvo Sankt-Peterburhskoho universiteta [in Russian].
- 6 Tishkova, M.V. (2004). *Kultura sovremennoho ekonomicheskoho myshleniia* [Culture of modern economic thinking]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Rostov-on-Don [in Russian].
- 7 Andreeva, G.M. (1980). *Sozialnaia psikhologhiia* [Social Psychology]. Moscow: Izdatelstvo Moskovskoho gosudarstvennoho universiteta [in Russian].

У.И. Копжасарова¹, Н. Станчу², Л.А. Бексултанова¹, Б.А. Бейсенбаева¹

¹Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова, Казахстан;

²Белградский университет, Сербия

(E-mail: umit-55-hope@mail.ru)

Развитие профессиональных иноязычных умений студентов специальности «Международные отношения»

В статье освещена проблема развития иноязычных профессиональных умений у студентов специальности «Международные отношения». Авторами проделан анализ научно-литературных источников, раскрыты существенные характеристики понятий: коммуникативная, иноязычная, профессиональная компетенции, которыми должны обладать выпускники данной специальности в соответствии со спецификой своей специальности; их роль и особенности формирования в рамках изучения дисциплины «Профессионально-ориентированный иностранный язык». Рассмотрены область и сфера деятельности выпускников специальности «Международные отношения», в том числе методы и приёмы обучения профессиональному иностранному языку с приведением отдельных практических примеров. В контексте интегрированного обучения иностранному языку и предметной дисциплине, CLIL представлена как одна из эффективных педагогических технологий, проанализированы её преимущества и некоторые сложности в применении.

Ключевые слова: глобализация, иноязычные умения, интегрированное обучение, знания, профессиональный, иностранный язык, инновационные технологии.

Интеграция Казахстана в мировое образовательное пространство в условиях глобализации требует применения инновационных технологий, средств, форм обучения в подготовке будущих специалистов, поэтому задачей современной науки является поиск новых путей и средств совершенствования системы казахстанского образования в соответствии с потребностями развивающегося общества. В настоящее время процессы глобализации и интеграции проявляются во всех сферах жизнедеятельности общества, в том числе и в сфере высшего образования, содержание которого должно соответствовать международным стандартам. Особый акцент делается на знание и владение иностранными языками, в особенности английским языком.

Знание иностранного языка на современном этапе рассматривается как важная предпосылка для успешной деятельности выпускников вузов на международном рынке труда не только в своей стране, но и за её пределами. Возникает потребность в высококвалифицированных специалистах, владеющих иностранным языком на высоком профессиональном уровне, для которых иноязычная компетенция является неотъемлемой частью их профессиональной деятельности. Об этом президент Республики Н.А. Назарбаев в своём Послании «Стратегия «Казахстан»–2050» подчеркнул: «Мы должны сделать рывок в изучении английского языка. Владение этим «лингвафранка» современного мира откроет для каждого гражданина нашей страны новые безграничные возможности в жизни» [1].

Преобразования профессиональной сферы деятельности в условиях конкурентного рынка интеллектуального труда предъявляют высокие требования к непрерывной образовательной и профессиональной подготовке специалистов. Возрастающее международное сотрудничество, обмен опытом специалистов разных уровней в экономической, социально-политической, культурной сферах жизни делает востребованными и необходимыми знания, и умения студентов в иноязычном общении на профессиональном уровне.

Социальный заказ в образовательной области «иностранному языку» в системе разнопрофильных неязыковых вузов заключается в подготовке специалистов, владеющих иностранным языком как средством установления личных, научных и культурных контактов с носителями языка и главным образом — как инструментом налаживания профессионального общения для эффективного обмена опытом в будущей практической производственной деятельности [2].

Проблема формирования иноязычных профессиональных умений будущих специалистов на основе взаимосвязанного обучения видам иноязычной речевой деятельности в процессе интеграции с дисциплинами гуманитарного профиля в неязыковом вузе является объектом нашего исследования.

В совершенствовании иноязычных профессиональных знаний и умений студентов немаловажную роль играет уровень сформированности иноязычной коммуникативной компетенции. Вопросу

формирования иноязычной коммуникативной компетенции обучающихся посвящено множество работ учёных. Большинство исследователей выделяют такие составляющие коммуникативной компетенции, как лингвистическая, социокультурная, прагматическая, стратегическая и дискурсивная. Одной из часто цитируемых моделей коммуникативной компетенции является модель Эка (Ek van J.A., 1988). В качестве её структурных компонентов вычленяются лингвистическая, социолингвистическая, дискурсивная, социокультурная, стратегическая и социальная субкомпетенции. Лингвистическая компетенция является одним из составляющих коммуникативной компетенции и означает способность человека правильно конструировать грамматические формы и синтаксические построения в соответствии с нормами конкретного языка. Социолингвистическая субкомпетенция предполагает умение осуществлять выбор лингвистической формы и способа языкового выражения, адекватный условиям акта коммуникации, т.е. ситуации общения, целям и намерениям, социальным и функциональным ролям партнёров по общению. Дискурсивная компетенция предполагает способность использовать определённую стратегию и тактику общения для конструирования и интерпретации связанных текстов. Социокультурная субкомпетенция означает знание учащимися национально-культурной спецификой страны изучаемого языка и умение строить своё речевое и неречевое поведение в соответствии с этой спецификой. Социальная субкомпетенция проявляется в умении учащегося ориентироваться в социальной ситуации и управлять ею, что находит своё практическое выражение в умении вступать в контакт и поддерживать его, в основе стратегической компетенции лежат умения компенсировать недостаточность знания языка, речевого и социального опыта общения в иноязычной среде [3].

Развитие иноязычных профессиональных умений в учебном процессе вуза у будущих специалистов носит интегрированный характер. Выпускник вуза должен иметь высокий уровень иноязычных знаний в области профессиональной деятельности — не только читать и переводить тексты по своей специальности, но и также владеть письменными навыками общения (резюме, деловые письма и др. бизнес-корреспонденция) на английском языке на профессиональном уровне, поэтому профессиональная направленность обучения требует интеграции иностранного языка с профильными дисциплинами; учебные материалы должны быть ориентированы на последние достижения в той или иной сфере деятельности, своевременно отражать научные открытия, новшества, касающиеся профессиональных интересов обучающихся, давать им возможность для профессионального роста [4].

Как считают некоторые исследователи, существенным фактором в деле развития и совершенствования практической подготовки специалистов к использованию иностранного языка в профессиональной деятельности являются повышение мотивации, интереса, осознание полезности формируемых умений [5].

Поскольку в настоящей работе мы имеем дело с развитием иноязычных профессиональных знаний и умений студентов специальности «Международные отношения», рассмотрим специфику будущей профессиональной деятельности выпускников данной специальности. По окончании вуза они могут работать референтами, экспертами, аналитиками в Министерстве иностранных дел РК, консультантами в области международных отношений, внешнеполитическими обозревателями, переводчиками (переводчик-референт) и др.

Для того, чтобы стать компетентным специалистом в области международных отношений, будущему специалисту необходимо знать внешнюю политику своего государства; хорошо разбираться в вопросах политики, экономики, культуры и социальной жизни; внимательно следить за развитием международных отношений; наблюдать за мировой статистикой развития мирового производства, демографии и экологии и др.

Так как область деятельности выпускников специальности «Международные отношения» относится к сфере «человек — человек», будущий выпускник должен обладать коммуникативными навыками как на родном, так и на иностранном языке на достаточно высоком уровне, что наряду с другими факторами определяет эффективность и успех их профессиональной деятельности.

Специалисты в области международных отношений должны обладать как устными, так и письменными умениями и навыками иноязычного профессионального общения: уметь вести переговоры на международном уровне и деловую переписку на иностранном языке, осуществлять письменный и устный перевод, составлять дипломатические документы на английском языке и многое другое.

Обучение профессионально-ориентированному иностранному языку студентов специальности «Международные отношения» осуществляется в рамках дисциплины «Профессионально-ориентированный иностранный язык», который является продолжением курса «Иностранный язык

(английский)», «Базовый курс английского языка (уровень A2-B1)», результатом освоения которых является владение основными навыками в четырёх видах речевой деятельности: говорении, аудировании, чтении и письме. Вместе с тем студенты должны совершенствовать иноязычные знания, умения в предметной области в рамках базовых и профилирующих дисциплин с учётом специфики специальности «Международные отношения».

В ходе изучения дисциплины профессиональный иностранный язык наряду с дальнейшим совершенствованием базовых умений иноязычного общения формируют системные, предметные, межличностные, социокультурные компетенции для использования в целях профессионального общения. В результате изучения дисциплины «Профессионально-ориентированный иностранный язык» студент специальности «Международные отношения» должен владеть системными компетенциями, которые предполагают формирование у студентов знаний:

- функциональных особенностей устных и письменных профессионально-ориентированных текстов;
- стратегий и тактик коммуникативного поведения в ситуациях международного профессионального и научного общения (в пределах программы);
- терминов и понятий на иностранном языке, описывающих место и роль международных отношений;
- категориального аппарата и концептов международных отношений на иностранном языке.

Также студент должен владеть основами документоведения в пределах программы, принятыми в профессиональной и деловой коммуникации; свободно излагать свои мысли на иностранном языке о роли политических явлений, процессов, институтов и систем в обществе.

В рамках предметных компетенций обучающийся должен уметь:

- понимать устную (монологическую, диалогическую) речь в пределах профессиональной тематики;
- участвовать в обсуждении тем, связанных со специальностью;
- самостоятельно готовить и делать устные сообщения на профессиональные темы, в том числе с использованием мультимедийных технологий;
- извлекать необходимую информацию из аутентичных англоязычных источников, в типичных ситуациях профессионально-делового, научного общения;
- аннотировать, реферировать на родной язык/с родного языка основное содержание иноязычных текстов по специальности, при необходимости пользоваться словарём;
- аргументировать, решать типовые стандартные профессионально-ориентированные задачи [6].

Межличностные компетенции выражают индивидуальные способности (выражение чувств, отношение к критике и самокритике): способность работать в международной среде, в команде; воспринимать разнообразие и межкультурные различия; приверженность к этическим ценностям.

Социокультурная компетенция предполагает способность обучающихся конструировать речевое поведение с учётом социальных норм поведения, обусловленной культурой страны изучаемого языка; целенаправленное и активное использование возможностей информационных технологий как важнейшего средства формирования профессиональной компетенции в области делового общения современного специалиста [6].

Одним из инновационных педагогических технологий, соответствующих требованиям интегрированного обучения иностранному языку и профильным дисциплинам, является CLIL технология (Content and Language Integrated Learning — предметно-языковое интегрированное обучение). В рамках CLIL технологии обучение профессиональному иностранному языку проводится через содержание будущей профессии. Данный метод является эффективным средством обучения студентов профессиональному иноязычному общению. С введением трёхязычного обучения CLIL технология активно используется в учебном процессе казахстанских школ и высших учебных заведений.

В чём заключается сущность CLIL — предметно-языкового интегрированного обучения?

Подход исследователей к трактовке технологии CLIL неоднозначен. Об изучении иностранного языка через предметное содержание еще упоминалось в трудах чешского педагога Яна Амоса Коменского и словацкого педагога Маттиас Бела, который при обучении студентов иностранным языкам активно использовал тексты исторического содержания, акцентируя внимание на изучение особенностей культуры страны изучаемого языка [7].

Большинство исследователей выражают суть методики CLIL в так называемом принципе «4C»: 1) содержание (Content; 2) общение (Communication); 3) познание (Cognition; 4) культура (Culture), т.е. в контексте развития иноязычной профессиональной компетенции студенты должны обучаться предметному содержанию дисциплины на иностранном языке посредством развития иноязычных коммуникативных умений, освоения новых знаний, а также приобщения к культуре страны изучаемого языка.

Один из разработчиков CLIL технологии британский профессор педагогики Do Coyle связывает применение данной технологии с интернационализацией образования и проникновением английского языка в учебный процесс высшей школы [8].

Несмотря на обилие научных взглядов на подходы к CLIL технологии, исследователи придерживаются идеи финского учёного Дэвида Марша о том, что иностранный язык при таком обучении выступает в роли инструмента изучения содержания неязыкового предмета, профильной дисциплины.

Обучение профессионально-ориентированному иностранному языку в настоящее время в основном опирается на европейскую модель CLIL» технологии, которую условно делят на soft CLIL и hard CLIL.

Предметно-языковое интегрированное обучение представляет собой учебный процесс, который отличается степенью интенсивности внедрения иностранного языка в процесс изучения специализированной дисциплины. Преподавание языка проходит параллельно преподаванию предметов; обучение проводится как преподавателями-предметниками, так и специалистами в области обучения языкам [9].

В рамках иноязычной подготовки студентов специфика представленного подхода состоит в том, что знание языка становится инструментом изучения содержания предмета. Особое внимание уделяется как содержанию специальных текстов, так и необходимой предметной лексике. Таким образом, язык интегрируется в программу обучения, а необходимость погружения в языковую среду для возможности обсуждения определенного материала повышает мотивацию использования языка в рамках изучаемой тематики [10].

Содержание практических занятий по профессионально-ориентированному английскому языку в рамках CLIL технологии предполагает совершенствование иноязычных знаний и умений студентов по всем видам речевой деятельности: аудировании, говорении, чтении и письме. Вместе с тем, особый акцент уделяется на погружение в работу с текстом профессионального характера. Такая форма работы необходима для того, чтобы студенты могли понимать и анализировать тексты общего содержания, общенаучные, научно-популярные специальные тексты по своей будущей профессии.

Необходимо отметить, что работа над текстами по специальности позволяет студентам понять и осмыслить специфические термины, определенные языковые конструкции, что способствует пополнению словарного запаса обучающегося предметной терминологией и подготавливает к дальнейшему изучению и применению этих знаний и умений в сфере профессиональной деятельности.

Согласно типовой учебной программе студенты специальности «Международные отношения» изучают темы: «Contemporary problems of international relations and diplomacy», «Basic categories of international relations», «The history of diplomacy. The concepts of «old» and «new» diplomacy», «Diplomatic doctrine and its evolution», «Professional communication of a diplomat and foreign language diplomatic correspondence; formal, informal letters; agreements; letters of credence and recall»; «Diplomatic contacts, visits and negotiations; final instruments of Intergovernmental Negotiations, visits and international conferences» и др. На практических занятиях студенты усваивают такие базовые категории международных отношений, как «дипломатия», «международные отношения», «мировая система», «международная организация», «политический процесс», «дипломатический этикет», «соглашения и договоры» и т.д. Таким образом, изучая терминологию на английском языке в рамках рассматриваемых и обсуждаемых тем, студенты обогащают свой словарный запас в сфере профессиональной деятельности.

Для совершенствования иноязычных профессиональных коммуникативных навыков и умений студентов целесообразно использовать методы, представляющие собой постановку и решение проблемных ситуаций, как дебаты, дискуссии, ролевые игры, проекты, case-study, которые являясь реальной речевой практикой для обучающихся, ориентированы на развитие их аналитических, оценочных, рефлексивных умений на иностранном языке.

Рассмотрим использование учебной дискуссии на занятиях по профессионально-ориентированному иностранному языку специальности «Международные отношения». Данный метод предполагает взаимодействие и вовлечённость всех студентов в учебный процесс, развивает мышление, учит уважать мнение и точку зрения собеседника. Тема дискуссии должна быть несложной, интересной и затрагивать актуальные проблемы социально-политической жизни мирового сообщества; соотноситься с изучаемым материалом на английском языке.

Основная часть дискуссии состоит из обмена аргументами. Доводы обсуждаются всеми участниками. Мнения студентов могут варьироваться, но должна быть общая цель для того, чтобы найти правильное решение проблемы. В ходе проведения дискуссии создаётся положительный психологический климат, выслушиваются альтернативные точки зрения.

Темы для дискуссии могут быть следующие: «Diplomacy and politics», «Globalization and National identity», «Advantages and disadvantages of Foreign service», «What is International relations?», «Political ideologies», «Diplomatic communications between states» и др.

Также на практических занятиях по профессионально-ориентированному иностранному языку можно проводить дискуссию с элементами игрового моделирования; обсуждение по типу «круглого стола», где небольшая группа участников дискуссии обсуждает проблему, остальные члены коллектива участвуют в обмене мнениями.

Для результативного и продуктивного проведения дискуссии, необходимо предварять её речевыми упражнениями, способствующими активизации использования лексических единиц, которые будут встречаться во время проведения дискуссии. Это активный вокабуляр и специальные термины по обсуждаемой теме. Обязательным является и повторение грамматических структур, которые будут применены студентами в дискуссии. Дискуссия позволяет преподавателю и студентам приходиться к совместному решению вопроса, для этого необходимо наличие у студента базовой информации по заданной теме.

Рассмотрим проведение дискуссии по теме «Etiquette of business communication with foreign partners». В международных отношениях с понятием дипломатии связывают искусство ведения переговоров; урегулирования конфликтов; расширения международного сотрудничества между странами, в ходе которых важнейшую роль играет соблюдение этических норм поведения, что является залогом успеха в выстраивании деловых отношений. Установленные правила призывают проявлять уважение ко всему, что представляет государство. При налаживании деловых контактов с зарубежными партнёрами и поездках за границу следует ознакомиться с обычаями и этикетом этих стран.

Для проведения дискуссии на тему «Etiquette of business communication with foreign partners» нужно выбрать ведущего (модератора), который будет следить за ходом обсуждения. Группа делится на представителей двух стран: Казахстана и США. Студенты готовят материал для выступления и видеосюжеты к ним заранее. Во время дискуссии представители стран рассказывают о дипломатическом этикете своей страны. Выступление спикеры сопровождают показом видеоматериала. Студенты-участники дискуссии задают интересующие их вопросы и делятся впечатлениями. После выступления всех участников модератор подводит итоги обсуждаемой проблемы. В ходе дискуссии, обмена мнениями студенты знакомятся с национальными особенностями, традициями, требованиями к этикету в деловом общении, которые должен знать и соблюдать государственный служащий. Дипломатический служащий должен придерживаться нормы этикета; законов и обычаев страны пребывания; знать и совершенствовать язык этой страны, постоянно работать над своим имиджем.

Неоценимая польза учебной дискуссии заключается в том, что работа проходит в интерактивном режиме, все студенты группы вовлечены в обсуждение, что позволяет преподавателю услышать мнения всех участников. Преподаватель, как координатор дискуссии, также может участвовать в обсуждении заданной проблемы. В ходе дискуссии студенты активизируют лексико-грамматический тематический материал, развивают и совершенствуют мыслительные, аналитические, коммуникативные умения на иностранном языке; обосновывая и защищая свою точку зрения, обучающиеся развивают навыки выступления перед публикой, работы в команде, раскрывают свой творческий потенциал.

Другим методом развития иноязычных профессиональных умений студентов является деловая игра. Согласно Типовой учебной программе деловую игру можно провести по теме «Agreements between states». Подготовка игры начинается с разработки сценария деловой игры, в содержание которой входят: постановка цели, проблемы, задач занятия; плана деловой игры и характеристик действующих лиц. В процессе игры осуществляется групповая работа по тематике: выступления групп, взаимный обмен мнений по рассматриваемой проблеме, подведение итогов.

Изучение и анализ литературы по рассматриваемой проблеме, собственный опыт обучения профессионально-ориентированному иностранному языку с использованием CLIL технологии позволяют выделить преимущества данной технологии:

- повышает мотивацию обучающихся;
- развивает мышление и творческий потенциал студентов;
- погружает студентов в языковую среду;
- способствует получению более обширного знания для будущего профессионального общения;
- развивает иноязычную компетентность студентов;
- интенсифицирует процесс обучения профессиональному иностранному языку;
- развивает и совершенствует когнитивные способности обучающихся;
- сочетает предметную область и язык, вследствие чего пополняется иноязычный терминологический словарный запас по специальности.

Наряду с этим имеются определённые сложности в использовании данной технологии: несовершенство учебников английского языка, недостаточное количество часов по дисциплине, разный уровень владения обучающимися иностранным языком.

Подводя итог по проблеме совершенствования профессиональных иноязычных умений студентов, отметим, что подготовка квалифицированных конкурентоспособных специалистов для работы на международном рынке труда требует не только профессионализма и компетентности в области конкретной специальности. Предопределяющим фактором успешной профессиональной карьеры выпускника вуза на международном уровне является высокий уровень сформированности иноязычной профессиональной компетенции, эффективным средством достижения которой является технология CLIL, представляющая собой методически скоординированное обучение предметной дисциплине и иностранному языку и получившая широкое применение в международном образовательном сообществе за счёт своей универсальности и лёгкой адаптации к уровню языковой подготовки обучающихся всех возрастных категорий.

Список литературы

- 1 Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан»-2050»: Новый политический курс состоявшегося государства. — Астана, 2012.
- 2 Концепция развития иноязычного образования Республики Казахстан [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://referatdb.ru/kultura/142792/index.html>.
- 3 Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: учеб. пос. для студ. лингв.ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. зав. / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез. — М.: Изд. центр «Академия», 2004. — 336 с.
- 4 Яруллина А.Ш. Особенности обучения иностранному языку студентов неязыковых специальностей в педагогическом вузе [Электронный ресурс] / А.Ш. Яруллина. — Режим доступа: <https://core.ac.uk/download/pdf/42050725.pdf>.
- 5 Авдеева В.В. Совершенствование языковой подготовки студентов факультета МЭО / В.В. Авдеева, М.М. Лизунова/ Современные теории и методы обучения иностранным языкам: материалы: II Междунар. науч.-практ. конф. «Языки мира и мир языка». — М.: Изд-во «Экзамен», 2006. — С. 31–32.
- 6 Типовая учебная программа. — Алматы, 2016.
- 7 Якаева Т.И. История возникновения и развития CLIL за рубежом / Т.И. Якаева // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. — 2016. — № 7–2. С. 120–123.
- 8 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.ed.ac.uk/profile/do-coyle>.
- 9 Бибикина Э.В. Особенности профессионально-ориентированного обучения иностранному языку в неязыковом вузе / Э.В. Бибикина О некоторых вопросах и проблемах психологии и педагогики: III Междунар. науч.-практ. конф. — Красноярск, 2016. — С. 96–100.
- 10 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-2911_2017_5-2_46.pdf.

У.И. Копжасарова, Н. Станчу, Л.А. Бексултанова, Б.А. Бейсенбаева

«Халықаралық қатынастар» мамандығы бойынша студенттерінің кәсіби шетел тілін дамыту»

Мақалада «Халықаралық қатынастар» мамандығы студенттерінің шет тілді кәсіби біліктерін дамыту мәселесі баяндалды. Авторлар ғылыми-әдеби дереккөздерге талдау жасап, өз мамандығының ерекшелігіне сәйкес, осы мамандық түлектерінің меңгеруі тиіс коммуникативтік, шет тілі, кәсіби

құзыреттіліктері туралы ұғымдарды қарастырған; олардың «Кәсіби бағытталған шет тілі» пәнін оқу аясында қалыптасуының ерекшеліктері мен рөлі ашылып көрсетілген. «Халықаралық қатынастар» мамандығы түлектерінің қызмет саласы мен облысы, соның ішінде жеке тәжірибелік мысалдарды келтірумен кәсіби шет тілін оқытудың әдістері мен тәсілдері қарастырылған. Шет тілі мен пәнге кіріктірілген оқыту мәнінде CLIL тиімді педагогикалық технологиялардың бірі ретінде ұсынылған, оның артықшылықтары қолданудағы кейбір қиындықтар талданды.

Кілт сөздер: жаһандану, шет тілі дағдылары, интеграцияланған оқыту, білім, кәсіби, шет тілі, инновациялық технологиялар.

U.I. Kopzhasarova, N. Stanciu, L.A. Bexultanova, B.A. Beisenbayeva

Development of professional foreign language skills of students of the specialty «International relations»

The article focuses on the problem of development of foreign language professional skills of students of the specialty «International Relations». The authors made an analysis of scientific and literary sources, revealed the essential characteristics of the concepts: communicative; foreign language, professional competence, which graduates of the specialty should possess in accordance with the specificity of their speciality; their role and formation peculiarities in the framework of the study of the discipline «Professional-oriented foreign language». The field and sphere of work of graduates of the specialty «International Relations» are considered in the article, including methods and techniques of teaching professional foreign language with the demonstration of certain practical examples. In the context of integrated learning of a foreign language and subject discipline, CLIL is presented as one of the effective pedagogical technologies, its advantages and some difficulties of using are analyzed.

Keywords: globalization, foreign language skills, integrated learning, knowledge, professional, foreign language, innovative technologies.

References

- 1 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazakhstan N.A. Nazarbayeva narodu Kazakhstanu «Stratehiia «Kazakhstan»-2050»: Novyi politicheskii kurs sostoiavshehosia hosudarstva [The message of the President of the Republic of Kazakhstan N.Nazarbayev to the people of Kazakhstan «Strategy «Kazakhstan -2050»: New political policy of the taken place state»] (2012) [in Russian].
- 2 Kontseptsiiia razvitiia inoiazychnoho obrazovaniia Respubliki Kazakhstan [The concept of development of foreign language education in the Republic of Kazakhstan]. *referatdb.ru*. Retrieved from <http://referatdb.ru/kultura/142792/index.html> [in Russian].
- 3 Galskova, N.D., & Gez, N.I. (2004). *Teoriia obucheniiia inostrannym yazykam: Lihvodidaktika i metodika [Theory of Teaching Foreign Languages: Linguadidactics and Methods]*. Moscow: Izdatelskii tsentr «Akademiiia» [in Russian].
- 4 Yarullina, A.Sh. Osobennosti obucheniiia inostrannomu yazyku studentov neiazzykovykh spetsialnostei v pedahohicheskom vuze [Peculiarities of teaching foreign language to students of non-linguistic specialties in a pedagogical university]. *core.ac.uk*. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/42050725.pdf> [in Russian].
- 5 Avdeyeva, V.V., & Lizunova, M.M. (2006). Sovremennye teorii i metody obucheniiia inostrannym yazykam [Modern theories and methods of teaching foreign languages]. Proceeding from Improvement of language training for students of the IER. Proceedings from World languages and the world of language: *II Mezhdunarodnaia nauchno-prakticheskaiia konferentsiia – 2nd international scientific-practical conference*. (p. 31, 32). Moscow: Izdatelstvo «Ekzamen» [in Russian].
- 6 Tipovaia uchebnaia prohramma [Model curriculum]. (2016). Almaty [in Russian].
- 7 Yakaieva, T.I. (2016). Istoriia vozniknoveniia i razvitiia CLIL za rubezhom [The history of the emergence and development of CLIL abroad]. *Aktualnye problemy humanitarnykh i yestestvennykh nauk – Actual problems of the humanities and natural sciences*, 7, 2, 120–123 [in Russian].
- 8 *ed.ac.uk*. Retrieved from <https://www.ed.ac.uk/profile/do-coyle>.
- 9 Bibikova E.V. (2016). Osobennosti professionalno-orientirovannogo obucheniiia inostrannomu yazyku v neiazzykovom vuze [Features of vocational-oriented teaching of a foreign language in a non-linguistic university]. Proceeding from On some issues and problems of psychology and pedagogy: *III Mezhdunarodnaia nauchno-prakticheskaiia konferentsiia – III International Scientific and Practical Conference*. (p. 96–100). Krasnoyarsk [in Russian].
- 10 *scjournal.ru*. Retrieved from http://scjournal.ru/articles/issn_1997-2911_2017_5-2_46.pdf.

T.V. Maryshkina

*Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan
(E-mail: taisiya.maryshkina@inbox.ru)*

Creating the «Home reading» course for university students

The present paper represents the author's approach to creating material for the «Home reading» course. Having analyzed different views on the problem of correlation of reading with other language skills, the author emphasizes the importance of fiction for teaching professionals. The article describes the general advantages of this course for language specialties, sets the main goals such as development of comprehension of the language, expansion of the students' vocabulary, improvement of speaking skills and critical thinking. The development of critical thinking in conjunction with the expansion of vocabulary is especially important, since this technology contributes to the implementation of a competence-based approach in teaching students. The possibility of displaying in the process of reading foreign language literature, the close interdependence of the language, history and culture of a nation is emphasized. The author presents recommendations on the selection of a fiction and on the stages of text processing for the purposes of the course. The result of the work is the synthesis of various types of tasks, reading methods and course objectives into a single system of exercises. These tasks are aimed at developing the skills of prepared and unprepared oral speech, critical analysis of information, and subsequently, in professional activities. Specific examples of exercises are given with explanation of their outcomes.

Keywords: reading, ESL, fiction, comprehension.

The popularity of extensive reading nowadays faces a considerable decline. There is no surprise, as so many contemporary activities can be considered more engaging and joyful. However, another problem we deal with is the transfer of priority from fiction literature to non-fiction, specifically to the books that are sources of professional information. Well-known language tests, such as IELTS and TOEFL, are focused on the evaluation of the ability to read scientific literature or business correspondence. Consequently, preparation for these tests does not require reading famous novels and analyzing characters' motives; students concentrate on academic vocabulary, explicit constructions and unambiguous details from the text. We come to the fact that a book now is squeezed in some rigid framework, and work with such texts, is guided by certain schemes. The purpose of this approach is noble: it aims at facilitating communication and information sharing on the multinational scale. Once the English language became international, and now it is time for the dry, predictable format becomes international too. The position is perceived as the best choice because of the evident logic of the composition.

We cannot oppose the obvious benefits of a functional approach to reading. On another hand, some researches point out the correlation between reading and creativity. Hein Broekkamp, Tanja Janssen, and Huub Van Den Bergh in their study «Is there a relationship between literature reading and creative writing?» have conducted an experiment which has shown that «positive relationship exists between literature reading and creative writing ability» among students [1; 281]. According to the results of their research, students who read more fiction tend to perform better both in reading and creative writing than poor readers.

Lancia, for instance, reported that young children spontaneously borrowed literary elements of stories they had read previously, weaving them into their own stories [2]. In general, Groeben in the work «Literary creativity» tells that there are theoretical reasons to expect a mutual relationship between the ability to read literature and the ability to creatively express ideas in writing [3].

The need for creativity is unquestionable. Sternberg discuss the nature of creativity and its importance in intelligence [4; 12]. N. Jausovec and K. Jausovec examine the mind and creativity in education [5]. According to Brundrett, creativity theorists have advocated for teaching for creativity at all levels of education and training [6].

Speaking about reading as a skill, authors of «The TKT Course» Mary Spratt, Alan Pulverness, Melanie Williams distinguish several reading subskills which have their functional features. They are:

- Scanning;
- Skimming;
- Reading for detail;
- Extensive reading;
- Intensive reading [7; 21, 22].

Orientation to the functional use of skills has long been prevalent in the education system since the primary outcome of education is the function, helped to train the student. As a result, a student should be able to solve successfully issues related to the interaction with the text, text analysis, extracting and processing information.

Thus, we believe that the course of «Home reading» (also known as the practice of reading fiction) allows combining creativity and functionality in teaching. Working with fiction is very different from working with a business letter created from a template. It is true that any work of art has such essential components as plot and climax, main protagonists and antagonists, a problem, etc. However, the variety, with which an author can handle these components, is incredibly extensive so that reading fiction can become a severe challenge for ESL (English as Second Language) students. Finally, we consider it essential to point out such phenomena as subtext and supertext, access to which some readers may lack due to the poor vocabulary, inscrutable allusions, or merely the absence of critical thinking.

Reading of fiction demands a great deal more than useful reading, i.e., understanding of conflicts and motives, empathy, learning the story lesson, judgments and evaluation, and so much more. However, all those reading subskills can be correctly applied to home reading lessons. Competently composed work always can give the opportunity to implement each of the methods of learning in practice, mainly under the engagement that a good story evokes.

Although home reading course presents a wide variety of benefits, we specify the following objectives:

- to improve comprehension of literary texts;
- to develop the ability to analyze and think critically;
- to broaden vocabulary on various topics;
- to improve speaking skills, especially the ability to express an opinion and describe events.

Although the comprehension and expansion of vocabulary are the key achievements of the course, we want to pay particular attention to the development of critical thinking through reading. It has been almost 30 years since developing critical thinking skills, and critical disposition have become a primary goal in higher education. It is the analytical mindset that is credited with good functionality within society, evaluation of the validity of available information, and making better personal, business or leadership decisions. As Halpern says, developing critical thinking skills are essential to help students «know how to learn and how to think clearly» [8; 451]. Speaking broadly, teaching critical thinking helps students to «make purposeful judgments about what to believe or what to do» [9; 3].

If we synthesize teaching reading subskills, goals of the course, and teaching of critical thinking, as the output, we get a specific pattern that can be used to make a course of home reading lessons. This template is best applied to novels of medium size, as they fuel students' constant interest and desire to read further, while small stories tend to be bizarre and do not provoke strong empathy.

The starting point of creation of the home reading course plan is always the choice of a literary text. Choosing a novel, you should focus on the age and ability of students. The subject matter of the story should not be too difficult for the average student in the group. We urge to the preference of the classics, since it is often the source of the more ample language, though modern literature can be included as it appeals to the young readers.

It is crucial to check how often the teacher has to consult with the dictionary during test-reading of the text. Most likely, if you search for a word in the dictionary a couple of times per page, it is the C1 level. As a rule, classical literature is very rich in vocabulary which is rarely found in the usual wordlist for ESL student or even IELTS. If you do not use a dictionary, then the text is appropriate for the level B1-B2.

When text is selected, it is to be divided into digestible portions according to the weekly schedule of the course. For students, it may be enough to read six thousand words a week. The teacher can break this amount into two parts or assign all six thousand words for reading at once. The main rule is that students understand the text on their own; though considerable assistance would be presented by a list of new vocabulary provided as support for each part of the book.

Since the vocabulary is the main component of the course, enough time is dedicated to the analyses of lexis of the chosen text. Taking into account the teacher's need to return to the material every time the course is lectured, it makes sense to process the version of the novel carefully and select all the words or expressions that are probably unfamiliar to students directly in the text. During the test reading, it is necessary to highlight not only new words but also allusions or historical aspects, which may require clarification. On the way, it may be sensible to underline collocations or even sentence patterns that you would like to emphasize because of how it is presented in the context. It can be a polysemous word, a word with prepositions, and a

phrase. The process of the test reading is vital as it allows picking the material with which the teacher and the students will work throughout the course. For example, highlighted new words could be combined into lists with added definitions. These lists, issued together with the chapters assigned, will significantly help students when reading, and then they can form the basis of the material for a quiz.

Simultaneously with the selection of vocabulary, there goes another process — the choice of material for the development of critical thinking.

At home reading, you develop critical thinking mainly by asking the «right» questions. These questions relate to the links between events and characters; they require complex multi-level analysis of the information presented in the text. Still, such issues do not have a universal answer and can be a reason for debate. Examples of the questions for critical analyses are: why do characters feel this way, why do they act this way; can we believe this; what are the reasons for this information to be in the novel, etc.

After the text is analyzed by this method, one can say that the primary material for work is ready.

Although one exercise can develop several skills at once, we can distribute them along the course's target areas. Thus, each activity aims at reaching specific goals of the course. Some exercises are presented in the Table 1.

Table 1

Course goals

Course goal	Exercises
comprehension of literary texts	reading at home or reading in the classroom to find examples and other information;
ability to analyze and think critically; ability to express an opinion and describe events	discussions, recitation, essay, pro/con game, debates; composition of theme tables, mind maps, schemes;
broaden vocabulary on various topics;	exercises on words translation; sentences and collocations composition; searching for definitions; search of particular words in the text; choice of prepositions;

Due to their focus on functionality, reading subskills do not require specific tasks but certain types of information. Therefore, we highlight those components of the text that match certain subskills. These components are presented in the Table 2.

Table 2

Subskills and tasks

Subskill	Explanation	Target components and tasks
scanning	reading for specific information	dates, names, places, particular language used for description
skimming	reading quickly for the idea	main events and characters in the chapter, certain events, their causes and consequences; supporting facts
reading for detail	read every word in order to know every piece of information	a description of appearance, clothing, actions, behavior; explanations and motivations
extensive reading	reading of long pieces of text when attention varies	full text for reading at home; separate piece of text for review
intensive reading	used to examine language	new words, prepositions, equivalents to certain new words, patterns of syntax

These tables are generally conditional because all the tasks and all reading subskills tend to overlap frequently and develop several skills at once. We show this with the example of specific tasks below, compiled for work with the novel «To Kill a Mockingbird» by Harper Lee.

The novel «To Kill a Mockingbird» is not only a source of vocabulary, a syntax challenge, and a beautifully built plot but also a guide to the historical insight of America of the 30s of the 20th century. The novel gives as well as a rich moral component since the main character Atticus Finch is a real example of a worthy man, almost a gentleman.

Most of the tasks are divided into two broad categories: those that carry out analysis of the plot, and those that concentrate on vocabulary and speech.

The first task after reading is a check of general comprehension. Questions may be as follows:

1. *Where are the chapters set?*
2. *Who are the major characters of the episode?*
3. *What are the main events of this part of the novel?*

These questions are universal and can be present in any lesson after reading a new chapter. Here we see the opportunity of development of speaking skills and urge for skimming as students would have to revise the text.

Another type of questions is more meticulous and focus on a deep comprehension of the text. Answering them requires the application of detailed reading. Students need to operate with specific fragments from the book to answer such questions:

1. *Why does Scout fight with Cecil Jacobs?*
2. *What was Atticus nickname when he was a boy?*
3. *When Francis talks to Scout, he reveals some unpleasant opinions of the family considering Atticus's branch. About what is it?*
4. *How do black people of Maycomb compensate the unavailability of hymn-books?*

Questions on critical thinking have already been mentioned above; they require a profound understanding of the text, the ability to understand the subtext and to make connections between the ideas that the author indicates. For instance:

1. *How do you think, what attitude Scout has to Miss Moudy?*
2. *Scout claims that «Dill could tell the biggest ones» (lies) she ever heard. What does it mean?*
3. *How do you think, why Dill lies so much?*
4. *How do you think, why Atticus let Scout overhear the conversation with his brother?*

Such questions develop students' ability to express their point of view and support it with facts.

Underestimating the importance of group assignments in this course is hard. They create the atmosphere of a book club, where students share their opinions with each other and feel more freedom in this communication. Table 3 demonstrates the group task.

Table 3

Group tasks

Working in groups of 4, students prepare a list of characters of the novel they have read so far. They discuss characters' features, (what do we know about them?), write them down and tell each other what character they like the most and why.	Students analyze society of Maycomb. They outline the basic social stratification (levels) of families in Maycomb based on the first three chapters they have read. Depending on their choice, students create a map or a table to visualize the stratification. At the end students present social level they distinguish and justify their opinion.	Teacher organizes students in groups by asking them to agree or disagree with the statement: «Good people must never tell a lie». Students can stand in three groups: agree, disagree, and not sure. After forming the groups, everyone is given an opportunity to explain their position.
--	---	--

In general, group tasks provoke the development of speaking, and with some specific assignments, such skills as scanning and reading for details are required as well.

For the practice of new words, there is also a vast variety of tasks. It may be:

- creation of definitions or guessing words by definitions;
- the composition of sentences, speed composition of sentences, or the composition of sentences with a random combination of new words;
- card games or mahjong games, charades, «the hanged man» activity;
- dividing the words into groups, such as «law», «manner of action», «verb», «emotions», etc.

Students should have at least four exercises to practice the new vocabulary. In the case of the study of new words, not only practice is essential, but also the frequency of the appearance of words, both in the novel and in the exercises. During just one course, it is impossible to teach students every word; nevertheless, the result can be considerable.

Written assignments in home reading lessons also help students practice all the material they learn. The writing skill receives comparatively less time, but depending on the participation of the group, part of the tasks can be modified into an original letter or essay. For instance:

Fifty words story: write about a dare that went wrong but can use only 50 words to tell the story. Usage of the new vocabulary is compulsory.

Such a task gives practice for both grammar and vocabulary. Bearing in mind the connection between reading and creative writing, we can expect students to attempt imitating the novel in their stories.

In the case of teaching future translators, one can always arrange translation exercises. With this purpose, we use some syntactic patterns from the novel; several sentences are translated into Russian and changed so that it resembles the original. Students' task is to find the correct sentence pattern to apply in the translation of the sentences back into English. For example:

1. Он появлялся постепенно. (*We watched Dill emerge by degrees.*)
2. Голодные, они заглотив все, пережевывая передними зубами, что было их привычкой. (*Dill devoured it, chewing with his front teeth, as was his custom.*)
3. В её словах была обычная приятная сухость. (*Atticus's voice had its usual pleasant dryness*)
4. Мы могли бы сбежать, но бежать нам некуда. (*Maybe he doesn't have anywhere to run off to*)
5. Я знаю, как он ведёт себя, когда напьётся. (*know how they do when they get shinnied up*)
6. Она закрыла газету, решительно сложила её и кинула на стол. (*He closed it, folded it deliberately, dropped it in his lap, and pushed his hat to the back of his head*)

In parentheses there are fragments of the original English sentences, which students are supposed to find and use for translation. Applying to scan, it helps to see these fragments.

Another written assignment involving critical thinking is an essay. The chosen novel engages a lot of social problems and personality problems, moral and ethical problems of society. It provides a fertile field for discussion. A topic of an essay can be put as follows:

At the lesson, students write an essay of not less than 200 words. They are obliged to use at least five vocabulary words from the previous chapters. Theme:

«Reasons and consequence of the crime Mayella Violet Ewell have committed.»

When writing essays, students should consider the circumstances of the case of Tom Robinson. We advise paying attention to the nature of Mayella, her living conditions, and her family. When considering perjury, students should be reminded that during the timeline of the novel, the mores of the US were marked by great racial discrimination, especially in the South.

In the conclusion of the essay, students can come to their own decision as to whether Mayella is guilty of anything.

When writing such an essay, students need to not only use the new vocabulary but also carefully re-read fragments of the text, read for details, to provide an answer based on the facts.

Referring to listening, we think that «Home reading» course hardly can considerably influence this skill. However, the creation of tasks for the development of the ability is possible. In the case of «To kill a mockingbird», the teacher can use fragments from the screen adaptation of the book, or use audio books shared on the Internet in abundance. As assignments, students can listen to a chunk and guess the particular moment in the chapter they have read. Sequential translation is involved if teachers tell students to translate a fragment of audiobook orally. Here, the memory of the learned words goes into action. Another interesting task is to listen to a characters' speech, and then read it with the same intonation. It includes the phonetic aspect; students better feel the syntactic structure of the sentence and the connection of ideas in complex sentences and even paragraphs. Creating assignments for understanding audio details is less advisable, as students usually already know the answers after preliminary reading at home.

The last, but not the least important tasks are those that involve the cultural component of the book. In the case of «To kill a mockingbird», we can identify a particular part — historical and cultural allusions.

For example, the following allusions can be extracted from just one chapter of the book:

1. *Blackstone's Commentaries: One of the most important books ever written on British law.*
2. *Bootleggers: people who make and / or sell illegal liquor.*
3. *Bread lines: During the Great Depression, thousands of people relied on charitable organizations for meals and would line up for simple meals often of bread and soup.*
4. *Brown's Mule: a brand of chewing tobacco.*
5. *Castile: a type of soap, originally made in Spain*
6. *Garden of Gethsemane: the place where Jesus went to pray on the night before his crucifixion.*

7. *Hoyt's Cologne: strong, lasting cologne, originally made in Germany and popular during the first part of the 20th century.*

8. *Sit-down strikes: During the Great Depression, sit-down strikes became a real force in labor relations in the United States. Unlike «regular» strikes, workers in a sit-down strike would literally «sit down on the job»; that is, they would refuse to leave the building until their demands were met.*

9. *Lydia E. Pinkham: a maker and manufacturer of patent medicines in the late 1800s and early 1900s. Most of Pinkham's medical concoctions were aimed at women, and the majority of them contained liberal amounts of alcohol.*

10. *Reconstruction: the period of time, roughly between 1867–1877, when the Southern states were re-organized and reestablished after the Civil War.*

A variety of exercises is possible when you want students to pay more attention to the cultural component. A teacher can put allusions on the cards without clarification and invite students to pull out one card randomly; students may merely give explanations to the suggestion on the map or even try to remember at what point in the narration the thing was mentioned.

The variations of exercises and skills we employ in the course are incredibly significant. The level of difficulty can be moderated by the language level of the chosen book. At any level, every task we have mentioned serves the objectives of the course, which were discussed above. As one would expect, reading and discussion of the material correctly develop language skills. Oral exercises, discussions, retellings, and answers to analytical questions lead to the improvement of speaking. Without reading at home, a student is not able to participate in classes. The personal words list that a student compiles and hand over for verification is a great way to ensure attentive reading. The weekly quiz helps to monitor the success of vocabulary learning. Use of the full potential of the course requires a proper and thorough organization.

Experience shows that starting a course is better with a text of smaller volume and complexity, and then move on to a more complex one. We have to notice that when running from a smoother passage to «To kill a mockingbird», the first paragraph already made students feel insecure due to its complexity. Some encouragement helped to ensure them not to give up and proceed. It may be complicated to explain to modern students that they should always be ready to face some difficulty at a new stage.

Analyzing the beginning of the course, we notice the following. At first, it can be difficult for students to understand the connection between sentences, both because of grammar and because of vocabulary. They need to be supervised in how to work with the text while reading. The teacher could show them: how to allocate unfamiliar words in the book so to return to them later; how to highlight difficult and incomprehensible moments; how to mark facts, names, and places to find them quickly during a discussion.

Further, the practice shows that students, reading a significant novel for a while, begin to recognize words that appear earlier; students tend to like adding such words to their speech. There are fewer errors in the choice of tenses and students learn to correct themselves. The implementation of indirect speech is required almost at any lesson, and on a full scale, so even those students who have problems with this particular grammar improve significantly.

Lively discussions on the topic are the generally a distinctive feature of the course that students love. For example, there were heated debates on a statement from the book: «*People in their minds never took pride in their talents*». The discussions went beyond the audience and continued between students even after the class.

There are usually less strong students in a group who do not keep up with the progress of the other students. Those who have a lower level may find it difficult to cope with questions of critical thinking, thus for them, items of a common understanding are designed. Moreover, such students try to write quizzes better to reach the average grade.

In conclusion, home reading is not a particular discipline. This course does not develop specific professional skills; it is a general course that prepares the mind and language skills for further fruitful work. The objectives of the course, if achieved, contribute to the student's future performance. Students perceive lectures easier, extract the most critical information and retell material successfully; it becomes easier for them to handle unfamiliar words, and accurately express their position on senior courses.

References

- 1 Broekkamp, H., Janssen, T., & Van Den Bergh, H. (2009). Is there a relationship between literature reading and creative writing? *The Journal of Creative Behavior*, Vol. 43, 4, 281–297.

- 2 Lancia, P.J. (1997). Literary borrowing: The effects of literature on children's writing. *The Reading Teacher*, Vol. 50, 6, 470–475.
- 3 Groeben, N.D., Schram, D., & Steen, G. (2011). Literary creativity. *The psychology and sociology of literature: in honor of Elrud Ibsch*, 17–34.
- 4 Sternberg, R. (1996). Myths, countermyths, and truths about intelligence. *Educational Researcher*, Vol. 25, 11–16. DOI: 10.3102/0013189X025002011.
- 5 Jausovec, N., & Jausovec, K. (2007). Brain, creativity, and education. *The Open Education Journal*, Vol. 4, 50–57. DOI: 10.2174/1874920801104010050
- 6 Brundrett, M. (2007). Bringing creativity back into primary education. *Education*, Vol. 35, 2, 105–107. DOI: 10.1080/03004270701311879
- 7 Spratt, M., Pulverness, A., & Williams, M. (2005). *TKT Course, The Student's Book*. Cambridge University Press.
- 8 Halpern, D. (1998). Teaching Critical thinking for transfer across domains: dispositions, skills, structure training, and meta-cognitive monitoring. *American Psychologist*, Vol. 53, 449–455.
- 9 Facione, P.A., Sanchez, (Giancarlo), C.A., Facione, N.C., & Gainen, J. (1995). The disposition toward critical thinking. *Journal of General Education*, Vol. 44, 1, 1–25.

Т.В. Марышкина

Университет студенттері үшін «Үйде оқу» курсы жасау

Мақалада «Үйде оқу» курсына арналған материалдарды авторлық көзқарас тұрғысынан беру қарастырылған. Әртүрлі тілдердегі басқа тілдердегі қарым-қатынасқа қатысты ой-пікірлерді әртүрлілікте зерттей отырып, автор арнайы мамандарға арналған көркем әдебиетін бағалайды. Мақалада тіл мамандықтарына арналған осы курстың жалпы артықшылықтары сипатталды және оның негізгі мақсаттары айқындалды: тіл түсінігін дамыту, сөздік қорын кеңейту, сөйлеуді, сыни ойлауды дамыту. Студенттердің оқу үрдісінің құзыреттілігін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін технологиялық әдіс ретінде танымал сөздік қорын кеңейтуге байланысты критикалық ілгерілету. Тіл, тарих және мәдениетаралық өзара әрекеттесудің шет тілдегі әдебиеттегі оқу үрдісіне шығарып көрсетуге мүмкіндік берді. Мақалада автор өнер туындысын таңдау туралы ұсынысты бере отырып, курстың мақсаты үшін мәтінді өңдеу кезеңдерін көрсетті. Жұмыс нәтижесі әртүрлі түрдегі синтез ретінде қолданылды, әдістерді алудың нақты тәсілдерін құрады. Бұған дайындық және нақтыланбаған онтайлы нәтижелерге арналған нәтижелер, ақпараттың талдауы және, кейіннен, кәсіби қызмет. Сонымен қатар мақалада жаттығулар мен нәтижелер бойынша нақты мысалдар келтірілген.

Кілт сөздер: оқу, ESL, фантастика, түсіністік.

Т.В. Марышкина

Составление курса «Домашнее чтение» для студентов университетов

Статья представляет собой авторский подход к созданию материала для курса «Домашнее чтение». Проанализировав различные взгляды на проблему связи чтения с другими навыками владения языком, автор подчёркивает важность художественной литературы для обучения специалистов. В статье описаны общие достоинства этого курса для специальностей, развиваемые навыки и раскрываются основные его цели, такие как развитие понимания языка, расширение словаря, улучшение разговорной речи и критического мышления. Развитие критического мышления в совокупности с расширением словарного запаса особенно важно, так как эта технология способствует реализации компетентного подхода в обучении студентов. Отмечена возможность показа в процессе чтения иноязычной литературы в тесной взаимосвязи языка, истории и культуры нации. Автором даны рекомендации по подбору художественного произведения, приведены этапы обработки текста для целей курса. Результатом работы стал синтез различных типов заданий, методов чтения и целей курса в единую систему заданий. Эти задания нацелены на развитие навыков подготовленной и неподготовленной устной речи, критического анализа информации. В статье приведены конкретные примеры упражнений и ожидаемые результаты.

Ключевые слова: чтение, ESL, художественная литература, понимание.

Ж.Ш. Рахимбердиева, А.Н. Калиева, А.Д. Дамир

Қазақ ұлттық қыздар педагогика университеті, Алматы, Қазақстан
(E-mail: Rakhymberdieva80@mail.ru)

Биологиялық өлкетанудың маңызы мен мүмкіндіктері

Мақалада биологиялық өлкетану мен оның нысандары жайлы мәліметтер берілген. Жоо-дағы білім беру саясатының сабақтастығын қамтамасыз етуде және болашақ биолог-мамандардың туған өлке компоненттерін танып-білудегі, зерттеудегі іс-тәжірибесін қалыптастыру мақсатында «Биологиялық өлкетану» пәнінің мақсаты, мазмұны, ұсынылатын практикалық жұмыстардың бағдарламасы берілген. Пәнді оқыту барысында білімгерлердің экологиялық мәдениеті, экологиялық сауаттылығы, табиғатқа жанашырлығы, қоршаған ортаға деген жауапкершілігі қалыптасады. Бұл бағдарламаның ерекшелігі – білім беруде экологиялық мазмұнның көлемінің ұлғаюы, жергілікті аймақ өсімдіктері мен жануарларының биологиялық әртүрлілігіне, ерекшеліктеріне басты назар аударып, оларды қорғау және сақтау шараларын үйрету. Бағдарлама оқытуға арналған жүйелік жұмысқа бағытталған, ол бірқатар тәжірибелік жұмыстар мен экскурсияларды енгізу арқылы қамтамасыз етіледі. Оқытушылар оқу материалдарын құрылымдау, оқуға арналған материалдардың жүйелілігін анықтау, сондай-ақ білім, дағды және білімгердің жұмыс істеуін, дамуын қалыптастыру жолдарын анықтайды. Мақалада педагогикалық жоғары оқу орындарында болашақ биолог-мамандардың өлкетанудағы іс тәжірибесін қалыптастыруды заманауи бағытта тиімді ұйымдастыру әдістері және биологиялық өлкетанудың негізгі функциялары келтірілген.

Кілт сөздер: биологиялық өлкетану, биологиялық әртүрлілік, өлке компоненттері, өсімдіктер, жануарлар, жалпы білім беру қызметі.

Білім беру саласында ауқымды өлкетану жұмыстарын жүргізуді, экологияны жақсартуға және елді мекендерді абаттандыруға баса мән беруді, жергілікті деңгейдегі тарихи ескерткіштер мен мәдени нысандарды қалпына келтіруді көздейді. Өлкетану — бір территорияны ғылыми негізде жан-жақты зерттеу. Өлкетанудың зерттеу нысаналарына табиғат, тұрғындар және өлке экономикасы, өлке тарихы, өлке өнері, климат, тарихы, тұрғындары, мәдениет және тұрмысы жатады. Өлкетану көпсалалы, өз мазмұны бойынша тарихи, әдеби, этнографиялық, биологиялық, географиялық, экономикалық болып бөлінеді.

XX ғасырдың 20-шы жж. әкімшілік-саяси немесе шаруашылық белгісімен ерекшелетін шағын территориялар зерттеле бастады. 1930-жж. өлкетану жергілікті халықты біріктіріп, өлкені жан-жақты зерттеуге бағытталған қоғамдық қозғалыс ретінде анықталып, ерекше ғылым деп атаушылар да болды [1].

Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында білім беру саласында ауқымды өлкетану жұмыстарын жүргізуге, экологияны жақсартуға және елді мекендерді абаттандыруға баса мән беруді, жергілікті деңгейдегі тарихи ескерткіштер мен мәдени нысандарды қалпына келтіруге басты назар аударды [2].

«Өлкетану» түсінігі ол жергілікті тұрғындардың өз туған өлкесі деп есептейтін ел бөлігіне, қала немесе басқа да елді мекенге жан-жақты зерттеулер жүргізуі.

Өлкені зерттеудің нысандары:

- өлкенің топонимикасы (географиялық атауларды зерттеуге арналған ғылым, өлкенің картасы);
- мұрағат құжаттары;
- баспа шығармалары, өнімдер;
- жергілікті өсімдіктердің үлгілері (флора), жануардың түрлері (фауна);
- өлкетану библиографиясы;
- тарих және мәдениет ескерткіштері;
- табиғат процестері мен нысандарын бақылау, пайдалы қазбалар;
- мектеп өлкетану музейі.

Оқу пәні ретінде биологиялық өлкетанудың негізгі функциялары:

- танымдылық (өз білімін жетілдіру);
- ғылыми (зерттеулік);
- білім беру, мәдени-ағартушылық (тәрбиелік) [3].

Биологиялық өлкетануды оқытудың мақсаты — білімгерлердің экологиялық мәдениетін, экологиялық сауаттылығын, табиғатқа жанашырлығын, туған өлкеге және қоршаған орта жағдайына деген жауапкершілігін қалыптастыру.

Биологиялық өлкетану курсының міндеттері:

- зерттелетін өлкенің өсімдіктер және жануарлар өкілдерін сипаттап білуге, анықтауға;
- өсімдіктер және жануарлар табиғатын зерттеу тәжірибесін қалыптастыру;
- туған өлкенің табиғатын қорғауға, сақтауға деген жауапкершілігін арттыру, экологиялық сауаттылығын қалыптастыру.

Жоо-дағы білім беру саясатының сабақтастығын қамтамасыз етуде және болашақ биолог мамандардың туған өлке компоненттерін танып-білудегі, зерттеудегі іс-тәжірибесін қалыптастыру мақсатында «Биологиялық өлкетану» пәнін оқыту жоспары жасалды.

«Биологиялық өлкетану» пәнінің бағдарламасы мынадай тақырыптарды қамтиды:

1. Биологиялық өлкетануға кіріспе.

«Биологиялық өлкетану» пәні, оның мақсаты мен міндеттері. Туған жердің табиғатын зерттеу тарихы. Ғалымдардың жергілікті деңгейдегі биологиялық зерттеулерді дамытуға қосқан үлесі. Оңтүстік Қазақстанның табиғи жағдайы, биологиялық әртүрлілігінің себептері (аймақтың географиялық орналасуы, климат, топырақ, рельеф, гидрология).

Зерттеу әдістері: байқау (соның ішінде фенологиялық) сипаттамасы, салыстыру, өлшеу, далалық жинау әдісі, эксперимент.

2. Оңтүстік Қазақстан облысының өсімдіктер әлемі.

Оңтүстік Қазақстан аймағындағы өсімдіктердің классификациясы. Өсімдіктің өміріндегі маусымдық өзгерістер. Өсімдіктердің негізгі экологиялық топтары.

Адам өміріндегі өсімдіктердің практикалық маңыздылығы. Зиянды, дәрілік, тағамдық өсімдіктер. Өсімдіктердің эстетикалық құндылығы. Облыстың ең маңызды ауылшаруашылық өсімдіктері. Оңтүстік Қазақстан аймағындағы қорғауға алынған өсімдіктер. «Қызыл кітапқа» енген, сирек кездесетін және жойылып кету қаупі төнген өсімдіктер.

3. Туған өлкенің саңырауқұлақтары мен қыналардың әлемі.

Оңтүстік Қазақстан аймағындағы саңырауқұлақтардың биологиялық әртүрлілігі және олардың экологиялық топтары. Адам өміріндегі саңырауқұлақтардың практикалық маңызы (жеуге жарамайтын, улы, паразиттік).

Оңтүстік Қазақстан аймағындағы қыналардың биологиялық әртүрлілігі. Қыналардың экологиялық рөлі. Қыналар — қоршаған ортаның ластану биоиндикаторы.

4. Оңтүстік Қазақстан облысының жануарлар әлемі.

Оңтүстік Қазақстан аймағындағы жануарлардың алуантүрлілігі. Туған өлке жануарларының негізгі топтары: омыртқасыздар (моллюскалар, жәндіктер, шаян тәрізділер); омыртқалы (балық, амфибия, бауырымен жорғалаушылар, құстар, сүтқоректілер). Жануарлар өміріндегі маусымдық өзгерістер. Жануарлардың фенологиялық бақылаулары. Жануарлардың экологиялық топтары.

Адам өміріндегі жануарлардың практикалық маңызы. Үй жануарлары. Коммерциялық мақсаттағы жануарлар. Облыстағы негізгі ауыл шаруашылықтағы өсірілетін жануарлары. Өлкенің қорғалған жануарлары («Қызыл кітапқа» енген жануарлар, сирек кездесетін және құрып кету қаупі төнген түрлер). Қауіпті жануарлар: омыртқасыздар (кенелер, жәндіктер), рептилиялар (жыландар), сүтқоректілер (кеміргіштер, жыртқыштар және т.б.). Табиғаттағы мінез-құлық ережелері (сақтық шаралары және алғашқы көмек) [4].

«Биологиялық өлкетану» пәнінің мазмұны туған жердің тіршілік табиғатын, тіршілік ортасының ерекшеліктерін және организмдерге әсер ететін факторлардың, Оңтүстік Қазақстан аймағының флорасы мен фаунасына антропогендік факторлардың әсері туралы тұрақты білімді қамтамасыз етуі керек. Үлгілік бағдарлама бірыңғай ақпараттың сақталуы үшін оқу пәнінің мазмұнына әртүрлі тәсілдерді енгізу мүмкіндігін береді.

Білу керек:

- биологиялық өлкетанудың мақсаты мен міндеттерін;
- негізгі ұғымдар: аймақтық, фауна, өсімдіктер;
- жергілікті деңгейдегі биологиялық зерттеу әдістері: байқау, сипаттама, салыстыру, өлшеу, күнтізбелер;
- туған өлкенің тірі табиғаттың негізгі нысандары;

- туған жердің қорғалатын ағзалардың топтары;
- «Қызыл кітап» құрылымы;
- өлкенің улы өсімдіктері, саңырауқұлақтар, қауіпті жануарлары;
- жеуге жарамды өсімдіктер, саңырауқұлақтар, коммерциялық мақсаттағы жануарлар.

Істей білуі керек:

- гербарий материалдарымен жұмыс істеу;
- ағаштар мен бұталарды анықтау;
- құстардың түрлерін, жануарлардың іздерін анықтау;
- нысандары бақылау, жануарлар дүниесі;
- табиғатта алғашқы көмек көрсету;
- қарапайым далалық зерттеу әдістерін қолдану;
- биоәртүрлілікті сақтау туралы білімді пайдалану.

Биологиялық өлкетану бағдарламаларын меңгерудің нәтижелері:

1) ғылыми-зерттеу және жобалық қызметтің компоненттерін меңгеру, соның ішінде мәселені шешу, сұрақтарды қою, болжамдарды ұсыну, түсініктерге анықтамалар беру, жіктеу, бақылау, эксперименттер жүргізу, тұжырымдар жасау, материалдарды құрылымдау, түсіндіру, дәлелдеу және қорғау;

2) әртүрлі биологиялық ақпарат көздерімен жұмыс істеу мүмкіндігі: биологиялық ақпараттарды (оқулық, танымал әдебиет, биологиялық сөздіктер және анықтамалықтар) табу, ақпараттарды талдау және бағалау, ақпаратты бір түрден екіншісіне түрлендіру;

3) тірі табиғатқа қатысты іс-әрекеттері мен семантикалық көзқарасты таңдау мүмкіндігі;

4) сөйлеу құралдарын талқылап, олардың позицияларын дәлелдеуге, әртүрлі көзқарастарды салыстыруда, дәлелдеуге, өз позициясын қорғауға қабілеттілігі.

Ұсынылатын практикалық жұмыс.

1. Облыстың улы, дәрілік шөптерін гербарийлық үлгілермен зерттеу.
2. Тұрғылықты жер аумағында өсетін өсімдіктерді анықтау және сипаттау.
3. Өсімдіктердің түрлік құрамын зерттеу.
4. Саңырауқұлақтардың экологиялық топтарының алуантүрлілігін зерттеу.
5. Білімгерлер жинаған коллекциялардағы жергілікті жәндіктерді (ұлулар, т.б.) зерттеу.
6. Туған өлкеде мекендейтін жануарларды анықтау және сипаттау.
7. «Туған жердің өсімдіктері мен жануарлары» тарихи-өлкетану мұражайын толықтыру.

Биологиялық өлкетанудағы іс-тәжірибе көп жағдайда ұзақ- және қысқамерзімді болуы мүмкін. Қысқамерзімді тәжірибелерге мысал ретінде ботаника сабақтарында жүргізілетін тұқымның құрамын анықтау, топырақтың физикалық қасиеті, жапырақта крахмалдың түзілуі және тағы басқа жатады. Қарапайым тәжірибелерді білімгерлер үйде орындайды. Оларға тұқымның өнуі, жапырақтан судың булануы жатады. Адам физиологиясы курсындағы қысқамерзімді тәжірибелерге сілекейдің және асқазан сөлінің бөлінуін атап кетуге болады. Биологиялық тәжірибелер ұзақмерзімді талап етеді, сондықтан сабақта оны толығымен орындамайды, тек оның қойылуы мен қорытындысын көрсетеді [5].

Жалпы биология бойынша әртүрлі экологиялық факторлардың ағзаларға әсерін анықтау үшін, жануарларды будандастыру үшін ұзақмерзімді тәжірибелер қойылады (зертханалық тышқандар, алтын түстес хомяктар, көгершіндер).

Тәжірибелік жұмыстарды білімгерлер сабақтан тыс (жеке немесе топтасып) оқу-дала практика кезінде агробиологиялық учаскеде өткізеді. Олар ұзақтығы барлық вегетациялық кезеңді, яғни бүкіл жаз мерзімін қамтиды [6].

Биологияны оқытуда жүргізілетін өлкетану жұмыстары студенттердің туған өлке табиғатын өздігімен зерттеуге қызығушылықтарын арттырып, танымдық қабілеттерін жоғарылатады және олар өздігімен ізденуге, білім алуға талпынады [7].

Жер бетіндегі өсімдіктер мен жануарлар әлеміне антропогендік фактордың кері әсерінің күшеюіне байланысты әр өлкеде тірі табиғатты сақтау аса қажет, сондықтан бұл мәселені мектеп биология курсына көрсету өте маңызды [8]. Педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерді талдау негізінде өлкелік компоненттерді оқытудың теориялық негіздері анықталды [9].

Осы орайда педагогикалық жоғары оқу орындарында болашақ биолог мамандардың биологиялық өлкетанудағы іс-тәжірибесін қалыптастыруды заманауи бағытта, тиімді ұйымдастыруды қажет етеді.

Биологиялық өлкетанудан білім беру қызметі:

1. Жеке тұлғаға бағытталған білім беру: өлке табиғатына деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу; биологиялық өлкетануды оқу ықыласы; биологиялық мәдениеттің негізін қалыптастыру; туған өлке флорасын зерттеудегі белсенділігін, қызығушылығын ынталандыру және арттыру; білімгерлердің рухани-адамгершілік дамуына ықпал ету; туған жер флорасының құндылығын түсіну; табиғатпен қоршаған ортаға деген жауапкершілікке тәрбиелеу; жеке тұлғаға және қоршаған ортаға жеке, эмоционалды, оң көзқарас қалыптастырып ондағы жеке тұлғаның рөлін білу; туған жердің табиғатын сақтаудың тиімділігіне деген сенімін қалыптастыру; оқу-танымдық және мақсатты-танымдық белсенділікті қалыптастыру; салауатты өмір салты мен өмір қауіпсіздігі негіздерін қалыптастыру.

2. Танымдық білім беру: мәтінмен жұмыс істей білу, алынған ақпарат негізінде қорытынды жасау; туған жерінің географиялық орналасуын, климаты мен топырағын түсіну. Табиғи ескерткіштер туралы әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істей білу; табиғатты зерттеу әдістерін, фенологиялық бақылау негіздерін білу; білімге деген ұмтылыс, тіршілік ету ортасының сипаттамаларын түсіну, балдырлар мен мүктерді зерттеуге деген қызығушылық; туған жердің өсімдіктерінің ботаникалық сипаттамаларын, олардың өсу ортасының жағдайларын білу; өсімдіктердің жемісін жинау ерекшеліктерін білу, гербарий жасау, өсімдіктерді бақылау; зерттеу және жобалық экологиялық дағдыларын қалыптастыру; саңырауқұлақтарды анықтайтын, анықтамалық материалдар; қына түрлерін анықтау, шығармашылық тапсырмаларды орындау қабілеті; өлке жануарларының әртүрлі экологиялық топтарын (мекендеу орындарының жағдайына байланысты) салыстыру дағдыларын қалыптастыру; омыртқалы жануарлардың әртүрлілігін анықтайтын тәжірибелік жұмыстарды орындау; жануарлардың іздерін зерттеу әдістерін тәжірибеде қолдануға үйрету; өлкеде тіршілік ететін жануарлардың өміріндегі маусымдық өзгерістерді білу, жануарлардың қоршаған ортаның өзгеруіне бейімделуін; коммерциялық мақсаттағы және қауіпті жануарлардың алуан түрлілігі туралы әртүрлі ақпараттарды қолдана білу; адам әрекеттерінің табиғатқа тигізетін әсерін талдау және бағалау; табиғатты қорғаудың ең тиімді шараларын таңдауға және негіздеуге мүмкіндік беру; өлкеде сирек кездесетін және жойылып кету қауіпі төнген ағзалардың жойылу себептерін анықтай білу, қорыту және қорытынды жасау; тәжірибелік қызметтерде биологияның рөлін және табиғи құбылыстарды түсіндіру.

3. Білім беру қызметін ұйымдастыру: алдыға қойылған мақсатқа сәйкес өз қызметін ұйымдастыру, алынған нәтижелерді бағалау; оқудың мақсаттарын өз бетінше анықтай білу; табиғатты зерттеудің әртүрлі әдістерін тәжірибе барысында қолдана білу, мәтіндік ақпаратпен жұмыс істеу; өлке флорасының алуантүрлілігіне әсер ететін факторлардың себептерін анықтау дағдысын қалыптастыру; адам денсаулығы мен өмір сүру қауіпсіздігіне зиян улы өсімдіктер туралы жалпы ақпаратты қолдану мүмкіндігі; дәрілік өсімдіктер туралы жалпы мәліметтерді қолдану; өсімдіктерді қорғауға арналған іс-шаралардың жоспарын жасай білу; салыстыру, тұжырымдарды қалыптастыру дағдылары, оқулықпен өзіндік жұмыс; топта және жеке тапсырмаларды орындау дағдысы; білім беру қызметінің нәтижелерін жақсарту және қалыптастыру; оқу нәтижелерін объективті бағалау дағдысы; сүтқоректілер және олардың экологиялық ерекшеліктері туралы білімді тереңдету міндетіне қолжеткізу; адам денсаулығы мен өмір қауіпсіздігі үшін экологиялық қауіптерді алдынала болжау үшін қауіпті жануарлар туралы ақпараттарды қолдану мүмкіндігі; қосымша ақпарат көздерімен өз бетімен жұмыс істей білу, тұжырымдарды талдау және қорытындылау; қазіргі уақыттың экологиялық жағдайын бағалау қабілеті; қоршаған ортаның мәселелерін шешуге қабілетті болу; биологиялық нысандар мен процестердің сипаттамаларын таңдау мүмкіндігі; биологиялық эксперимент жүргізу және оның нәтижелерін түсіндіру.

Білім беруде коммуникативтілікті дамыту: оқытушыны тыңдау және сұрақтарға жауап беру дағдысы, шығармашылық ұжымдардың құрамында жұмыс істеу, топтық жұмысты орындау барысындағы қарым-қатынас; туған жердің табиғатын сақтау үшін топта тәжірибелік жұмыс жасай білу; туған жер флорасы туралы әртүрлі ақпарат көздерін пайдалану мүмкіндігі; әртүрлі іскерлік ойынға белсенді қатысу дағдысын қалыптастыру; әртүрлі өлкедегі улы және дәрілік өсімдіктер туралы ақпарат көздерінде жұмыс істеу мүмкіндігі; туған жердің табиғатын қорғау, өсімдіктер шикізатын жинау және сақтау үшін топта тәжірибелік жұмыс істеу мүмкіндігі; топта жұмыс істеген кезде достық пен сыйластық қарым-қатынас жасау мүмкіндігі; фенологиялық бақылаулардағы өзара ынтымақтастық мүмкіндігі; іскерлік әңгімеге қолдау көрсету, өз көзқарасын білдіру, оны негіздеу; іскерлік қарым-қатынас дағдысы; топтық өзара іс-қимылға белсене қатысу, айналасындағы адамдардың көзқарастарымен санасу; диалогты тыңдау және диалогқа қатысу, тапсырмаларды ұжымдық талқылауға қатысу; топ мүшелерімен өзара ынтымақтастықтық дағдысын қалыптастыру.

Бүгінгі күннің талабына сай бәсекеге қабілетті, кәсіби білімі жоғары болашақ биолог мамандарды даярлауда қоршаған ортаны қорғау, адам денсаулығы, кәсіби мәдениеттілігі жан-жақты қамтылуы тиіс. Сондықтан жоо-да білімгерлердің биологиялық өлкетанудағы іс-тәжірибесін қалыптастыру, ұлтжанды мамандар тәрбиелеуде, биологияны оқытуды қоршаған орта компоненттерімен танып-білуге септігін тигізеді. Өлкелік нысандарды зерттеу өте күрделі және терең теориялық дайындықты қажет ететін мәселе болғандықтан, оның сантүрлі салаларын түбегейлі талдап, қамтып шығу мүмкін емес. Сондықтан алдағы уақытта болашақ биолог-мамандардың биологиялық өлкелік компоненттерді терең танып-білуінде оқу-дала практикаларында зерттеушілік іс-әрекетті дамытудың әдістемесі; оқу үдерісінде студенттердің өздігінен білім алуын ұйымдастыруда зерттеушілік іс-әрекетті дамытудың қолданбалы әдістемелік негізін қалыптастыру; өлкелік нысандарды зерттеуді студенттердің өзіндік жұмыстары негізінде жүзеге асырудың әдістемесіне байланысты оқу-әдістемелік жұмыстар жан-жақтылықты қажет етеді.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Маврина И.А. Социальность как сущностная характеристика современного образования: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.01 / И.А. Маврина. — Омск, 2000. — 418 с.
- 2 Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру [Электронный ресурс] / Н.Ә. Назарбаев // Ақорда, 12 сәуір 2017. — Қолжетімділік тәртібі: www.akorda.kz/.../memleket-basshysynyn-bolashakka-bagd...
- 3 Даринский А.В. Региональный компонент содержания образования / А.В. Даринский // Педагогика. — 1996. — № 1. — С. 18–20.
- 4 Греханкина Л. Ф. Модели включения регионального содержания в учебный процесс / Л. Ф. Греханкина // География в школе. — 2000. — № 5.
- 5 Репринцева Ю.С. Особенности ориентации старших подростков на содержание регионального компонента образования как на ценность / Ю.С. Репринцева // Молодой ученый. — 2011. — Т. 2. — № 2.
- 6 Савинова Е.В. Организация самостоятельных краеведческих работ при изучении биологии в разделе «Животные»: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 – «Педагогические науки» / Е.В. Савинова. — Астрахань, 2010. — 179 с.
- 7 Даниленко И.А. Методика изучения регионального компонента содержания курса биологии: Раздел «Растения»: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 – «Педагогические науки» / И.А. Даниленко. — СПб., 2003. — 199 с.
- 8 Пушкарева М.С. Методические основы изучения проблемы биоразнообразия в курсе биологии средней школы: Региональный аспект.: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 – «Педагогические науки» / М.С. Пушкарева. — Екатеринбург, 2005. — 209 с.
- 9 Яковлева С.Д. Методические особенности реализации регионального компонента курса биологии в школах Якутии. Раздел «Животные»: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 – «Педагогические науки» / С.Д. Яковлева. — М., 2004. — 167 с.

Ж.Ш. Рахимбердиева, А.Н. Калиева, А.Д. Дамир

Сущность и особенности биологического краеведения

В статье представлены понятия биологического краеведения и его объектов. В целях обеспечения непрерывности образовательной политики в университете и формирования опыта будущих биологов в изучении родных регионов представлены цель, содержание, практическая работа и результаты овладения программой. Поскольку формирование экологической культуры учащихся, экологическая грамотность, экологичность, ответственность за родину и окружающую среду способствуют развитию биологических знаний студентов. Особенностью этой программы является увеличение экологического содержания, сосредоточение внимания биологического разнообразия растений местных регионов. Программа ориентирована на систематическое обучение, которое обеспечивается посредством ряда практических работ и экскурсий. Повышается образовательная и познавательная деятельность студентов. В то же время преподаватели определяют способы структурирования и последовательность учебных материалов, а также формирование знаний, навыков и способов работы, развития студентов. Авторы статьи приходят к выводу о необходимости формирования и доступной организации у будущих биологов педагогических высших учебных заведений практики основ биологического краеведения в современном направлении и основных функций биологического краеведения.

Ключевые слова: биологическое краеведение, биологическое разнообразие, краеведческие компоненты, растения, животные.

Zh.Sh. Rakhymberdieva, A.N. Kaliyeva, A.D. Damir

The importance and opportunities of biological regional studies

The article presents the concepts and objects of regional studies. In order to ensure the continuity of the educational policy at the university and to formulate the experience of future biologists in the study of native regions, the purpose, content, practical work, the results of mastering the program are given. It forms students' environmental culture, environmental literacy, environmental friendliness, responsibility for the motherland and the environment. The feature of this program is to increase the amount of ecological content, to pay attention to the biological diversity of local vegetation and to protect it. The program focuses on systematic training, which will provide by a number of practical exercises and excursions. The educational and cognitive activity of the student is increasing. At the same time, teachers determine the ways of structuring educational materials, the sequence of educational materials, as well as the formation of knowledge, skills and ways of working, developing and socializing students. In Teacher training universities it is emphasized that future biologists need to work effectively in the field of biodiversity, as well as in the basic functions of the toponymic of biological study of regional studies.

Keywords: Biological regional studies, biodiversity, regional components, plants, animals.

References

- 1 Mavrina, I.A. (2000). Sotsialnost kak sushchnostnaia kharakteristika sovremennoho obrazovaniia [Sociality as an essential characteristic of modern education]. *Doctor's thesis*. Omsk [in Russian].
- 2 Nazarbayev, N.A. (2017). Bolashakka bahar: rukhani zhanhru [Orientation for the future: spiritual revival]. Akorda, April 12. *akorda.kz*. Retrieved from www.akorda.kz/.../memleket-basshysynyn-bolashakka-bagd.. [in Kazakh].
- 3 Darinsky, A.V. (1996). Rehionalnyi komponent sodержaniia obrazovaniia [Regional component of educational content]. *Pedahohika – Pedagogy*, 1, 18–20 [in Russian].
- 4 Grekhankina, L.F. (2000). Modeli vklucheniia rehionalnoho sodержaniia v uchebnyi protsess [Models of regional content in the educational process]. *Heohrafiia v shkole – Geography at school*, 5 [in Russian].
- 5 Reprintseva, Yu.S. (2011). Osobennosti orientatsii starshikh podrostkov na sodержaniie rehionalnoho komponenta obrazovaniia kak na tsennost [Features of the orientation of older adolescents to the content of the regional component of education as a value]. *Molodoi uchenyi – Young scientist*, 2, 2 [in Russian].
- 6 Savinova, E.V. (2010). Orhanizatsiia samostoiatelnykh kraevedcheskikh rabot pri izuchenii biolohii v razdele «Zhivotnye» [The organization of independent local history works in the study of biology in the «Animals» section]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Astrakhan [in Russian].
- 7 Danilenko, I.A. (2003). Metodika izucheniia rehionalnoho komponenta sodержaniia kursa biolohii: Razdel «Rasteniia» [Methodology for the study of the regional component of the content of the course of biology: Section «Plants»]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Saint Petersburg [in Russian].
- 8 Pushkarev, M.S. (2005). Metodicheskie osnovy izucheniia problemy bioraznoobraziia v kurse biolohii srednei shkoly: Rehionalnyi aspekt [Methodical foundations of the study of the problem of biodiversity in the course of secondary school biology: Regional aspect]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ekaterinburg [in Russian].
- 9 Yakovleva, S.D. (2004). Metodicheskie osobennosti realizatsii rehionalnoho komponenta kursa biolohii v shkolakh Yakutii: Razdel «Zhivotnye» [Methodical features of the implementation of the regional component of the course of biology in schools of Yakutia: Section «Animals»]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

А.М. Сейтметова, А.Қ. Жүзбай

Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан
(E-mail: aiman.seitmetova@mail.ru)

Биологияны оқытуда оқушылардың жеке-топтық оқу-танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастыру

Мақалада биология сабағында оқушылардың жеке-топтық оқу-танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру бойынша педагогикалық әдістемесін мектеп тәжірибесінде қолданып, тиімділігін анықтау мәселелері қарастырылған. Ол үшін зерттеу нысаны ретінде орта сыныптардағы оқу-тәрбие үдерісі алынды. 6-сыныптағы биология курсы мазмұнының «Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тарауын оқытуда жеке-топтық оқу-танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру мүмкіндіктері зерттелді. Сондай-ақ орта сыныптарда биологияны оқытуда оқушылардың жеке-топтық оқу-танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру бойынша педагогикалық әдістемесі жасалды және тәжірибе жүзінде оның тиімділігі анықталды. Алынған зерттеу нәтижелері көрсеткендей, «Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тарауын жеке-топтық әдістеме бойынша оқып-үйренген тәжірибелік топ оқушылары дәстүрлі әдістеме бойынша оқыған оқушылардан тұратын бақылау тобы көрсеткіштерімен салыстырғанда жоғары нәтиже көрсетті. Әсіресе тәжірибелік топ оқушылары оқу материалын меңгерудің екінші және үшінші деңгейін талап ететін тапсырмаларды ойдағыдай орындады. Мұны оқушылардың өзіндік жұмыс орындау барысында оқылған материалды тиімді пайдалану мүмкіндігімен түсіндіруге болады.

Кілт сөздер: жеке-топтық, оқу-танымдық іс-әрекеті, педагогикалық әдістемесі, биология курсы, оқу-танымдық әдістері, ұжымдық, бактериялар, саңырауқұлақтар, орта сынып, оқу-тәрбие үдерісі.

Қазіргі заманғы қоғамның дамуы мектеп алдына оқу-тәрбие үдерісін модернизациялау және жетілдіру бойынша көптеген жаңа талаптар қояды. ХХІ ғасырда мектепте жұмыс істейтін мұғалім оқу үдерісін қалай нәтижелірек етуге, өз пәніне деген оқушылардың танымдық қызығушылықтарын тудыру үшін не істеу керек деп үнемі ойлануы керек. Педагог алдында оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру бойынша жаңа міндеттер пайда болды. Ол міндеттер тек білімді меңгеруге, шеберліктер мен дағдыларды игеруге ғана емес, сонымен бірге өз әлеуетті мүмкіндігін жүзеге асыруға, әрбір оқушының жеке тұлғалық қасиеттерін дамытуға да бағытталуы тиіс.

Оқу үдерісін ұйымдастырудың бұл жүйесін жеке-топтық ретінде қарастырады, себебі негізгі білім үдерісі, оқу материалын меңгеру, оны бақылау және түзету топтық жұмыс барысында жүргізіледі, ал білімді бағалау тақырыпты оқытудың соңғы кезеңінде әр оқушы үшін жеке жүргізіледі [1].

Әдістемелік әдебиетті талдау жасау, биологияны оқытуда қазіргі кезде оқушылардың жеке-топтық оқу-танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру проблемасы толығымен шешілмегендігін дәлелдейді. Биологиялық білім беру практикасындағы осы проблеманы бағалау мақсатында біз тәжірибе жүргіздік. Тәжірибеде өз зерттеулерімізді Түркістан облысы Сарыағаш ауданы Жылға ауылындағы № 12 С.Сейфуллин атындағы орта мектебінің 6-сыныптарының 42 оқушысында жүргіздік.

Тәжірибелерге 6-сынып бойынша екі сынып оқушылары қатысты. 6^А сыныбы (тәжірибелік топ) оқу материалын оқу-танымдық іс-әрекетті ұйымдастыруды жеке-топтық әдістеме бойынша, ал екінші 6^В сыныбы (бақылау тобы) дәстүрлі әдістеме бойынша оқыды.

Бақылау тобындағы оқушылар оқу материалын дәстүрлі әдістеме бойынша, сабақтың мына кезеңдері бойынша меңгерді:

1. Ұйымдастыру кезеңі.
2. Өтілген материалды қайталау.
3. Мұғалімнің эвристикалық әңгіме элементтері бойынша жаңа сабақты түсіндіруі.
4. Өтілген материалды бекіту.
5. Үй тапсырмасы.
6. Сабақты қорытындылау.

Оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін ұйымдастыруды жеке-топтық әдістеме бойынша «Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тақырыбы бойынша сабақ өту ерекшеліктерін қарастырайық.

Жеке-топтық әдістеме бойынша өтілетін сабақтарға арнап, тақырып материалын өз бетінше меңгеруге арналған төмендегідей нұсқаулық карточкасын дайындадық.

«Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тақырыбына нұсқаулық карточкасы

Тақырыпты өз бетінше меңгеру бойынша оқушылар білуі тиіс: Бактериялар мен саңырауқұлақтар құрылысының ерекшеліктері, бактериялар мен саңырауқұлақтардың табиғаттағы және адам өміріндегі маңызы.

Оқушылар істей алуы тиіс: ағзалардың осы топтарының өкілдерін тануы тиіс, жеуге жарамды қалпақшалы саңырауқұлақтарды улыларынан айыра білуі тиіс.

Материалды меңгеру жоспары:

I. Прокариоттар дүниесі. Бактериялар құрылысы мен тіршілік әрекеттерімен танысыңдар.

1. Оқулықтың мәтінін («Бактериялардың ашылу тарихы») оқыңдар және сұрақтарға жауап беріңдер: Тірі ағзалар қалай жіктеледі? Жарғақшамен оқшауланған ядролыларға қандай ағзалар жатады? Бактериялар тірі ағзалардың қай тобына жатқызылады? Бактерияны алғаш ашқан кім?
2. Оқулықтың мәтінін («Бактериялар» бөлімі) мұқият оқыңдар, сұрақтарға ауызша жауап беріңдер: Бактериялар қандай жерлерде кездеседі? Л.Пастер кім, ол қандай жаңалықтар ашқан? Бактерия жасушасының өсімдік жасушасынан қандай айырмашылығы бар? Спора қандай қызмет атқарады?
3. Оқулықтың мәтінін («Бактерия қоректенуі») оқуды жалғастырыңдар. Сұрақтарға ауызша жауап беріңдер: Бактериялар қалай қоректенеді? Бактерияларды неше топқа бөлуге болады? Сапрофитті бактериялар деп қандай бактерияларды айтамыз? Паразит бактериялар қандай бактериялар?
4. Оқулықтың мәтінін («Бактериялар көбеюін, тыныс алуын») оқыңдар және сұрақтарға ауызша жауап беріңдер: Бактериялар қалай көбейеді? Бактериялар қалай тыныс алады?
5. Оқулықтың 180-бетіндегі «Сүт қышқыл бактериясын және пішен таяқшасын микроскоппен қарау» деген № 30 зертханалық жұмысқа нұсқаулық карточкасын мұқият оқып, орындалатын тапсырмалармен танысыңдар.
6. Нұсқаулық карточка бойынша «Сүт қышқыл бактериясын және пішен таяқшасын микроскоппен қарау» атты зертханалық жұмысты орындап, нәтижелерін жұмыс дәптеріне жазыңдар.

II. Ауру туғызатын бактериялар және олармен күресу шараларымен танысыңдар.

1. Оқулықтың мәтінін («Ауру туғызатын бактериялар») оқыңдар. «Бактериялар қандай зиян келтіреді?» деген сұраққа ауызша жауап бере біліңдер.
2. Оқулықтың мәтінін («Жұқпалы аурулардың алдын алу жолдары») оқуды жалғастырыңдар. Мына сұрақтарға ауызша жауап беріңдер: Зиянды бактериялардан қалай сақтануға болады? Жұқпалы ауруларды болдырмаудың қандай шаралары бар?
3. Оқулықтың мәтінін («Бактериялар туғызатын ауру түрлері») мұқият оқыңдар. Сұрақтарға жауап беріңдер: Бактериялар қандай ауру туғызады? Ауру туғызатын бактериялармен күресу шаралары қандай?
4. Оқулықтың мәтінін («Бактериялардың өсімдіктерде туғызатын аурулары») оқыңдар және сұрақтарға ауызша жауап беріңдер: Бактериялар өсімдіктерге қандай зиян келтіреді?
5. Оқулықтағы қызықты материалды жұмыс дәптеріне жазыңдар.

III. Бактериялардың табиғаттағы және шаруашылықтағы маңызымен танысыңдар.

1. Оқулықтың мәтінін («Шіріту бактериялары») оқыңдар. Бактериялардың табиғаттағы маңызы қандай?, Бактериялар азоттың табиғи тұздарын қалай түзеді? деген сұрақтарға ауызша жауап бере біліңдер.
2. Оқулықтың мәтінін («Түйнек бактериялары») оқыңдар. Бактериялардың шаруашылықтағы маңызы қандай?, Пішен таяқшасы қалай дайындалады?, Тұнба қалай жасалады? деген сұрақтарға ауызша жауап беріңдер.
3. Оқулықтың мәтінін («Цианобактериялары») оқыңдар. Сұрақтарға жауап беріңдер: Цианобактериялардың қандай топтарын білесіңдер?, Цианобактериялардың бір түрі неліктен осциллятория деп аталады?
4. Оқулықтың 185-бетіндегі «Бұршақ тұқымдас өсімдіктердің тамырындағы түйнекшелермен танысу» деген № 31 зертханалық жұмысқа нұсқаулық карточкасын мұқият оқып, орындалатын тапсырмалармен танысыңдар.
5. Нұсқаулық карточка бойынша «Бұршақ тұқымдас өсімдіктердің тамырындағы түйнекшелермен танысу» атты зертханалық жұмыстағы тапсырмаларды орындап, нәтижелерін жұмыс дәптеріне жазыңдар.

IV. Саңырауқұлақтар дүниесі. Саңырауқұлақтар. Біржасушалы саңырауқұлақтармен танысыңдар.

1. Оқулықтың мәтінін («Саңырауқұлақтардың ағзасының ерекшеліктері») мұқият оқыңдар. Сұрақтарға жауап беріңдер: Саңырауқұлақтарды зерттейтін ғылым қалай аталады?, Саңырауқұлақтардың өсімдіктерге тән қандай белгілері бар?, Саңырауқұлақтарда жануарларға тән қандай белгілері болады?
2. Оқулықтың мәтінін («Саңырауқұлақ жасушасының құрылысы») оқыңдар және сұраққа жауап беріңдер: Сапролегния және ашытқы саңырауқұлақтарының жасушасының құрылысы қандай?
3. Оқулықтың мәтінін («Саңырауқұлақтар көбеюі») оқыңдар. Сұрақтарға жауап беріңдер: Саңырауқұлақтар қалай көбейеді?, Ашытқы саңырауқұлағы қалай көбейеді?, Конидиясидам деген не?, Спорангий мен конидиясидамның айырмашылығы неде?
4. Оқулықтың мәтінін (Біржасушалы саңырауқұлақтар) оқыңдар. Ашытқы саңырауқұлақтарының жасушасының құрылысы қандай?, Қамырды қалай ашытады?, Ашытқы саңырауқұлақтары қалай көбейеді?
5. Оқулықтағы 189-беттегі қызықты материалды жұмыс дәптеріне жазыңдар.

V. Зең саңырауқұлақтарының құрылыс ерекшеліктерімен, тіршілік әрекеті үрдістерімен танысыңдар, олардың табиғаттағы және халық шаруашылығындағы маңызымен танысыңдар.

1. Оқулықтың мәтінін («Мукор саңырауқұлағы») мұқият оқып біліңдер. Сұрақтарға ауызша жауап беріңдер: Зең саңырауқұлақтарының қандай түрлері бар?, Тағамдарды бүлдіретін қандай зең саңырауқұлақтары бар?, Мукордың құрылысы қандай?, Ол қалай көбейеді?
2. Оқулықтың мәтінін («Пеницилл мен аспергилл саңырауқұлақтары») оқып-үйренуді жалғастырыңдар. Соған сәйкес «Зең саңырауқұлақтары» кинофильмінің үзіндісін қараңдар. Сұрақтарға ауызша жауап беріңдер: Пеницилл саңырауқұлағының құрылысы қандай?, Ол қалай қоректенеді?, Ол қалай көбейеді?, Пенициллин дәрісін неден алады?, Пенициллдің мукордан айырмашылығы қандай?, Зең саңырауқұлақтарының табиғатта және шаруашылықта қандай маңызы бар?
3. Зең саңырауқұлақтарының тұрмыста пайда болуына мысалдар келтіріңдер. Оқулықтағы қызықты материалдарды жұмыс дәптеріне жазыңдар.
4. Оқулықтың 192-бетіндегі «Ашытқы және зең саңырауқұлақтарының тіршілігін бақылау» деген зертханалық жұмыстың нұсқаулық карточкасын оқыңдар.
5. Нұсқаулық карточка бойынша «Ашытқы және зең саңырауқұлақтарының тіршілігін бақылау» атты № 32 зертханалық жұмыстағы тапсырмаларды орындап, нәтижелерін жұмыс дәптеріне жазыңдар.
6. Оқулықтағы қызықты материалды жұмыс дәптеріне жазыңдар.

VI. Қалпақшалы саңырауқұлақтар. Қалпақшалы саңырауқұлақтардың құрылыс ерекшеліктерімен және тіршілік әрекеттерімен, улы және жеуге жарамды саңырауқұлақтармен, саңырауқұлақтарды жинау ережелерімен, оларды өсіру технологиясымен танысыңдар.

1. «Саңырауқұлақтар» фильмінен үзінді көріңдер.
2. Оқулықтың мәтінін (Қалпақшалы саңырауқұлақтар) оқыңдар. Сұрақтарға жауап беріңдер: Көпжасушалы саңырауқұлақтар құрылысының ерекшеліктері неде?, Қандай саңырауқұлақтар қалпақшалы деп аталады?, Саңырауқұлақтың жемісті денесі деген не?, Қалпақшалы саңырауқұлақтардың қандай топтары бар?, Ол неге негізделген?, Қалпақшалы саңырауқұлақтар қалай көбейеді?
3. Оқулықтың мәтінін («Саңырауқұлақтардың өсімдіктермен селбесуі») оқыңдар. Сұрақтарға жауап беріңдер: Микориза деген не? Мысал келтіріп түсіндіріңдер.
4. Оқулықтың мәтінін (Жеуге жарамды және улы саңырауқұлақтар) оқыңдар. Сұрақтарға жауап беріңдер: Өздерің тұрған жерде жеуге жарамды саңырауқұлақтардың қандай түрі бар?, Саңырауқұлақтарды неге тағамға пайдаланамыз?, Қандай улы саңырауқұлақтарды білесіңдер?, Улы саңырауқұлақтарды қалай ажыратуға болады?, Саңырауқұлақпен уланып қалмау үшін не істеу керек?
5. Оқулықтың 197-бетіндегі «Қатпарлы және түтікшелі, қалпақшалы саңырауқұлақтардың құрылысымен танысу» деген зертханалық жұмысқа нұсқаулық карточкасын мұқият оқыңдар.
6. Нұсқаулық карточка бойынша «Қатпарлы және түтікшелі, қалпақшалы саңырауқұлақтардың құрылысымен танысу» атты № 33 зертханалық жұмысты орындаңдар.

7. 143-суреттегі саңырауқұлақтың көбею сызбанұсқасын талдап, жұмыс дәптеріне жазыңдар.
8. Қалпақшалы саңырауқұлақтан түсінгендеріңді 197-беттегі кестеге толтырыңдар.

VII. Паразит саңырауқұлақтар. Саңырауқұлақтардың маңызымен танысыңдар.

1. Оқулықтың мәтінін («Паразит саңырауқұлақтар») оқып-үйреніңдер. «Паразит саңырауқұлақтар» кинофильмінің үзіндісін қараңдар. Келесі сұрақтарға ауызша жауап беріңдер: Саңырауқұлақтарды неге «паразит» деп атайды?, Ақұнтақ пен қастауыш саңырауқұлағының бір-бірінен қандай айырмашылығы бар?, Қаракүйе саңырауқұлағы туралы не айтуға болады?, Қаракүйе астық дақылдарының қай түрлерін зақымдайды?, Тат саңырауқұлағы деп неге аталады?, Діңқұлақ саңырауқұлағы деп неге аталған?, Оның қандай зияны бар?, Паразит саңырауқұлақтармен күресу шараларын қалай жүзеге асырады?
2. Оқулықтың мәтінін («Саңырауқұлақтардың табиғаттағы және адам өміріндегі маңызы») оқып-үйренуді жалғастырыңдар. Сұрақтарға ауызша жауап беріңдер: Саңырауқұлақтардың табиғаттағы және адам өміріндегі маңызы қандай?
3. Оқулықтағы қызықты материалдарды жұмыс дәптеріне жазыңдар.
4. Өздерің тұрған жердегі паразит саңырауқұлақтардың түрін анықтаңдар. Паразит саңырауқұлақтар туралы хабарлама жасаңдар.
5. Бактериялар мен саңырауқұлақтардың ерекшеліктерін кесте бойынша салыстырып, алған білімдеріңді пысықтаңдар.
6. Оқулықтағы қызықты материалды жұмыс дәптеріне жазыңдар.

Оқушылардың жеке-топтық әдістеме бойынша жұмыстарын ұйымдастырудың бастапқы кезеңінде нұсқаулық карточка толық сипатты болуы керек екендігін атап өту қажет. Онда оқушылар оқып-үйренуі тиіс бет, иллюстрация, тапсырма, зертханалық жұмыс нөмірлерін көрсеткен жөн, бұл оқушыларда кітаппен жұмыс істеу дағдысын қалыптастырады. Ал ол өз бетінше білім алуда өте маңызды. Тақырыптарды одан әрі жеке-топтық әдістеме бойынша оқып-үйренгенде нұсқаулықтарда тек жұмыстың жалпы жоспары беріледі. Сондай-ақ тақырыпты өз бетінше оқып-үйрену үдерісінде оқушылар жауап беруге тиіс күрделі сұрақтар да беріледі. Оқушылар оқулықтан басқа қосымша әдебиеттерді пайдалана алады. Дәл қайсысы екенін және қандай көлемде екенін олар өздері шешуге құқылы [2].

Сонымен, «Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тақырыбын зерттеуде жеке-топтық әдістеме бойынша жұмыс жасаған тәжірибелік топтағы оқушылардың танымдық іс-әрекет ерекшеліктерін қарастырайық.

Бірінші сабақ қысқаша кіріспе дәріспен басталады. Оқушылар топ болып отырып, нұсқаулықпен танысады. Мұғалім олардың назарын маңызды сұрақтарға аударады, жоспармен қарастырылған түрлі жұмыстарды орындау бойынша ұсынымдар береді. Қысқаша әңгімеден кейін оқушылар өзіндік жұмыстарды орындауға кіріседі. Оқулық және тағы басқа мәтінін оқып-үйренген соң оқушылар сұрақтарға жауап табады және нұсқаулықта берілген тапсырмаларды орындайды. Егер оларда қандай да бір қиындықтар туындаса, онда олар мұғалімнен кеңес ала алады [3].

Тапсырманы орындауға барлық оқушылар қатынасуы тиіс. Сондай-ақ олар үшін тек алдыңғысын орындағаннан кейін ғана, келесі сұраққа немесе тапсырмаға кірісу керек деген ереже болуының маңызы зор.

Оқушылардың жеке-топтық іс-әрекеті негізінде оқу материалын оқып-үйренуде арнайы үй тапсырмасы қарастырылмайды. Бүкіл материал сабақта орындалуы тиіс. Бірақ егер топ сабақ үстінде жеткіліксіз қарқынды жұмыс істесе, онда сабақтың жалпы ритмін бұзбау үшін оқушыларға үйде еңбектенуге тура келеді.

Екінші сабақ әр топта бірінші сабақта оқып-білген материалдарын қайталаудан басталады. Ол үшін 5–7 мин беріледі. Оқушылардың біреуі сұрақ қояды, ал қалғандары жауап береді. Бұл кезде мұғалім оқушылардың біреуін сұхбатқа шақыруы немесе топтың біреуінің білімін бақылауы мүмкін. Сосын оқушылар тақырып материалын өз бетінше оқып-үйренуді жалғастырады.

Үшінші және төртінші сабақтар да осы екінші сабақ жоспары бойынша жүргізіледі. Алдымен, топ ішіндегі оқушылар алдыңғы сабақтағы оқып-білген материалды қайталайды, сосын өз бетінше жұмысқа кіріседі.

Бесінші сабақта оқушылар «Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тақырыбын өз бетінше оқып-үйренуді аяқтайды, сосын 10 мин көлемінде зерттеген тақырып сұрақтарын қарап шығады, ал қалған уақытта мұғалім оқушылар білімін түзетеді және жүйелейді. Әңгіме немесе фронталды сұрау барысында мұғалім тақырыптың маңызды және күрделі сұрақтары қалай меңгерілгендігін

анықтайды. Қажет болған жағдайда ол оқушылардың жауаптарын нақтылайды және түзетеді, қосымша мәліметтерді баяндайды, түрлі танымдық есептерді ұсынады. Осы сабақтағы ең белсенді оқушыларға жұмыстары үшін баға қойылады.

Сондай-ақ оқушылардың дәптердегі өзіндік жұмыстарын бағалауға да болады. Әсіресе мұны оқушылар зертханалық жұмыстарды орындағанда жүргізген дұрыс. Тексеруге бүккі сынып дәптерін ала ма, әртүрлі топтан жеке оқушылардыкін бе әлде бір ғана топтың оқушыларыныкін бе немесе бірнеше топ оқушыларыныкін бе, оны мұғалім өзі шешеді.

Білімді түзету және жүйелеу сабағында әңгіменің орнына әр топқа белгілі бір сұрақ бойынша хабарлама дайындау ұсынылады. Әр топ мұғалімнен сұрақ алады, олар оған 5–7 минутта жауап берулері тиіс. Топтың барлық қатысушылары сұраққа жауап бергендері маңызды және олар кесте мен көрнекілік құралдарын пайдалануы керек.

«Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тақырыбы бойынша соңғы сабақ бақылау-қорытындылау сабағы түрінде өтілді. Ондай сабаққа дайындық кезінде мұғалім барлық тақырып бойынша 15–20 сұрақ дайындауы қажет. Сұрақтар әр топ ішінде пікірталас жүргізу мүмкіндігіне сәйкес болуы керек және оқушылардан пікір білдіру, салыстыру, қорытындылау талап етіледі. Сұрақтардың пікірталас түрінде шешілуі топтың әр мүшесінің оқуға деген шығармашылығын белсендендіреді, сондай-ақ бүкіл сабақ барысында жұмысқа деген қызығушылығын сақтайды. Мұндай жағдай репродуктивті сипаттағы бақылау-қорытынды сабақтарда байқалмайды, ондай сабақтар тек оқулық материалының жаңғыртылуын ғана талап етеді. Шығармашылық іс-әрекет болмағандықтан, ұжымдық ізденуде жауап болмайды. Мұғалім сыныпқа алдамен репродуктивті, сосын шығармашылық сипаттағы сұрақтар қояды. Өнімді сипатты тапсырмаларды бергенде мұғалім сұрақ қояды және 1–2 минут талқылауға береді. Егер топ жауап беруге дайын болса, онда оқушылардың біреуі қолын көтереді. Бұл топтың кез келген мүшесі жауапқа дайын деген сөз. Мұғалім жауапты тыңдайды, егер ол толық болмаса, онда сол топтағы жолдастарының толықтыруын ұсынады, содан кейін ғана басқа топ оқушыларына толықтыруға рұқсат етеді [4].

«Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тақырыбы бойынша бақылау-қорытынды сабағына сұрақтар дайындалды. Сабақ соңында мұғалім және оқушылар жұмыстарды сипаттайды және топ бойынша және жеке оқушыларды бағалайды. Оқушылар бұл сабақта екі баға алады: біріншісін топтағы ұжымдық жұмысы үшін, екіншісін — жеке жұмысы үшін. Егер оқушы өзінің жеке жұмысы үшін алған бағасына қанағаттанбаса, онда ол мұғалімге сабақ соңынан сынақ тапсырып, бағасын жөндей алады.

Бақылау және тәжірибелік сыныптарда оқу материалының меңгеру сапасын анықтау үшін екі жазбаша бақылау жұмысы алынды. Біріншісін біз тақырыпты оқып болған соң, ал екіншісін қайтадан — бір айдан кейін алдық. Оны алу үшін біз үш тапсырма дайындадық. Бірінші тапсырма нақты білімді меңгеру тиімділігін анықтауға бағытталған (меңгерудің I-деңгейі).

Екінші тапсырма сұрақтарын тиімді шешу үшін оқушыларға өзіндік жаңғырту үдерісіндегі бұрынғы меңгерілген іс-әрекетті және алынған білімді қолдану талап етілді (меңгерудің II-деңгейі).

Үшінші тапсырма шығармашылықты болды және өзіндік ізденіс іс-әрекеті үдерісіндегі жауапты, талдауды, салыстыруды, қорытындылау, өз бетінше тұжырым жасауды талап етті (меңгерудің III-деңгейі).

«Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тақырыбын оқып-үйрененнен кейін бірден алынған бақылау жұмысы нәтижелері 1-кестеде берілген. Бақылау жұмысы нәтижелерін талдайтын болсақ, білім сапасының жоғары пайызы (70,6 %) жеке топтық әдістеме бойынша жұмыс істеген сыныптарда байқалады. Дәстүрлі әдістеме бойынша білім алған сыныптардың білім сапасының пайыздық көрсеткіштері төмен, яғни 48,9 %-ды құрады. Бақылау кесіндісін мұқият қарайтын болсақ, жеке-топтық әдістеме бойынша өз бетінше оқыған оқушылардың дұрыс және толық жауап бергендері 27 % және дұрыс, бірақ толық емес жауап бергендері 44,6 %-ды құрады. Осы мәліметтер бойынша бақылау сыныптарында сәйкесінше, 1,8 % және 36,3 %, яғни төмен нәтиже байқалды. Бақылау сыныптарында үлгермеуші оқушылардың саны (17,5 %) тәжірибелік сыныптармен (7,6 %) салыстырғанда екі есе көп.

**«Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тақырыбын оқып меңгергеннен
кейінгі бақылау кесіндісінің нәтижелері**

Жауаптар мен білімді меңгеру сипаттамасы	Тәжірибелік тобы		Бақылау тобы	
	абс.	%	абс.	%
Дұрыс және толық жауаптар	45	27	22	13,8
Дұрыс, бірақ толық емес жауаптар	75	44,6	59	36,3
Жауаптарда қателік кеткен	42	25	60	36,8
Тапсырманы орындай алмады	12	7,6	28	17,5
Білім сапасы, %	70,6		48,9	

Зерттеу нәтижелері материалдың тиімдірек меңгерілуі оқушылардың жеке-топтық танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастыру кезінде қанағаттанарлық бағаның елеулі кемігендігін және бестік баға санының артқандығын көрсетті. Дәстүрлі әдістемемен биологиядан білімдері «күшті» сыныптар оқыды. Сол кезде жеке-топтық әдістемемен негізінен білім деңгейлері орташа оқушылар оқыды. Алайда бестіктер мен төрттіктердің жалпы жиынтығы бойынша олардың білім сапасы әлдеқайда жоғары. Мұны жеке-топтық әдістеме бойынша оқыған оқушылар ісжүзінде барлық материалды нақты айқын нұсқаулық бойынша материалды өз бетінше оқып-үйрену, білімді жүйелеу және түзету кезеңдерінде, бақылау-қорытынды сабақта өз беттерінше оқып білді, осы факт репродуктивті және шығармашылық танымдық іс-әрекетті табиғи үйлестіруге қалай жағдай жасағандығын білдіреді. Оқушылар топта жұмыс істеді, ал бұл олардың жүйке жүйесіне күш түсірмеді, олардың өз күштеріне деген сенімін арттырды, ал бұндай жағдай дәстүрлі әдістеме бойынша жұмыс жасаған сыныптарда байқалмады.

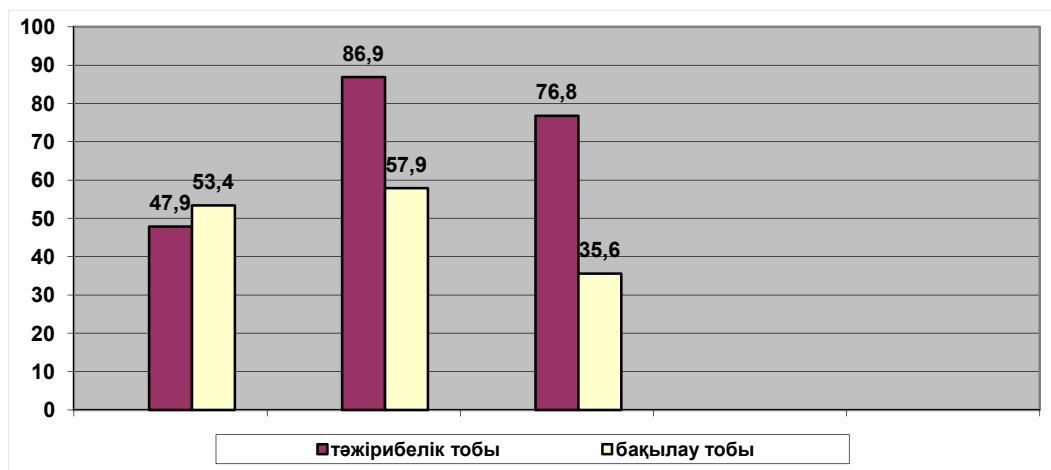
Оқушылардың жұмысын егжей-тегжейлі зерттеп, біз бақылау жұмысының әр тапсырмасын орындау нәтижелерін алдық. Зерттеу нәтижелері 2 және 3-кестелерде, сондай-ақ суретте берілген.

**«Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тақырыбын жеке-топтық әдістеме бойынша
оқып меңгерген сыныптардың бақылау кесіндісінің нәтижелері, %**

Оқушы жауаптарының сипаттамасы	Бірінші тапсырма	Екінші тапсырма	Үшінші тапсырма
Дұрыс жауаптар берді	13,5	40,6	27,2
Дұрыс, бірақ толық емес жауаптар берді	35,6	47,5	50,7
Жауаптарда қателік кеткен	43,4	15,2	16,7
Тапсырманы орындай алмады	11,9	0	9,8
Білім сапасы	47,9	86,9	76,8

**«Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тақырыбын дәстүрлі әдістеме бойынша
оқып-меңгерген сыныптардың бақылау кесіндісінің нәтижелері, %**

Оқушы жауаптарының сипаттамасы	Бірінші тапсырма	Екінші тапсырма	Үшінші тапсырма
Дұрыс жауаптар берді	15	16	10,2
Дұрыс, бірақ толық емес жауаптар берді	39,4	42,9	26,5
Жауаптарда қателік кеткен	33,8	29	47,5
Тапсырманы орындай алмады	16	16,2	20,2
Білім сапасы	53,4	57,9	35,6



Бірінші алынған бақылау кесіндісі, %

Сурет. «Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тақырыбы бойынша тәжірибелік және бақылау топтарының тапсырмаларды орындауының білім сапа көрсеткіштері

Алынған мәліметтерді талдау нәтижелері репродуктивті сипаттағы сұрақтарды шешуде бақылау және тәжірибелік топтарда жұмыс істеген оқушылардың жауаптары салыстырмалы түрде бірдей екендігін көрсетті. Бірінші тапсырма бойынша білім сапасы бақылау тобында (53,4 %) тәжірибелік топқа (47,9 %) қарағанда сәл жоғары. Бұл факт оқу материалын дәстүрлі әдіспен оқу нақты тапсырмаларды меңгеру тиімділігіне ықпал ететіндігін дәлелдейді. Бақылау жұмысының екінші тапсырмасы бойынша біз келесі нәтижелерді алдық: тәжірибелік топтың білім сапасы 86,9 %, ал бақылау тобында — 57,9 %. Үшінші шығармашылық тапсырмаларда тәжірибелік топта — 76,8 %-ды құрап, осы топ оқушыларымен ойдағыдай шешілді. Ал бақылау тобында бұл көрсеткіш 35,6 % болды. Екінші және үшінші деңгейдегі тапсырмаларды орындау кезіндегі жеке-топтық әдістеме бойынша жұмыс істеген оқушылардың оқу материалын табысты меңгеруін былайша түсіндіруге болады: олар өз бетінше меңгерген оқу материалын түрлі өзіндік жұмыстарды орындау кезінде үнемі пайдаланады.

Қорыта айтқанда, «Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тақырыбын жеке-топтық әдістеме бойынша өз бетінше оқып білген оқушыларда өте берік білім қалыптасатындығы туралы қорытынды жасауға болады. Бұл фактіні оқушылардың өз бетінше меңгерген оқу материалдарын олар әртүрлі жағдайларда (ең алдымен, шығармашылық сипаттағы сұрақтарды шешу үдерісінде) қолданғандығымен түсіндіруге болады. Ал ол білімнің берік игерілуіне әсерін тигізеді. Мұндай жағдай дәл сол оқу материалын дәстүрлі әдістеме бойынша оқыған бақылау топтарында байқалмады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Пасечник В.В. Организация индивидуально-групповой познавательной деятельности учащихся на уроках. / В.В. Пасечник //Биология в школе. — № 6. — М., 1999. — С. 23–27.
- 2 Кывырлг А.А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А.А. Кывырлг. — Таллин: Валгус, 1998. — 334 с.
- 3 Пасечник В.В. Теория и практика организации учебно-познавательной деятельности учащихся в процессе обучения биологии. — М., 2004. — 269 с.
- 4 Трайтак Д.И. Сборник задач и упражнений по биологии растений, бактерий, грибов и лишайников: пос. для учащихся / Д.И. Трайтак, Н.Д. Трайтак. — М.: Мнемозина, 2007. — 159 с.

А.М. Сейтметова, А.К. Жузбай

Организация индивидуально-групповой учебно-познавательной деятельности учащихся при обучении биологии

В статье рассмотрены результаты исследований в выявлении методических особенностей организации индивидуально-групповой учебно-познавательной деятельности учащихся, направленных на повышение эффективности процесса обучения биологии. Для этого в качестве объекта исследования был взят учебно-воспитательный процесс в средних классах. Были исследованы возможности организации индивидуально-групповой учебно-познавательной деятельности у учащихся 6 классов при изучении раздела биологии «Бактерии. Грибы». А также разработаны методические рекомендации по применению методики организации индивидуально-групповой учебно-познавательной деятельности при обучении биологии в средних классах и экспериментально определена её эффективность. Полученные результаты исследования показывают, что учащиеся экспериментальной группы, изучающие раздел «Бактерии. Грибы» по индивидуально-групповой методике, показали более высокие результаты обучения по сравнению с теми же показателями в контрольной группе, включающей школьников, работавших по традиционной методике. Учащиеся экспериментальной группы особенно успешно справлялись с заданиями, которые требуют второго и третьего уровней усвоения учебного материала, это можно объяснить возможностью школьников в ходе работы группы рационально использовать изученный материал при выполнении самостоятельных работ.

Ключевые слова: индивидуально-групповая, учебно-познавательная деятельность, педагогическая методика, курс биологии, учебно-познавательные методы, коллективный, бактерии, грибы, средний класс, учебно-воспитательный процесс.

A.M. Seytmetova, A.K. Zhuzbay

Organization of individual and group, educational and cognitive activity of pupils in studying biology

This article deals with the researches results in identification of methodical features of the organization of individual and group, educational and cognitive activity of pupils directed to increase of efficiency of the biology training process. For this purpose as the research object was the teaching-educational process in middle classes. The possibilities of the organization of individual and group, educational and cognitive activity of pupils were investigated at the 6-th form when studying «Bacteria. Fungus» biology section. And also the methodical recommendations on use of the technique of organization of individual and group, educational and cognitive activity were developed when studying biology in middle classes and its efficiency is experimentally defined. The received results of the research show that pupils of the experimental group studying the section «Bacteria. Fungus» on the individual-group technique showed much better results of training in comparison with the same indicators in the control group, involving the school students, working on the traditional technique, pupils of the experimental group especially successfully coped with tasks which demand the second and third levels of the training material learning, it can be explained by ability of school and children during the group work to rationally use the studied material when performing independent works.

Keywords: individual and group, educational and cognitive activity, pedagogical technique, biology course, educational and cognitive methods, collective, bacteria, fungus, middle class, teaching and educational process.

References

- 1 Pasechnik, V.V. (1999). Organizatsiia individualno-gruppovoi poznavatelnoi deiatelnosti uchashchikhsia na urokakh [Organization of individual and group educational activities of students in class]. *Biologiya v shkole – Biology at school*, 6, 23–27 [in Russian].
- 2 Kyvyrialg, A.A. (1998). *Metody issledovaniia v professionalnoi pedahohike [Research methods in professional pedagogy]*. Tallinn: Valhus [in Russian].
- 3 Pasechnik, V.V. (2004). *Teoriia i praktika orhanizatsii uchebno-poznavatelnoi deiatelnosti uchashchikhsia v protsesse obucheniia biolohii [Theory and practice of the organization of educational-cognitive activity of students in the process of learning biology]*. Moscow [in Russian].
- 4 Traytak, D.I., & Traytak, N.D. (2007). *Sbornik zadach i uprazhnenii po biolohii rastenii, bakterii, hribov i lishainikov [Collection of tasks and exercises on the biology of plants, bacteria, fungi and lichens]*. Moscow: Mnemosyne [in Russian].

G.K. Tleuzhanova¹, N.N. Kurpeshko², O.A. Andreyeva¹

¹*Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan;*

²*Novosibirsk State Pedagogical University, Russia*

(E-mail: post1976@mail.ru)

To the formation problem of future specialists' readiness to use foreign language in professional activity

The article deals with the formation problem of future specialists' readiness to use foreign language in professional activity, which is a necessary condition of competitiveness in the light of world globalization and integration. Entry into the globalized world and open information community is the important circumstance testifying in favor of foreign languages demand in the modern world, as foreign language is the main means of communication in modern multilingual and polycultural society. Proceeding from the requirements of modern society, the higher education has faced a problem of training the expert who can easily deal with informational and foreign-language society connected with its professional activity. To solve the above-named task, it is necessary to consider different types of readiness for professional activity, the formed competences at a learning of foreign language, features of a foreign language as a subject and its place in the system of professional and personal preparation, its influence on the formation of the professional expert, realization of his personal potential, features of training process of a foreign language. Using foreign language as a learning tool allows to use more stoutly the personal potential of the student, to activate his abilities to self-study, self-development and self-realization as a professional.

Keywords: readiness, competitiveness, foreign language, professional activity, types of readiness for professional activity, competence, features of a foreign language as a subject, features of training process of a foreign language.

The considerable changes happening in the Kazakhstan society in recent years affect directly the reforms in the education system. In particular, it relates, first of all, to the language education importance of which for multicultural of Kazakhstan is indisputable. So, accession of Kazakhstan to Bologna Process purpose of which is creation of a strong competitive education system in the world [1] played a significant role in trilingualism development in Kazakhstan. According to the principles of the Bologna declaration in Kazakhstan, the system of polylingual education where English is used equally with Kazakh and Russian languages has to be realized.

The legal and regulatory side of the above-named process is provided by the State Program of development and functioning of languages in the Republic of Kazakhstan for 2011–2020 which describes development of languages in new conditions, improvement of the regulatory framework directed to strengthening of the institutional status of Kazakh as the state language, maintaining sociolinguistic activity of Russian and development of English as integration tools in world space [2].

Within realization of the 79th step of the Plan of the Nation of «100 steps» [3] and the State program of development of education for 2011–2020, systematic transition to training in Kazakh, Russian and English languages is carried out [4].

According to the documents on the modernization of higher education, foreign language should be an integral part of the training of experts in high school; learning a foreign language should be based on an interdisciplinary integrative manner; training should be aimed at the development of multicomponent general cultural and professional competence of students [5].

On the basis of the legislative documents analysis it is possible to claim that future graduate has to:

- take active vital and professional positions;
- be responsible for own welfare and a condition of society, to have ability to self-organization;
- be guided by social and professional self-determination and self-realization;
- master the main social skills, practical abilities in the field of economy and the social relations;
- be capable to enter the globalized world, open information community;
- have tolerance (tolerance to others' opinion), ability to conduct dialogue, to look for and reach substantial compromise;
- own achievements of modern common cultural level;
- skillfully use legal culture: to know fundamental precepts of law and to be able to use possibilities of a legal system of the state.

Entry into the globalized world and open information community is the important circumstance testifying in favor of demand of foreign languages in the modern world as the foreign language is the main means of communication in the modern multilingual and polycultural society. The value of language education is caused by the personal need to be socially mobile and capable to enter information space.

Proceeding from the requirements of modern society, the higher education has faced the task of training the expert capable to be guided freely in information including foreign-language, the society connected with its professional activity, so there is a problem of formation of the future experts' readiness to use a foreign language in professional activity.

The humanistic pedagogical heritage was fully shown in modern concepts of higher education main goal of which is not simple mastering technical knowledge and abilities now, but formation of the personality able to increase the potential, to show competence, to connect the actions with the expected results, to see problems, to model professional skill. Development of such professionally important qualities which would meet the requirements of quickly changing society is not less important: awareness of the self-importance in own destiny, ability to adequately estimate the developed vital and professional skills and, proceeding from this assessment, to make decisions and to build the prospects of further activity, to reflex personal responsibility for the made decisions.

Foreign language, being an integral part of humanitarian education, makes the substantial contribution to optimization of language training process, formation of professional and personal qualities of future experts. Mastering foreign-language knowledge, practical skills help to use a foreign language as means of information activities, systematic replenishment of the professional knowledge, professional communication and professional culture in general.

It is possible to distinguish Z.I. Konnova, P.A. Razinov, L.A. Milovanova, E.N. Makovskaya's works who consider a concept of readiness in terms of self-education and self-training to a foreign language and also readiness for application of a foreign language as means of orientation in economic tasks and situations from the researches of readiness connected with a foreign language.

Among the scientists dealing with a problem of readiness of future experts for professional activity, there is no uniform point of view.

In S.I. Ojegov Dictionary of Russian Language [6; 142] the concept «readiness» is defined as consent to make something and as the state at which everything is made, everything is ready for something. A concept «ready» is defined as developed, i.e. already existing, capable to something.

In psychological science two main approaches to this problem are allocated: the concept «readiness of the expert» is considered from a position of the theory of activity (a state and process) and theories of the personality (its relations and installations). The first approach assumes readiness state assessment as certain functional state (close to the concept «operational rest» (Ukhtomsky A.A.) [7], «prestarting state» (Marishchuk V.L.) [8], etc.

In the second approach, some authors connect the concept «readiness for activity» with the concept «mental set» (the Georgian school — Uznadze D.N.) [9]. The phenomenon of mental set is considered against the background of the general activation of an organism as the state preceding behavior and is understood as readiness for a certain form of reaction including activity. These mental sets (attitudes, dispositions, relations) characterize public behavior of the personality, etc. Also I.M. Kondakov [10] who connects readiness for action and training with a concept of a mental set holds the same opinion. The scientist defines readiness for action as a mental set form (the property of activity expressed by psychological readiness in certain conditions), activity which is characterized by orientation on performance of this or that action with certain knowledge, abilities, skills. Readiness for training, I.M. Kondakov claims, it is expressed by formation at the trainee of psychological properties without which successful mastering educational activity is impossible and allocates: general psychological readiness; special (achievements according to programs); the general personal (readiness as an integrative indicator of already reached mental development).

Proceeding from the provided analysis, it is possible to draw some conclusions. In these definitions a variety of categories in which the term «readiness» is considered that reflects complexity and versatility of this concept, its integrative character is observed. Readiness is considered at the personal, psycho-physiological and pedagogical levels. This concept includes such categories as motives and abilities, a readiness state, psychological state, qualities and a condition of the personality, property of the personality, mental set on a certain behavior of the personality, a complete readiness of forces on performance of a task, — all this demonstrates the integrative nature of the concept «readiness». We hold to A.Z. Ibatova's definition: *Readiness is integrative personal education which includes knowledge and abilities, positive motivation necessary for successful implementation of a certain professional activity type* [11; 30].

The concept «readiness» is difficult, multidimensional, therefore, it is necessary to structure it accurately. Modern scientific literature allocates different types of readiness for professional activity:

1. Psychological readiness — a certain professional development level of the informative personality's sphere of the expert: professional perception, thinking, imagination, memory, attention.

2. Motivational readiness — personality's focus on self-development in educational process, understanding of the profession sense, positive attitude to the profession, necessary level of a self-assessment and claims in activity, readiness and ability to professional and personal self-affirmation, strong motivation of success achievement.

3. Operational and activity readiness — includes professional skill (set of professionally important qualities, knowledge, abilities, skills, habits of professional behavior), the necessary development level of professionally important abilities and strong-willed readiness of the expert, his ability to self-control of behavior and activity.

4. Communicative readiness — the sufficient skills development level of constructive and effective contact interaction with people, with the professional environment, professional communication with employees and heads, the sufficient level of the person speech culture and professional thinking.

5. Creative readiness — ability of the modern expert to search, vision of new ways, means, ways of the solution of the professional tasks which are put forward by life, both a traditional, and nonconventional character [12].

Communicative readiness assumes at the professional presence of the sufficient skills development level of effective contact interaction with people, with the professional environment, professional communication with employees and heads, readiness to go for business and personal interaction with colleagues and ability to establish, support and develop such interaction [12].

In this regard it is also necessary to note that nowadays communication in one language is not sufficient. Training in oral and written communication more than in one language, of one of the most widespread foreign languages, training of a literary oral and written speech in native language, ethics of communication and document linguistics, fundamentals of social and professional psychology, to methods and means of modern communication becomes one of the main objectives of the modern university graduates' training.

Further development of a methodical thought in the field of a learning of foreign languages led to understanding of a priority role of the humanistic concept in professional education. It means that educational process creates optimal conditions for personal and professional development of future expert. The humanistic concept found the bright reflection in personally focused training («student-centered education») where interaction of the teacher and student is directed to fuller disclosure of opportunities of each subject of educational process [13; 4–11].

As appears from the standard program, training in foreign languages pursues complex implementation of the practical, educational and developing objectives; at the same time the educational and developing objectives are achieved in the course of practical acquisition of a foreign language. Practical orientation of training consists, first of all, in the social maintenance of the purpose which has still the cross-cultural, pedagogical and psychological contents. Thus, when determining content of training in foreign languages it is necessary to consider all parties of this content. All of them in a complex are interconnected, interdependent and are shown in the form of the training, informative, developing and educational result. The result, in turn, is reached gradually, in the course of acquisition of a foreign language.

The leading purpose of training in a foreign language at different steps of education is formation at students of communicative competence which is defined as many-sided ability to conduct foreign-language communication with representatives of other culture (T.V. Markova, I.L. Bim, Z.I. Konnova). At this approach linguistic, cross-cultural and professional materials are organized according to the following competences: linguistic, pragmatical, sociocultural, discursive, paralinguistic.

The linguistic competence assumes knowledge of rules and ability to operate with them for producing and reception in the course of communication.

The pragmatical competence defines ability to choose the language means adequate to a communication situation.

The sociocultural competence is shown in ability to organize communication taking into account the rules, norms and traditions of verbal and nonverbal behavior accepted in the country of the learned language.

The discursive competence is shown in possession of various discourse types: abilities to connect one statement with another (by metacommunication) and also abilities to logically state thoughts in a situation of oral and written communication.

The paralinguistic competence means ability of use of the nonverbal means of communication bearing an essential share in means of communication.

The professional competence assumes bases possession of the specialty, knowledge of basic technical and special theories, regularities and special terminology [14].

The system of higher school training in a foreign language in Kazakhstan includes two stages of preparation — two levels (a bachelor degree and a master degree) and assumes on the one hand, the autonomous nature of training in a foreign language, and on the other hand, the autonomous nature of training in a foreign language at each stage at which achievement of the goals of each stage allows to use a foreign language and provides a possibility of continuation of training at the following stage.

Two grade levels to a foreign language in non-language higher education institution assume implementation of a certain hierarchy in formation of foreign-language skills and abilities. So, the bachelor has to have communicative competence necessary for foreign-language activities for studying and creative judgment of foreign experience in profiling and the adjacent fields of science and technology and also for business professional communication. At the second level the expert with full higher education has to have the communicative competence necessary for the qualified information and creative activities of various spheres and situations of business partnership, joint production and academic affairs.

Let's consider features of a foreign language as subject and its place in the system of professional and personal preparation, its influence on formation of the professional expert, realization of its personal potential.

I.A. Zimnyaya [15] divides characteristics of language into three groups: the first reflects social functions of the person (language is a means of communication as forms of social interaction; familiarizing of the individual with cultural, historical values). The second includes characteristics of language by means of which intellectual functions of the person are implemented. The third group consists of «personal» characteristics of language (understanding by the person selfhood, self-expression and self-control of the personality).

Assimilation of a foreign language does not give the person direct knowledge of reality. However the foreign language as any other subjects is open for use of contents from various fields of knowledge, other subjects and promotes training of creatively active identity of future expert.

The specifics of a foreign language as subject consist also in its «boundlessness». At a learning of foreign language the student has to know all his sections — the phonetics, grammar, lexis necessary for communication.

Process of training in a foreign language has also the specific features. The first feature, the object of studying (foreign language) is at the same time both the tutorial and the means of communication between the teacher and students.

The second feature is that acquisition of a foreign language is most productively carried out in the course of speech communication where the teacher and the student are equal speech partners. In that case the relations between them represent pronounced subject-to-subject relations that assume teachers' abilities possession of speech partnership.

The third feature states that at acquisition of a foreign language the purpose of acquisition not only the sum of knowledge, how many the system of skills and abilities is set. Knowledge of a training material is a necessary condition of successful skills possession development of this material. At the same time unlike other objects which also demand mastering skills and abilities, development of skills when training in a foreign language depends not so much on logical as speech actions.

The result of availability of professional language readiness is successful teaching of a profile subject in a foreign language, successful acquisition of the discipline by students, further development of the teacher and his professional growth. In case of insufficient readiness to conduct one's subject in a foreign language, the result may be deterioration in the quality of teaching of profile subjects in a foreign language, distortions in the choice of goals and expected results: the emphasis can be either put on teaching the language without its connection with a core subject, or on teaching a subject with an arbitrary inclusion of special vocabulary in a foreign language. Therefore, we consider the optimal methodological solution to be the development of unified methodological and normative support for teaching Biology in English with the observance of continuity of normative and methodological support [16; 36].

The fourth feature presumes that the teacher of a foreign language is the main source of information on those changes which happen in language and a sociocultural situation in the countries of the learned language [17; 49].

The foreign language has the considerable developing potential. Acquisition of a foreign language has beneficial influence on development of abilities of the speech-motor apparatus; phonemic and intonational hearing, imitating abilities, «feeling of language» (ability to a guess), abilities to allocation of the main thing, all types of memory. Modeling of educational situations of reality in estimated circumstances on lessons is developed by imagination and creative abilities of students.

Foreign-language skills differently correspond to various systems of professional skills. At the same time need of formation and development of foreign-language skills evolves from professional skills and in parallel with them as practice shows that realization of professional opportunities of a general education subject is reached in that case when students see communication of these objects with the specialty. This communication is provided with updating of intersubject communications, synthesis of special and general education knowledge, formation of «through» abilities, transfer of abilities on a general education subject and vice versa.

The foreign language is one of means of the professional expert formation; in it huge reserves of high professional culture and professional thinking development are put. In educational activity at a learning of foreign language necessary prerequisites of personal development, awareness of importance of professional orientation, positive motivation, strong-willed and informative processes are formed. Formation of foreign-language sociocultural competence develops personal qualities of students: sociocultural susceptibility, openness, tactfulness, empathy, ability to adapt to a new situation, ability to show respect for the interlocutor, persuasiveness and tolerance at the solution of difficult tasks.

It is known that the expert will never become the professional of the highest level if he does not seize strategy and tactics of business communication. The foreign language as a subject comprises big reserves for formation of communication culture including professional at students. The learning of foreign language promotes communicativeness as property of the personality, formation of any attention and storing, linguistic observation, planning of the speech. Acquisition of a foreign language promotes formation of expert speech communication culture: to ability of correct and competent statement of thoughts, to establishment and maintenance of contacts, management and regulation of joint activity processes, stimulation of the partner activity in communication according to the established communicative rules and norms.

Communicative abilities have that general that allows transferring them to other types of activity and therefore, forming them, it is possible to have an impact on such spheres of activity as communication and work.

When training future experts special attention should be paid to active forms of mastering a subject with inclusion of problematical character elements, scientific search, a wide reserve of independent work; communicative orientation of all process of training, motivation of students speech activity; to introduction of professionally focused educational technologies in practice of training allowing not only to intensify, but also to individualize training process. Use of a foreign language as tutorials allows realizing more stoutly the personal potential of the student, to make active his abilities to self-knowledge, self-development and self-realization as a professional.

References

- 1 Болонская декларация [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30136090.
- 2 Государственная программа развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011–2020 годы [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1100000110>.
- 3 План нации — 100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ Главы государства Нурсултана Назарбаева [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.adilet.gov.kz/ru/pages/plan-nacii-100-konkretnyh-shagov>.
- 4 Государственная программа развития образования на 2011–2020 годы [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30906915.
- 5 Жетписбаева Б.А. Особенности преподавания иностранного языка в рамках интегрированного подхода к языку и предмету / Б.А. Жетписбаева, Г. Остдик, А.К. Китибаева // Вестн. Караганд. ун-та. Сер. Педагогика. — 2017. — № 1(85). — С. 105–109.
- 6 Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С.И. Ожегов. — М.: АЗЪ, 1996. — 928 с.
- 7 Ухтомский А.А. Избранные труды / А.А. Ухтомский. — М.: Наука, 1978. — 358 с.
- 8 Марищук В.Л. Методики психодиагностики в спорте / В.Л. Марищук. — М.: Просвещение, 1984. — 229 с.
- 9 Узнадзе Д.Н. Теория установки / Д.Н. Узнадзе. — М.: Изд-во «Институт практической психологии», 1997. — 448 с.

- 10 Кондаков И.М. Психология. Иллюстрированный словарь / И.М. Кондаков. — СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. — 783 с.
- 11 Ибатова А.З. Формирование готовности студентов неязыковых специальностей к профессионально-ориентированному общению на иностранном языке: дис. ... канд. пед. наук / А.З. Ибатова. — Сургут, 2009. — 198 с.
- 12 Сластёнин В.А. Педагогика и психология: учеб. пос. для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А. Сластёнин. — М.: Изд. центр «Академия», 2004. — 480 с.
- 13 Полат Е.С. Обучение в сотрудничестве: (способы реализации личностно-ориентированного обучения иностранным языкам) / Е.С. Полат // Иностранный язык в школе. — 2000. — № 1. — С. 4–11.
- 14 Маковская Э.Н. Профессионально-личностная подготовка студентов технического вуза средствами иностранного языка: дис. ... канд. пед. наук / Э.Н. Маковская. — Калуга, 2004. — 257 с.
- 15 Зимняя И.А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. — 2003. — № 5. — С. 34–42.
- 16 Тажигулова Г.О. Условия реализации языковой подготовки учителей-биологов в Казахстане / Г.О. Тажигулова, Д.Н. Асанова, Э.А. Утеубаева, А.Б. Мекежанова, Г.К. Тлеужанова // Вестн. Новосибир. гос. пед. ун-та. — 2018. — Т. 8. — № 6. — С. 23–40.
- 17 Языкова Н.В. Процесс обучения иностранному языку как предмет профессионально-методической подготовки будущего учителя / Н.В. Языкова // Иностранные языки в школе. — 1994. — № 2. — С. 49.

Г.К. Тлеужанова, Н.Н. Курпешко, О.А. Андреева

Шетел тілін кәсіби қызметте қолдануға болашақ мамандардың дайындығын қалыптастыру мәселесі туралы

Мақалада болашақ мамандардың кәсіби қызметте шет тілін қолдануға дайындығын қалыптастыру мәселесі қарастырылды, бұл әлемдік жаһандану мен интеграция аясында бәсекеге қабілеттіліктің қажетті шарты болып табылады. Осы жаһандық әлемге, ашық ақпараттық қоғамдастыққа кіру қазіргі әлемдегі шетел тілдерінің сұранысқа ие екендігін айғақтайтын маңызды жағдай болып табылады, себебі дәл осы шет тілі қазіргі мультилингвалды және көпмәдениетті қоғамда қарым-қатынастың негізгі құралы болып табылады. Қазіргі қоғамның талаптарына сүйене отырып, жоғары білім беру алдында ақпараттық, оның ішінде шетел тілінде, оның кәсіби қызметімен байланысты қоғамда еркін өрлеуге қабілетті маманды даярлау міндеті қойылады. Жоғарыда аталған міндетті шешу үшін кәсіби қызметке даярлықтың әртүрлі түрлерін, шет тілін оқу кезінде қалыптасатын құзыреттіліктерді, кәсіби-тұлғалық дайындық жүйесіндегі пән ретіндегі шетел тілінің ерекшеліктерін және оның орнын, кәсіби маманды қалыптастыруға, оның жеке әлеуетін іске асыруға әсерін, шет тілін оқыту процесінің ерекшеліктерін ескеру қажет. Шетел тілін оқыту құралы ретінде пайдалану студенттің жеке әлеуетін толық ашуға, оның өзін-өзі тануға, өзін-өзі дамытуға және кәсіби тұлға ретінде өзін-өзі көрсетуге қабілетін белсендіруге мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: даярлық, бәсекеге қабілеттілік, шетел тілі, кәсіби қызмет, кәсіби қызметке даярлық түрлері, құзыреттіліктер, шетел тілінің пән ретінде ерекшелігі, шетел тіліне оқыту үрдісінің ерекшеліктері.

Г.К. Тлеужанова, Н.Н. Курпешко, О.А. Андреева

К проблеме формирования готовности будущих специалистов к использованию иностранного языка в профессиональной деятельности

В статье рассмотрена проблема формирования готовности будущих специалистов к использованию иностранного языка в профессиональной деятельности, что является необходимым условием конкурентоспособности в свете мировой глобализации и интеграции. Именно вхождение в глобализированный мир, в открытое информационное сообщество является важным обстоятельством, свидетельствующим в пользу востребованности иностранных языков в современном мире, поскольку именно иностранный язык является основным средством общения в современном мультилингвальном и поликультурном социуме. Исходя из требований современного общества, перед высшим образованием ставится задача подготовки специалиста, способного свободно ориентироваться в информационном, в том числе и иноязычном, обществе, связанном с его профессиональной деятельностью. Для решения названной выше задачи необходимо учитывать различные виды готовности к профессиональной деятельности, формируемые компетенции при изучении иностранного языка, особенности иностранного языка как предмета и его место в системе профессионально-личностной подготовки, его влияние на формирование специалиста-профессионала, реализацию его личностного потенциала, особенности процесса обучения иностранному языку. Использование иностранного языка как средства обучения

позволяет полнее раскрыть личностный потенциал студента, активизировать его способности к самопознанию, саморазвитию и самореализации как профессионала.

Ключевые слова: готовность, конкурентоспособность, иностранный язык, профессиональная деятельность, виды готовности к профессиональной деятельности, компетенции, особенности иностранного языка как предмета, особенности процесса обучения иностранному языку.

References

- 1 Bolonskaya deklaratsiia [Bologna declaration]. *online.zakon.kz*. Retrieved from https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30136090 [in Russian].
- 2 Hosudarstvennaia prohramma razvitiia i funktsionirovaniia yazykov v Respublike Kazakhstan na 2011–2020 hody [The state program of languages development and functioning in the Republic of Kazakhstan for 2011–2020]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1100000110> [in Russian].
- 3 Plan natsii — 100 konkretnykh shahov po realizatsii piati institutsionalnykh reform Hlavy hosudarstva Nursultana Nazarbayeva [The plan of the nation — 100 concrete steps on realization of five institutional reforms of the Head of state Nursultan Nazarbayev]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <http://www.adilet.gov.kz/ru/pages/plan-nacii-100-konkretnykh-shahov> [in Russian].
- 4 Hosudarstvennaia prohramma razvitiia obrazovaniia na 2011–2020 hody [The state program of education development for 2011–2020]. *online.zakon.kz*. Retrieved from https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30906915 [in Russian].
- 5 Zhetpisbaeva, B.A., Ostdik, G., & Kitibaeva, A.K. (2017). Osobennosti prepodavaniia inostrannogo yazyka v ramkakh integrirovannogo podkhoda k yazyku i predmetu [Peculiarities of teaching foreign language in the terms of content and language integrated learning]. *Vestnik Karahandinskogo universiteta. Seriya Pedagogika – Bulletin of the Karaganda University. Pedagogy Series, 1(85)*, 105–109 [in Russian].
- 6 Ozhegov, S.I. (1996). *Tolkovyi slovar russkogo yazyka: 80000 slov i frazeologicheskikh vyrazhenii* [Explanatory dictionary of Russian: 80000 words and phraseological expressions]. Moscow: AZ [in Russian].
- 7 Ukhomskij, A.A. (1978). *Izbrannye trudy [Selectas]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- 8 Marishhuk, V.L. (1984). *Metodiki psikhodiagnostiki v sporte [Psychodiagnostics techniques in sport]*. Moscow: Prosveshcheniye [in Russian].
- 9 Uznadze, D.N. (1997). *Teoriia ustanovki [Framing theory]*. Moscow: Izdatelstvo «Institut prakticheskoi psikhologii» [in Russian].
- 10 Kondakov, I.M. (2007). *Psikhologhiia. Illiustrirovannyi slovar [Psychology. The illustrated dictionary]*. Saint Petersburg: Prain-EVROZNAK [in Russian].
- 11 Ibatova, A.Z. (2009). Formirovaniye hotovnosti studentov neiazykovykh spetsialnostei k professionalno-orientirovannomu obshcheniiu na inostrannom yazyke [Readiness formation of students of non-language specialties for the professional focused communication in a foreign language]. *Candidate's thesis*. [in Russian].
- 12 Slastyonin, V.A. (2004). *Pedahohika i psikhologhiia [Pedagogics and psychology]*. Moscow: Izdatelskii tsentr «Akademiia» [in Russian].
- 13 Polat, E.S. (2000). Obucheniiye v sotrudnichestve: Sposoby realizatsii lichnostno-orientirovannogo obucheniiya inostrannym yazykam [Training in cooperation: Realization ways of the personal focused training in foreign languages]. *Inostrannyi iazyk v shkole – Foreign language at school, Vol. 1*, 4–11 [in Russian].
- 14 Makovskaya, E.N. (2004). Professionalno-lichnostnaia podgotovka studentov tekhnicheskogo vuza sredstvami inostrannogo yazyka [Professional and personal training of technical college students' means of a foreign language]. *Candidate's thesis*. Kaluga [in Russian].
- 15 Zimnyaya, I.A. (2003). Kliuchevye kompetentsii — novaia paradihma rezultata obrazovaniya [Key competences — a new paradigm of education result education]. *Vyssheie obrazovaniye sehdnia – Higher education today, Vol. 5*, 34–42 [in Russian].
- 16 Tazhigulova, G.O., Asanova, D.N., Uteubaeva, E.A., Mekezhanova, A.B., & Tleuzhanova, G.K. (2018). Usloviia realizatsii yazykovoi podgotovki uchitelei-biolohov v Kazakhstane [Conditions of English language teaching to prospective biology teachers in Kazakhstan]. *Vestnik Novosibirskogo hosudarstvennogo pedahohicheskogo universiteta – Bulletin of the Novosibirsk State Pedagogic University, Vol. 8*, 23–40 [in Russian].
- 17 Yazykova, N.V. (1994). Protsess obucheniiya inostrannomu yazyku kak predmet professionalno-metodicheskoi podgotovki budushcheho uchitelia [Training process in a foreign language as professional and methodical training subject of future teacher]. *Inostrannyye yazyki v shkole – Foreign languages at school, Vol. 2*, 49. [in Russian].

БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦІЯ МЕН ДӘСТҮРЛЕР ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ TRADITIONS AND INNOVATIONS IN EDUCATION

UDC 378.147

Marina Smirnova, Irina Samoilova, Gulnara Tynbayeva

*Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan
(E-mail: smirnova_marina_alex@mail.ru)*

On the implementation of innovative teaching strategies of the discipline «Information and communication technologies»

The article presents the generalized personal experience of the authors in teaching the discipline «Information and communication technologies». The implementation of the principles of existence of combined learning environment in collaborative learning (mutual learning) is analyzed. The experience of using various methods of group work is shown; their advantages and risks are considered. Particular attention is paid to the management of various elements of dialogical training and group work. Critical thinking strategies are described in details, and the authors presented students' skills obtained in the course of teaching. In the article the authors considered effective innovative strategies used in the process of conducting laboratory studies of the «Information and communication technologies» course, such as JIGSAW, Challenge, Cluster, Insert, and their techniques. The necessity and effectiveness of these strategies application is substantiated. The immediate tasks of teachers' development are presented on the basis of independently conducted reflection of activity. The authors proposed the ways of forming teacher's readiness to select necessary innovative teaching strategies based on critical analysis, understanding of information and ability to make decisions. Based on the analysis, the authors concluded that it is necessary to implement effective innovative strategies in preparing a new generation of specialists.

Keywords: ICT, competence approach, collaborative learning environment, group work, dialogical learning, strategies JIGSAW, Challenge, Cluster, Insert, role playing, critical thinking.

The competence-based approach, relevant in the education of Kazakhstan and focusing on the effectiveness of education, is not in a certain amount of knowledge acquired by a student or the amount of information acquired, but in finding students' intellectual and creative potential, which allows them to produce new knowledge, which in practical terms will serve as a source of sustainable development of the state, the nation, will provide technological superiority in a number of other countries. This idea is supported by T. Alexander, who, as a top priority in education, sees not only the acquisition of certain knowledge by learners and students, but the skill of critical thinking, the skill «to participate in wider communication processes effectively and successfully, where they have increasing access» [1].

The focus today is on the «cooperation» of skills. Teachers need to organize training, which provides a challenge, enabling a student to engage in active interaction with peers, thus creating a «teamwork skill». Different researchers (Johnson, Sharan, Slavin, Susan) give different definitions to collaborative learning, but they all highlight methods that help students achieve their learning goals [2].

Collaborative learning environment in collaborative studying will exist if groups work in the way when all members of the group direct their actions towards facilitating each other's learning. Johnson defines collaborative learning as learning, where students working in teams perform a common task under conditions that include five principles:

- positive relationship;
- individual responsibility;

- face-to-face interaction;
- proper use of collaboration skills;
- group reflection.

These principles were implemented at all classes during teaching «Information and Communication Technologies» subject in organizing group work. One way to create a positive relationship is to assemble the subgroups carefully. Different ways of combination can be used, for example: random choice; choice during the game; according to the friendly relations.

The experience of using various methods has shown that each of these methods has its own advantages and risks. The most successful were the ways of random choice, because students had the opportunity to feel themselves in a new role, in a new team and a way to choose a leader who was able to organize effective work. The risk in every case was the possibility of psychological incompatibility.

To provide individual responsibility and effective cooperation, it was necessary to assign roles in study groups. During conducting classes, the most frequent distribution of used roles: time manager, speaker, secretary, designer and assessor expert.

The advantage of roles distribution was a small size of the group. The risk was an unfortunate distribution of roles based on the context of training tasks. In order to avoid this risk the role of the «leader» at some classes was distributed in advance and it was based on the training tasks.

One of the options for implementing the proper use of collaboration skills is to define group work rules. Due to organizing classes for freshmen, the rules were proposed by teacher in advance at the first lesson. Students at the first lesson visualized them and determined the significance of these rules for each of the classes, making the choice of «The rule for today».

In the implementation of the «face-to-face» principle of interaction, the work resulted in various positive effects of collaboration, such as:

- members of the group provide assistance to each other during carrying out a collective task of determining the elements of computer's system unit and attaching signed stickers to selected elements;
- possibility of sharing information and materials in the joint creation of an advertising brochure for the sale of a set of PCs or laptops;
- successfully achieve common goals in collective assembly of the system unit;
- an opportunity to dispute each other's conclusions during the debate on the theme «Which operating system is better, Windows or Android?»;
- explore different points of view when performing a task on studying various characteristics of Excel in the course of applying the JIGSAW strategy.

Currently, dialogue emerges as the most effective means of building complex systems of people relations in various spheres of public life, including education. Being a certain form of communication and performing all its functions, it has its own specifics, providing it with a special role in the organization of the educational process. According to Alexander's figurative expression, «... dialogical conversations in learning are not a one-sided process of communication, but, on the contrary, a mutual process where ideas pass in two directions and on this basis promote the student's learning» [3].

In connection with the globalization and integration of economies, cultures, public and state structures and educational systems of various countries and continents, the requirements increase not only for communicative but also for language competence of university graduates, who need to develop a high level of speech activities such as listening, speaking, reading, writing.

A dialogue is a form of speech consisting of an information exchange process between the parties involved in it. The meaning of the dialogue itself is in its result. Without contact with other people, there is no professional growth and training for creative, professional interactive cooperation. Dialogue is a universal way of understanding the world. Its organization makes it possible to communicate through knowledge, and maintain knowledge through communication. It is in the dialogue that the creative communicative, reflexive abilities of the student develop. One of the main conditions for organizing a dialogue is the creation of an atmosphere of trust and goodwill, freedom and mutual understanding, co-creation of equal and different Teacher-Student, Student-Student.

During classes, various elements of dialogical training were organized. The most interesting in the opinion of students was discussion-debate on the topic «Which operating system is better: Windows or Android?». In order for the debate to be productive and pedagogically effective, it was necessary to choose a problematic question that would have different solutions that deserve discussion and

for which there are no definite answers; the question should be relevant, important for student, should have a personally significant character.

An obviously formalized discussion, built on the basis of pre-fixed speeches of participants representatives of two opposing, rival subgroups, and denials. A variant of the type of chosen discussion is so-called «parliamentary debate», which reproduces the procedure for discussing issues in the British Parliament. There discussion begins with a speech of a representative from each of the parties, after which a rostrum is provided for questions and comments of participants from each side in turns.

This form of conversation was chosen for the fourth lesson, when teacher was already familiar with students. The teacher acted as a moderator. At this lesson the combination of groups that participated in debates was done according to friendly relations, the subgroups were formed by student leaders Azamat and Aizhan. This was done specifically to the atmosphere in class, was focused on cooperation rather than competition. Competition manifested itself in conversation-debates. The organization of debates showed a great difference in the opinions of students, which contributed to the formation of communicative skills of speech activity, the ability to formulate thoughts, listen to and take into account different points of view and opinions of other people, leadership skills and qualities, and teamwork.

The main difficulty in organizing debates was to prevent a shift in emphasis to the importance of «winning» the debate than solving a real problem.

Due to the need to hold debates in the fourth lesson, where students would be most active, it was very important to alternate types of work, combining at one lesson, familiar to students «quiet» and very «active» forms of work. Therefore, the Cluster strategy was chosen, which is familiar to many first-year students from school.

Another method of dialogical learning, interesting for students, was organization of the game «Sticker on the forehead». By reviews of many students, this game was already familiar to them. The game created a very relaxed and pleasant environment at the second lesson; it was a repetition of previously completed training material on the topics «Hardware». Stickers were taken from the previous lesson, thus, first-year students knew in advance the entire volume of the presented terms. The game in a certain way improved mood, both during the game and after it.

The main purpose of this technique was to teach students to put effective questions to guess the term placed on his forehead; develop listening and speaking skills. This technique was integrated with the development of critical thinking. At first, students asked only simple questions — subtle questions, answering which, it is necessary to name some facts, remember and reproduce certain information: «What?», «When?», «Where?», «How?». During the game, teacher had to offer students to put other types of thick questions to their opponent: specifying, interpretative, creative, evaluative, and practical.

It was interesting to observe the dialogue of a pair of students during organizing the role-playing game «Master of computer assembly». Each person played individual role, modeled the communication situation of the computer assembly master and a computer buyer. The conditions of the simulation game were extremely relevant and close to the life situation. Students initially did not have the experience to solve it, but had basic knowledge of PC architecture, imagination, and other abilities. Students-masters have developed the skill of communication with a potential client; students-clients have developed the skill of correctly formulating their needs. Monitoring students' communication has led to one more discovery: during the classes, teacher needs to teach the skill to ask thick questions, to teach students to classify thick questions and to see differences between interpretation and creative questions, between clarifying and evaluation questions, to teach how to ask practical questions.

In teachers' opinion the most interesting and unexpected in terms of performance, was a research conversation organized according to the JIGSAW strategy on «Software» topic. In the process of research conversation to study the terms of various Software through the organization of group work. This type of conversation contributed to understanding the basic characteristics and classifications of terms through the use of dialogical learning strategies; developed the ability to make judgments about the student's personal position through the analysis of concepts.

The result was a list of concepts formed for each student; understanding of their distinctive features and key characteristics; the ability to create their work through this knowledge (practical work using Excel and Word) and assess their own capabilities. During the conversations there were identified optimal solutions for controversial issues, problems, and different approaches in arguing judgments, solving tasks.

The introduction of techniques of dialogic education requires a certain change in the life of student group, as well as requires a long time to prepare both for a student and teacher. Teachers and students needed to get used to them and get some experience using them.

As practice has shown, the activity of students with the mentioned forms of the implementation of dialogical training is higher in comparison with the monologic exposition. Students were not only passive listeners of teacher's messages, but active participants of search and with a certain degree of independence they participated in solving learning tasks.

During performing group study assignments, the difficulty for teacher was the necessity to consider learning not only from the standpoint of knowledge volume, but also from the standpoint of developing metacognitive skills. A student who is able to think critically, has a variety of ways to interpret and evaluate an informational message, is able to highlight contradictions and types of structures in it, argue their point of view, relying not only on logic, but also on an interlocutor's conceptualization [4].

Such student feels confident working with various types of information, they can effectively use the most diverse resources at the level of values, and critically thinking student can effectively interact with information spaces, fundamentally accepting the multipolarity of the environment, the possibility of coexistence of different points of view within the framework of universal human values. Therefore, he can adapt to modern life with greater success.

During the work in an educational institution, teacher must develop skills such as acquisition of evidence through observation and listening, taking into account the context, and application of appropriate criteria for making decisions. Included critical thinking skills can be described as:

- observation;
- analysis;
- conclusion;
- interpretation.

Our classes were built according to a special scenario of critical thinking technology. The basic model of a class within the framework of critical thinking development technology was conducted as follows:

- stage of challenge;
- stage of reflection;
- stage of contemplation or reflection.
- «Challenges» were intended to cause:
 - in the memory of students the necessary at this class information;
 - interest to a new topic;
 - students' activity.

The choice of «Challenge» strategy was based on the topics of the lesson, place of this topic in the section, etc. For example, at the stage of challenge at the first lesson, students were asked the problematic video question «Motherboard is a.k.a.» Students were already familiar with the subject of motherboard at the lecture. In fact, this challenge was decisive since, it set the pace and tone of the lesson. It was at this stage that occurred not only the repetition of the material studied (if we use familiar terms), not only actualization of knowledge, but also the most important thing formation of interest. Since using the technologies of critical thinking we have focused on what students themselves have identified — the things they want to learn at this lesson, why they need it. This circle of goals and objectives was defined at the challenge stage.

At the challenge stages, such techniques as «Slide Analysis», «Collect Puzzles» and «Glossy» were used. At one of the classes, we organized group work on the fulfillment of the task, where it was necessary to name 6 associations connected to the concept of «Cybersafety». From these 6 associations, later on 3 were selected and students visualized them. From answers offered by students, a mini-glossary was compiled. During carrying out this task, students had to comprehend again the associations they had indicated and select in their opinion the most important ones. Different situations occurred in the process of performing this task. For example, students find it difficult to choose the most important ones, since they regard all associations as equally important. In this case, additional analytical activity is required. In another situation, students easily cut off not so important associations, apparently, because initially they were contrived.

The simplest in organization and at the same time integrated with grouping was the type of challenge «Prediction according the illustration» challenge. Students joined in groups on the offered illustrations cut in advance. They put forward their ideas and assumptions about the thing depicted and how it relates to the topic of the lesson.

After analyzing the stages of the challenge we carried out, now we realized that this stage is important for the activation of all students in group. Students were able to express their opinions and assumptions, without hesitation and without fear to make a mistake. At this stage, simple sets of all ideas and suggestions

were offered. And all the mistakes, inaccuracies were corrected already during the lesson. This is what allowed students themselves to see their shortcomings, learn how to build logical chains from the «old to the new», saw the interrelation of already studied material and the new one, learned to use the accumulated experience to solve new tasks.

Another important point: the challenge stage activated all students. If earlier passive students were left aside, providing an opportunity for more active ones to participate in the actualization of knowledge, now that case is excluded. Each student in group participated in the work. And our task as educators was to help to systematize the accumulated experience on this topic, to see inconsistencies, ambiguities, gaps and to determine the range of issues that require permission during the training session.

In classes, using various strategies for development of critical thinking, the main role of a teacher was to coordinate. So at the stage of understanding the main task as a teacher was to keep students interested in the topic, covering the necessary and sufficient amount of information. At the same time it was important to direct activities of students, emphasizing the connection of old and new knowledge.

To develop the skill of identifying significant similarities and differences, cluster strategy was used at the fourth lesson. During this work students formed and developed their skills to:

- highlight the most important things in work of operating systems;
- establish cause-effect relationships in process of OS work;
- move from particular to general, understanding the problem of installing OS as a whole;
- compare and analyze;
- draw analogies in the work of OS and a person.

To develop the skill of identifying significant similarities and differences, we decided to use the Insert strategy. During planning the stage of conceptualization one of the classes, we slightly modified the Insert strategy. Since students were not familiar with this method of work yet, we used a small amount of visualized information on the board. Students made notes on stickers individually, on paper and on interactive whiteboard. They liked the procedure to mark, using 4 types of icons, elements of the Windows operating system interface. During observation of the process of using this technique, we noticed that students paid attention to all elements of the OS interface, concentrated on almost all the details.

One of the important nuances for us when planning was the desire to try out new techniques for the stage of reflection. In practical activities, we tried at first time the methods of «List of self-assessment» and «Triangle of my study», where students reflected information on three levels. Students wrote a brief report on the lesson, pondered their answers, processing the information again. It was unusual for students to carry out self-analysis of the activity and its results on paper.

Taking into account the stated facts it seems appropriate the following strategy of using texts:

- during the work with information and journalistic messages — introductory reading;
- during the work with written documentation and correspondence — reading for details;
- revision reading should be used when studying materials on IT-service and products, news texts in the IT-industry.

In our opinion, critical thinking is the intellectual basis of professional competencies of a higher education institution teacher. To use a wide range of different critical thinking strategies during the work at a university, for teacher it is necessary «to think critically», to have divergent thinking, that is, to have the ability to think in different directions, analyze the training lesson as an object from different angles, in its multiple relations with other objects (students, teachers, learning environment), their properties and relations. Teacher in any educational institution must be prepared to select the necessary knowledge through critical analysis, understanding the information and the ability, to make decisions independently.

For organization of further activities, using group work and dialogical training is necessary for teachers:

- to conduct permanent monitoring of roles execution;
- to organize senior students to formulate the rules of group work independently;
- to study additional information on conducting the debates in order to avoid shifting the emphasis of solving problems in the direction of «winning»;
- continue to carry out purposeful work on the search for various strategies, techniques of dialogic training in the interpretation of their own delivering disciplines;
- to practice assignments based on several different strategies in different groups in order to choose the best.

As a result of our own reflection of activities as university professors using critical thinking strategies, we formulated the following immediate tasks:

- prepare methods for the development of critical thinking for lectures;
- select methods for developing students critical thinking in organizing practical classes for small groups;
- learn the diagnostic tools for studying the level of critical thinking development.

We have tested various innovative strategies during teaching «Information and communication technologies» discipline for students at the Faculty of Mathematics and Information Technology and at the Physical Technical Faculty of the Academician E.A. Buketov Karaganda State University. Pedagogical approaches, introduced in training, provide the implementation of innovative ideas during teaching students. Modern view at informational activity as at type of creative activity, which requires, besides developed logical and systemic thinking, the ability to think resourcefully and productively, orients a teacher towards the development of students' imagination and creative thinking. The effectiveness of innovative processes occurring during educational process while teaching students depends mainly on the teacher.

References

- 1 Батырбаева Н.К. Способы и приемы работы в парах и группах в условиях малокомплектной школы / Н.К. Батырбаева. — Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» Центр педагогического мастерства, 2017. — 50 с.
- 2 Chitat Chan. ICT-supported social work interventions with youth: A critical review / Chan Chitat // Journal of Social Work. — 2016. — Vol 18, Issue 4. — P. 468–488.
- 3 Основы теории коммуникации: учеб. для вузов / под ред. М. Василика. — М.: Гардарики, 2003. — 615 с.
- 4 Kazimova D.A. Innovative approaches in training specialists in conditions of digitalization of education / D.A. Kazimova, B.Zh. Abdrasheva, M.T. Baimukanova, K.L. Polupan, N.A. Musatai // Вестн. Караганд. ун-та. Сер. Педагогика. — 2018. — № 4(92). — С. 89–95.

М.А. Смирнова, И.А. Самойлова, Г.С. Тынбаева

«Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» пәні бойынша инновациялық оқыту стратегиясын енгізу туралы

Мақалада «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар» пәнін оқытуда авторлардың жалпылама жеке тәжірибесі берілген. Коллаборативті оқыту (өзара оқыту) жағдайында ортақ оқу ортасының бар болу қағидаларының жүзеге асырылуы талданды. Топтық жұмыстың әртүрлі әдістерін қолдану тәжірибесі көрсетіліп, олардың артықшылықтары мен тәуекелдері қарастырылды. Диалогтық оқыту мен топтық жұмыстың әртүрлі элементтерін ұйымдастыруға ерекше көңіл бөлінді. Сын тұрғысынан ойлау стратегиясы толықтай сипатталды және оқушылардың оқу курсының барысында алатын дағдылары ұсынылды. «Ақпараттық-коммуникативті технологиялар» курсының зертханалық сабақтарын өткізуде қолданылатын ДЖИГСО, Вызов, Кластер, Инсерт сияқты тиімді инновациялық стратегиялар мен олардың әдістері қарастырылды. Жүргізілген іс-әрекеттердің негізінде педагогтардың дамуының өзекті міндеттері ұсынылды. Сыни талдауға, ақпаратты түсінуге және шешімдерді қабылдау қабілетіне негізделіп, қажетті инновациялық оқыту стратегияларын таңдауға педагог дайындығын қалыптастыру жолдары ұсынылды. Осы талдаулар негізінде авторлар жаңа буын мамандарын дайындауда тиімді инновациялық стратегияларды енгізу қажет деп қорытылды.

Кілт сөздер: біліктілікке негізделген тәсіл, бірлескен оқыту ортасы, топтық жұмыс, диалогтық оқыту, ДЖИГСО, Вызов, Кластер, Инсерт, рөлдік ойындар, сыни ойлау.

М.А. Смирнова, И.А. Самойлова, Г.С. Тынбаева

О внедрении инновационных стратегий преподавания дисциплины «Информационные и коммуникационные технологии»

В статье представлен обобщенный личный опыт авторов в преподавании дисциплины «Информационные и коммуникационные технологии». Проанализирована реализация принципов существования совместной учебной среды в коллаборативном обучении (взаимообучении). Показан опыт использования различных способов групповой работы, рассмотрены их преимущества и риски.

Особое внимание уделено организации различных элементов диалогического обучения и групповой работы. Подробно описаны стратегии критического мышления, представлены включаемые в ходе преподавания навыки студентов. Изучены эффективные инновационные стратегии, используемые в процессе проведения лабораторных занятий курса «Информационные и коммуникационные технологии», такие как ДЖИГСО, Вызов, Кластер, Инсерт и их приемы. Обоснована необходимость и результативность применения данных стратегий. На основе проведенной собственной рефлексии деятельности представлены ближайшие задачи развития педагогов. Предложены пути формирования готовности педагога к отбору необходимых инновационных стратегий преподавания, основанные на критическом анализе, осмыслении информации и умении самостоятельно принимать решения. На основе анализа авторами сделан вывод о необходимости внедрения эффективных инновационных стратегий при подготовке нового поколения специалистов.

Ключевые слова: компетентностный подход, совместная учебная среда, групповая работа, диалогическое обучение, стратегии ДЖИГСО, Вызов, Кластер, Инсерт, ролевые игры, критическое мышление.

References

- 1 Batyrbaeva, N.K. (2017). *Sposoby i priemy raboty v parakh i hruppakh v usloviakh malokomplektnoi shkoly [Ways and techniques of working in pairs and groups in conditions of a small school]*. Astana: AOO «Nazarbaev Intellekturnye shkoly» Tsentr pedagogicheskogo masterstva [in Russian].
- 2 Chitai, Chan. (2016). ICT-supported social work interventions with youth: A critical review. *Journal of Social Work*. Vol. 18, 4, 468–488.
- 3 Vasilika, M. (Eds.). (2003). *Osnovy teorii kommunikatsii [Fundamentals of communication theory]*. Moscow: Hardariki [in Russian].
- 4 Kazimova, D.A., Abdrasheva, B.Zh., Baimukanova, M.T., Polupan, K.L., & Musatai, N.A. (2018). Innovative approaches in training specialists in conditions of digitalization of education. *Vestnik Karahandinskogo universiteta. Seriya Pedagogika* – *Bulletin of the Karaganda University. Pedagogy series*, 4(92), 89–95.

A.R. Esenomanova, Zh.A. Satpaeva, U.Zh. Zhandaeva, D.F. Zakirova, Zh.A. Dosmuhanova

Abay Myrzahmetov Kokshetau University, Kazakhstan

(E-mail: Dinara_78_05@mail.ru)

New approaches to the organization of the continuous development of the teacher's competitive personality

This article aims to identify necessity and theoretical foundation of basic components and indicators of competitiveness of the formation of the future teacher. Key categories in the capable identification of these professional principles were such notions as teachers' competitiveness, constructiveness, professional training. It discusses some aspects of the process of professional development of teachers in modern conditions, based on the introduction of the andragogical approach, informational and pedagogical learning technologies, discusses the readiness of teachers to changes in education. The problems of continuing professional education of teachers on the example of improving the qualifications of teachers based on the principles of the activity approach to learning were considered and studied according to the norms of the state. The authors proposed pedagogical conditions promoting the improvement of training of future teachers to the profession, including more successful development of the competitiveness of the future teacher in a higher school, university and post graduate education.

Keywords: health competitiveness, qualification, the quality of teaching staff, components, education reform, professional training.

Education is recognized as one of the priorities of long-term strategy of Kazakhstan. The overall goal of education reform in Kazakhstan is the adaptation of the education system to the new socio-economic environment. International experience has shown that investment in human capital, particularly in education, from early childhood through adulthood contribute substantial returns to the economy and society. Investment in human capital is critical to the creation of technologically advanced, productive workforce that is able to adapt to the rapidly changing world. Successful economies of the future will be those that invest in education, skills and abilities of the population. Thus, it is of crucial importance that education is understood as an economic investment, as opposed to merely expenses on social needs. There exists abundant evidence linking education and economic growth: a review of international research in the fields of macro- and micro-economics suggests that there is a close link between education, income and productivity. Moreover, there are greater returns on investment in the earlier stages of training and education; research confirms the importance of investment in education. In addition to economic benefits education also creates other social benefits, promotes the formation of social capital — of a society with a high degree of civic participation, high social solidarity and integration, low crime rates. From the earliest ages, education plays an important role in the formation of social, emotional, and other essential skills. These are the compelling arguments in favor of further development of the full range of educational services. Kazakhstan needs radical modernization of education: substantial and sustainable increases in investment in education and improvement of its quality.

The Kazakhstan 2011–2020 education strategy set a target of developing «the training system and professional development of the pedagogic staff of Kazakhstan». In response to this target, in May 2011, the Government of the Republic of Kazakhstan set up the Centre of Excellence (CoE) programme under the auspices of the Autonomous Education Organization (AEO) «Nazarbayev Intellectual Schools» (NIS). The strategic plan included a target of training 120,000 teachers by 2016; that is, approximately 40 % of the 307,000 comprehensive schools teachers of the Republic of Kazakhstan. In October 2011, the University of Cambridge became strategic partners in this educational reform process.

One of the important problems in the field of education of the Republic of Kazakhstan is the professional training of teachers. Issues of training teachers are always relevant in the world, not only in certain regions. This is an aspect of education that is always complemented with new ideas and new teaching technologies, is always updated and developed. The problems of training of teachers can be seen in two areas: the first — the sphere of higher education, the second — in secondary and secondary-special education. These areas are two interrelated branches of teacher training that have their own characteristics and topical issues unique to them. If higher education institutions are located mainly in towns and cities across the country, high schools are located not only in cities but also in all regions of the country, even in communities with a

small number of inhabitants. There are small working schools in settlements of Kazakhstan with a small number of inhabitants. Small schools are public schools with very limited contingents of students, with combined class-sets and specific organizational forms of the training sessions. The state guarantees the functioning of small schools and boarding schools to ensure that children living in communities with small populations maintain their rights to primary, basic secondary and general secondary education. Most of the main problems arise due to geographical and social aspects of the two spheres. Firstly, cities provide sufficient and abundant sources of informational and communicational resources, which result in teachers of higher educational institutions having greater opportunities to access the types of information resources relating to not only professional work, but also other aspects of cultural activities. While the teachers of rural areas tend to be devoid of such opportunities. Secondly, higher education institutions play the roles of not only centers of learning and science centers; they also provide vast opportunities for doing scientific research in parallel to one's teaching career. While high school teachers tend to be devoid of such opportunities. Thirdly, as centers of science and education, higher education institutions often engage in the organization of various workshops, courses, round tables and conferences. Another factor, worthy of consideration, is the participation of other universities and professionals in the above mentioned events that are willing to share ideas, opinions and wish to propagate, publish their innovative ideas and experiences. Finally, yet importantly, is the wide scope of socio-economic differences in the conditions of cities and villages? Rural life tends to be detrimental to the professional development of teachers. Thus, rural teachers, in addition to their professional obligations have other liabilities like tending to their gardens, caring for livestock that they keep for their modes of life. One must also consider the fact that, increasingly, rural areas lack central systems of heating, plumbing, gas, etc. These, in turn, aggravate and complicate the lives of rural teachers and require additional forces, resources and time. All these factors, in turn, hinder the professional development of rural teachers. Professional development of the teachers is affected by not only internal factors like the problems of education but training, but also by external factors such as foreign and domestic policy, education policy, economic status, etc. According to the Law of the Republic of Kazakhstan On Education, Teaching professionals have the following social benefits: «1) housing accommodation, including service accommodation and (or) community housing, in accordance with the laws of the Republic of Kazakhstan, and 2) the annual paid leave with a duration of 56 calendar days for teachers, and similar entities of the organizations of general secondary, technical and vocational, post-secondary, higher and postgraduate education; and 42 calendar days — for organizations of teacher training and methodological support, pre-school and secondary education» («Laws of The Republic of Kazakhstan», 2007). The workers of education teaching in rural areas, at the discretion of local representative bodies, have the rights for the following social benefits: 1) salary and wages set at rates higher by at least twenty five percent compared to the rates of teachers involved in teaching practices in an urban settings; 2) a lump sum cash compensation to cover the cost of utilities and the purchase of fuel for domestic heating from the budget in the amounts established by the decision of local representative bodies. The workers of education teaching in rural areas are provided with additional measures of social support provided by the legislation of the Republic of Kazakhstan. Teachers who work in rural areas, who have cattle in personal property are provided by food, land for grazing and haying at the discretion of the local representative and executive bodies. The teaching staff of educational institutions is paid an annual allowance for health improvement at the rate determined by the labor legislation of the Republic of Kazakhstan by the respective budgets. Educational institutions provide teacher training in the Republic of Kazakhstan implementing educational training programs of additional training, research institutions, and institutions of qualification enhancement. Training of the managing human resources and teaching staff of educational institutions is exercised at least once in five years. Pedagogical employee is entitled to proceed with the training courses at least once in every five years, with the duration of not more than four months. Moreover, teaching employees are obliged to have adequate theoretical and practical knowledge and teaching skills in their field of expertise, constantly improve their professional skills, intellectual, creative and general scientific degrees, and pass certification not less than once in every five years.

There are two main structures operating throughout the Republic working to enhance the skills of schoolteachers, both of which are financed from the state budget. These are methodical cabinet and training institutions. Methodical cabinet is a structural unit of the Department of Education, which provides organizational and methodological support, analysis and evaluation of the impact of the educational process, compilation and dissemination of innovative educational experience that promotes creative growth of teachers and their professional fulfillment. Methodical cabinets operate in all cities, regional and district centers. Institute for Advanced Studies is an educational organization implementing an actual training as well as re-training in

continuing education. Training institutions support innovation in education, ensure efficient methodical work. Training institutions for teacher's function in all the fourteen regions, as well as in the cities of national importance such as Almaty and Astana. The Republican Institute of teacher training implements organization and control of the institutions of the urban and regional significance. This year, all of these institutions were united by a single center, which was given a special status, national [1].

The main aim of the Teacher Education Reform programme is to develop the learning and expertise of teachers in the public school system, so that the young people of Kazakhstan will become global learners in the 21st century. A further aim is also to establish a network of professional development centers. These centers will provide leadership throughout the regions of Kazakhstan to aid the development process, so that it will be more likely to be sustained beyond the joint CoE — University of Cambridge (UoC) stages of training.

In the strategic documents of the Republic of Kazakhstan, an increasing emphasis is placed on the increasing role of human capital and the adoption of a new approach to education as a means of its formation. Education is one of the highest values for the individual and society, acting as the main prerequisite for their existence and development. Qualitatively trained teachers, in the first place, determine the quality of education. The current stage in the development of education is characterized by an intensive search for new technologies of education and upbringing. A number of contradictions causes this process, most important of which is the discrepancy between traditional methods and forms of education and upbringing of new innovative trends in the development of the education system in the current socio-economic conditions of the development of society. According to Professor E. Nikitin, «no other countries in the world has such a branched, stable network of institutions that provide professional assistance to teachers and all pedagogical workers, providing continuous pedagogical education and surviving in market conditions». This is a system for improving the qualifications of pedagogical workers, methodological services at different levels [2].

At present, one of the key tasks is to raise the prestige of the pedagogical profession and improve the quality of teaching. Skills and skills of teachers are directly related to the skills and skills of students. The skills that teachers should possess best include: reliability, in-depth knowledge of the subject, methods and objectives of the training, the ability to get along with students and the ability to support their interest in learning and the desire to participate actively in this process. The formation of the national education system, which is based on the idea of continuity and continuity of education, requires cardinal changes in the system of raising the qualifications of educators. How much teachers are prepared for their profession is the most important indicator of the quality of education. To ensure the preparedness of teachers for solving problems and problems of a changing world means giving them specific knowledge of the subject, effective teaching practice, understanding of technologies and the opportunity to work with other teachers, parents, the society.

The future of society depends not only on the level of technological progress and economic growth; a person ready to solve the main socio-economic problems for the benefit and for the sake of man increasingly, determines it. The teacher is the main subject of the education system therefore the successful professional formation and development of the teacher's personality should become a priority direction of the state education system and educational institutions. Reforming the system of professional development of teachers has caused the emergence of a number of studies aimed at improving the quality of education, personal and professional development of specialists' main social and economic problems for the benefit and in the name of the individual [3].

The teacher of the new formation faces certain requirements: ideally, the teacher should clearly understand the value of education, be a «person in culture», know his subject well, teach the subject, pedagogy and psychology, use personally oriented pedagogical methods and be motivated for further growth and development of his personality. Constant development and self-development is one of the important components of the pedagogical profession. Development is a universal principle of the existence of nature, society, man, which includes an understanding of irreversible, directed and regular changes. Such qualities as social responsibility, adequate perception and mobile response to new factors, independence and promptness in decision-making, readiness for democratic communication, socially active action, including the protection of one's rights, the ability to adapt quickly to new conditions and other qualities that determine the competitiveness of the individual. In this regard, even more urgent is the task of strengthening the focus of the educational process on the competitiveness of the specialist. The leading goal of continuing education in the new economic conditions of Kazakhstan is the preparation of a person who is competitive in the labor market, possessing such personal and professional qualities that provide the opportunity to successfully solve tasks in all types of activities and be responsible for their solution. In this regard, the main pedagogical task at all

stages of continuous education is the search for and implementation of optimal ways of developing the personality of the teacher, capable of effective self-actualization in the process of long-term intellectually active social, working life.

The need for constant actualization of the knowledge obtained as a result of education, caused by inability to work qualitatively, to solve unforeseen and increasingly complicated social and professional tasks in the course of labor activity, caused the emergence of various forms of organized post-graduate education. Along with the organized, publicly managed sector, various types and ways of informal parallel education and self-education have emerged, designed to compensate to a certain extent for the shortcomings of the established system and its result — people's dissatisfaction with their socio professional status and quality of life.

Continuous vocational education is a systematically organized process of people's education throughout their working life, based on regulatory requirements that oblige the employer to provide the employee with the necessary and sufficient conditions for increasing professional knowledge and skills whenever a change in the conditions of his work is due to the presentation to him new or additional professional requirements, which allows him to remain an effective worker, to be competitive in the internal and external labor markets and to maintain social living conditions that are adequate to the level of his professional rating in the labor market. K.M. Gurevich noted that every person could master any profession. The whole point is how much time and effort it will take. The limited period of the labor activity of a person has necessitated mechanisms to prevent mistakes in the choice of a profession and search for the shortest path to the formation of professional skills, which, in turn, involves the introduction of such concepts as «professional abilities», «professionally significant qualities», «professional development». Important are also questions about the laws of professional development, the conditions that facilitate and hinder it, the opportunities to manage this process [4].

A number of activities and measures will be taken aimed at enhancing the prestige of the teaching profession. A new model of the pay of teachers will be devised, which includes: the introduction of differentiated coefficients used to calculate the size of the salary of teachers, with the qualification category; result-oriented mechanisms of implementation of pay. Because of the taken measures, the average salary of teachers is going to be close to the wages of the private sector by 2015. Contemporaneously, it is planned to provide for measures to strengthen the requirements and qualification demands for teachers. It is planned to introduce a system of creative examination that would allow the determination of the level of aptitude for teaching activities of contestants on admission to the universities for teaching professions. The threshold for entrants to the teaching profession will also be increased. Qualification requirements for teachers will be revised in order to create an environment that stimulates the holders of the profession to receive the first and highest categories. From 2016, the implementation of the procedures aimed at confirming the level of qualification of teachers will take place. Those will be held every 5 years in the form of certifications, including for those coming into the work for the first time or after a long interruption of pedagogical activity. The rules will be developed for working in educational organizations, which envisage going through testing procedures designed for this category of citizens. In the selection, process of teachers for schools with narrow specializations, those teachers holding a Master's degree in the specialization field will be encouraged to be given higher priorities.

To monitor and promote the quality of teaching staff they will be regularly evaluated, based on their skills by independent non-commercial, non-governmental agencies. Certification of teachers will be carried out, based on a comprehensive assessment, which consists of teacher knowledge testing procedures, reports on educational methodological activities, surveys of interested parties (such as parents of students) and the public. The laws of the contemporary world and its conditions state that the long-term foundation for economic prosperity and competitiveness should lie with high productivity levels, the strategic resources of which lie with the human capital. The state should contribute to the development of this resource. Without highly qualified, comprehensively educated human resources, it is impossible to develop modern infrastructural bases, establish effective state apparatus and institutions, to provide a favorable business climate [5].

Previously mentioned, let us define the tasks of preparing competitiveness specialist in the context of globalization and modernization of higher education. First, education is intended to prepare professionals capable of easy to learn, to adapt quickly to changing conditions and content of professional activity, are interested in their continuing education and perfection, with the development of adaptation abilities as well as skills and abilities self-education. Second, education should form the future specialists such personality structures and abilities that would enable him to orient himself in the professional world and to build up the

vector of its career. According to the Law of the Republic Kazakhstan on Education, teachers should participate in active professional development at least once every five years. Kazakhstan has developed a system to support teacher professional development: the JSC National Center for Professional Development «Orleu» was established, along with 16 regional branches (14 regions and 2 cities of national status); various international and national conferences and seminars are conducted to provide professional development opportunities for teachers; and national competitions are held annually, such as Best Teacher, Best Class Master, and the Altyn Disc for ICT Teachers.

References

- 1 Evans L. Professionalism, professionalism and the development of education professionals / L. Evans // British Journal of Educational Studies 56. — 2008. — 20–38 p.
- 2 Evetts J. Introduction: Trust and professionalism: Challenges and occupational changes / J. Evetts // Current Sociology 54. — 2006. — 515–531 p.
- 3 Whitty G. Changing modes of teacher professionalism: traditional, managerial, collaborative and democratic / G. Whitty. — London: Institute of Education University of London, 2008. — 28–49 p.
- 4 Лаврентьев С.Ю. Содержание и структура конкурентоспособности будущего учителя / С.Ю. Лаврентьев, Д.А. Крылов // Вестн. Марийского гос. ун-та. — 2014. — № 15. — С. 112–116.

А.Р. Есеноманова, Ж.А. Сатпаева, У.Ж. Жандаева, Д.Ф. Закирова, Ж.А. Досмуханова

Оқытушының бәсекеге қабілеттілігін үздіксіз дамытуды ұйымдастырудың жаңа тәсілдері

Мақаланың мақсаты болашақ оқытушының қалыптасуы мен бәсекеге қабілеттілігінің негізгі компоненттері мен көрсеткіштерін теориялық негіздеу болып табылады. Бұл қағидаларды анықтаудағы негізгі санаттар оқытушының бәсекеге қабілеттілігі, сындарлы және кәсіби дайындық сияқты ұғымдар болды. Авторлар педагогтардың біліктілігін арттырудың заманауи бірнеше шарттарында, білім берудің ақпараттық және білім беру технологияларына негізделген, білім берудегі өзгерістерге, оқытушылардың дайындығына қатысты андрагогикалық тәсілді талқылады. Педагогтардың үздіксіз кәсіптік білім берудегі проблемалары, оқытудың белсенді тәсілдерінің қағидалары негізінде оқытушылардың біліктілігін арттыру мемлекеттің нормаларға сәйкес қарастырылды және зерттелді. Автор болашақ оқытушыларды кәсіпке дайындауды жетілдіруге, соның ішінде болашақ оқытушылардың жоғары білім саласындағы бәсекеге қабілеттілігін одан әрі дамытуға ықпал ететін педагогикалық жағдайларды ұсынды.

Кілт сөздер: бәсекеге қабілеттілік, біліктілік, оқытушылар құрамының сапасы, конструктивтілік, білім реформасы, кәсіби дайындық.

А.Р. Есеноманова, Ж.А. Сатпаева, У.Ж. Жандаева, Д.Ф. Закирова, Ж.А. Досмуханова

Новые подходы к организации непрерывного развития конкурентоспособности преподавателя

Целью данной статьи является выявление и теоретическое обоснование основных компонентов и показателей конкурентоспособности формирования будущего преподавателя. Ключевыми категориями в определении этих принципов были такие понятия, как конкурентоспособность преподавателей, конструктивность, профессиональная подготовка. Авторами обсуждены некоторые аспекты процесса профессионального развития преподавателей в современных условиях, основанные на внедрении андрагогического подхода, информационных и педагогических технологий обучения, обсуждается готовность преподавателей к изменениям в образовании. Проблемы продолжения профессионального образования преподавателей на примере повышения квалификации преподавателей на основе принципов активного подхода к обучению рассматриваются и изучаются в соответствии с нормами государства. Авторы предложили педагогические условия, способствующие улучшению подготовки будущих преподавателей к профессии, в том числе и более успешное развитие конкурентоспособности будущего преподавателя в высшей школе.

Ключевые слова: конкурентоспособность, квалификация, качество преподавательского состава, конструктивность, реформа образования, профессиональная подготовка.

References

- 1 Evans, L. (2008). Professionalism, professionalism and the development of education professionals. *British Journal of Educational Studies*, 56, 20–38.
- 2 Evetts, J. (2006). Introduction: Trust and professionalism: Challenges and occupational changes. *Current Sociology*, 54, 515–531.
- 3 Whitty, G. (2008). Changing modes of teacher professionalism: traditional, managerial, collaborative and democratic. *Institute of Education University of London*, 28–49.
- 4 Lavrentev, S., & Krylov, D.A. (2014). Soderzhanie i struktura konkurentosposobnosti budushcheho uchitelia [Content and structure of future teacher's competitiveness]. *Vestnik Mariiskoho gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of the Mari State University*, 15, 112–116 [in Russian].

Ж. Кагазбаев¹, У.И. Копжасарова¹, А.Т. Төлеужан¹, А.А. Хамза²

¹Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қазақстан;

²Жамбыл атындағы мамандандырылған мектеп-интернаты, Қарағанды, Қазақстан
(E-mail: bota.kz93@mail.ru)

Шетел тілді ерте жастан оқытудың шетелдік тәжірибесі

Мақалада Ресей, АҚШ, Англия, Франция, Швейцария және тағы басқа мемлекеттерде шетел тілін ерте жастан оқыту саласында жүргізілген бірқатар тәжірибелік зерттеулер нәтижелері қарастырылған. Осы саладағы ақпараттарды талдау негізінде шетел тілін ерте жастан оқытудың маңыздылығы, тиімділігі және қажеттілігі дәлелденді. Шетелдік тәжірибелік зерттеулердің басым көпшілігінің нәтижесі бойынша қостілді тұлғада танымдық қабілеттер жиынтығы, біртүлді тұлғаға қарағанда, жақсырақ дамитыны да тілге тиек етілген. Мақалада шетел тәжірибесін сараптаумен қатар, Қазақстанда тілдік білім беруді ерте жастан іске асырудың қазіргі жағдайы сипатталған.

Кілт сөздер: шетел тіліне ерте жастан оқыту, тәжірибе, зерттеулер, көпмәдениеттілік, дағды, мектепке дейінгі білім беру жүйесі.

Шеттілдік білім беруді ұйымдастырудың теориялық және әдістемелік негізін S. Phillips, G. Girard, H. Komorowska, R. Wenzel, L. Holmstrand, C. Read, C. Bruni, D. Webster, I. Landsiedler, E. Janstcher, B. Kettemann, M. Kerschbaumer және тағы басқа батыстың жетекші ғалымдарының еңбектері қалайды. Шетел тілін ерте жастан оқыту мәселесін С.С. Құнанбаева, Б.А. Жетпісбаева, А.К. Китибаева және тағы басқа қазақстандық зерттеушілер мен әдіскерлердің ғылыми еңбектерінде де кездестіруге болады.

Шетел тіліне оқыту әдістемесінде бастапқы сатыда ойындарды қолдана отырып, оқыту мәселесімен Г.В. Рогова және И.Н. Верещагина, Е.И. Пассов, Д.Б. Эльконин, Е.И. Негневицкая және тағы басқа айналысты. Шетел тілін ерте жастан оқыту саласында ғылыми-әдістемелік ойдың даму проблемалары көптеген ресейлік ғалымдардың диссертациялық зерттеулеріне арқау болды. Мәселен, оқытудың мазмұнына байланысты мәселелерді қарастыру (Н.Н. Ачкасова, О.А. Осиянова, Н.А. Малкина, С.А. Натальина, О.А. Денисенко, Н.Н. Трубанева, Л.Б. Чепцова т.б.); оқыту әдіс-тәсілдері (Н.Н. Ачкасова, Е.В. Жирнова, Н. А. Яценко, С.В. Снегова т.б.); шетел тіліндегі қатысымды модельдеуді (А.П. Пониматко, В.Н. Симкин, С.С. Часнок және т.б.) атап өтуге болады.

Шетел тілінде ерте жастан оқыту саласында жүргізілген бірқатар ғылыми зерттеулер мен оқыту тәжірибесі шетел тілін мектепке дейін және бастауыш сыныптан енгізу қажеттігін растап отыр.

Сонымен, 6000 баланы қамтыған Англия және Уэльс мектептерінде жүргізілген эксперименттің нәтижесі шетел тілін меңгеру ана тілін тереңірек білуге оң ықпал ететінін, қуаныш педагогикасы аясында оқытса, қабілеті нашар балалар шетел тілінде қатысымға түсуде жоғары жетістіктерге жеткендігін көрсетіп берді.

АҚШ және Канаданың жетекші университеттерінің ғалымдары орта білім беру мекемелерінде жүргізген зерттеулері бойынша, қостілді тұлғада танымдық қабілеттер біртүлді тұлғаға қарағанда жақсырақ дамитыны анықталған.

Лондон университетіне тиесілі колледж ғалымдары 105 адамның ойлау қабілетін зерттеп, оның ішінде 80 адам қостілді тұлға екенін расталды. Зерттеу барысында шетел тілін меңгеру мидағы «сұр затты» өзгертеді деген тұжырымға келді; атап айтқанда, ол мидағы ақпаратты өңдеу қызметінің аймағына әсер етеді, оның қызметін жеделдетеді. Бұл физикалық жаттығулар жасау арқылы бұлшық еттерді дамытып, қатайтаюына ұқсас құбылыс. Ми «созылмалдылық» деп аталатын қозу әсері негізінде өзінің құрылымын өзгертетін қабілеті бар екені барлық ғалымдарға белгілі. Жаңа зерттеулер көрсеткендей, тілдерді меңгеру бұл үдерісті ынталандырады, яғни бала кезінде, тілді меңгерген тұлғаның тілді біршама кешірек меңгерген адамға қарағанда, ойлау қабілеті икемді, оңтайлы болып табылады. Бір топ шетелдік ғалымдар өздерінің зерттеу жұмыстары барысында ағылшын тілінен басқа тіл білмейтін 25 британдықтардың және 5 жасқа дейін Еуропаның екінші бір тілін меңгерген 25 британдықтың, сондай-ақ екінші тілді 10–15 жасында үйренген 33 адамның ми құрылымын зерттеді. Миды сканерлеу нәтижесінде екі тілді меңгерген тұлғаның миының сол жақ қыртысындағы «сұр заттың» тығыздығы, ана тілін ғана білетін біртүлді тұлғаның ми қыртысындағы

«сұр заттың» тығыздығына қарағанда көбірек екені айқындалып, ойлау қабілетінің ерекше дамитыны анықталды. Бұл құбылыс әсіресе екінші тілді ерте жастан оқыған тұлғаларда жиі байқалды. Ана тілінде тілдесуді дамытуға оң әсер ететінін Л.С. Выготский дәлелдеген, сонымен қатар Л.В. Щерба және көптеген ресейлік ғалымдар бұл мәселені зерттеуге қызығушылық танытқаны ғылыми еңбектерден белгілі.

РФ ПҒА-ның жалпы және орта білім беру ҒЗИ-дің шетел тілін оқыту зертханасының ұжымы көпжыл бойы жүргізген зерттеулерінің нәтижесі шетел тілін пән ретінде эксперименттік негізде оқыту оқушыларға жағымды әсер ететінін дәлелдеді. Атап айтқанда, шетел тілі баланың жалпы психологиялық қабілеттердің дамуына (жады, зейін, қиял, ойлау), әртүрлі өмірлік жағдаяттардарға сай әрекет етуіне, ең маңыздысы, ана тілін меңгеруіне, жалпы сөйлеу әрекетін жетілдіруге айтарлықтай ықпал ететіні белгілі болды [1].

Сонымен қатар пәнді оқытуда оның тәрбиелік және дамытушылық аспектілерін ескеру қажет. Шетел тілі жас ұрпақты бөгде мәдениетке баулиды; тыңдалым, сөйлесім, оқылым, жазылым үдерісінде қарапайым коммуникативті-танымдық міндеттерді өз бетінше шешу үшін біліктер мен дағдыларды қалыптастыруға бағытталады; бастамашылдық, ұжымда жұмыс істей алу, өз пікірін қорғай білу қасиеттерінен басқа пәнге деген тұрақты қызығушылығын қалыптастырады.

1994 жылдан бастап Еуропа Кеңесі шеңберінде бұл мәселенің аспектілеріне байланысты 10 халықаралық семинарлар өткізілген болатын. ЮНЕСКО-ХОТЭОА (Мәскеу, 1985) халықаралық сарапшылар жиынында тілді меңгеру баланың тілдік, танымдық және коммуникативтік қабілеттеріне оң әсер ететіні, сонымен қатар оның ой-өрісін кеңейтетіні, тіл арқылы елді, оның халқын және тарихын, мәдениетін тануға жол ашатыны атап айтылды.

Осылайша, шетел тілін ерте жастан оқытудың маңыздылығы мен пайдалылығы баланың жеке бас ерекшеліктеріне де қатысты екені тәжірибелік жұмыстар негізінде дәлелденді. Аталмыш жиын нәтижесі бойынша шетел тілін ерте жастан оқытуға қойылатын бірыңғай талаптар түзілді:

- бала тілді саналы түрде меңгеруі тиіс, сондықтан оны имитативті үдеріске айналдырудың қажеті шамалы;

- бала тілді қатысымның құралы ретінде меңгеруі қажет, оқытудың құрамбөліктері (тілдік материалды таңдау және ұсыну, әрекеттің жүзеге асуына байланысты мазмұны) коммуникативтік мақсатпен айқындалуы қажет;

- шетел тілі дамыту қасиеті болуы қажет, себебі ол баланың тілдік, танымдық және коммуникативтік қабілетіне оң әсер етеді, сонымен қатар, жоғарыда айтылғандай, оның ой-өрісін кеңейтіп, тіл арқылы бөгде елді, оның халқын және мәдениетін танып білгені абзал [2].

Мәселені зерттеу көрсеткендей, бөгде тілге ерте жастан бастап баулу Ресей Федерациясының білім беру саласындағы басым бағыттардың бірі болып саналады. Ғалымдар Н.Д. Гальскова, З.Н. Никитенко Ресейдің жалпы білім беретін мектепке дейінгі және бастауыш сыныптарында шетел тілін ерте жастан оқытудың үш негізгі кезеңін қарастырады:

- XX ғасырдың 60 жж. басы мен 80 жж. ортасы;
- XX ғасырдың 80 жж. ортасы мен 90 жж. ортасы;
- XX ғасырдың 90 жж. ортасы мен қазіргі заманға дейін [3].

Бірінші кезеңде шетел тілін жаппай оқытуда балалардың жас ерекшелігінің қысқару мәселесі ерекше өзекті болды. Дәл осы шақта шетел тіліне ерте жастан оқытудың түрлі аспектілеріне байланысты үлкен көлемдегі ғылыми жұмыстар дүниеге келген болатын. Олардың ішінде И.Л. Бим, Е.И. Негневицкая, Е.А. Ленская және тағы басқалардың еңбектері жарық көрді, сондай-ақ алғаш рет мектепке дейінгі білім беру мекемелеріне арналған оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдар пайда болды.

1987 ж. Ресей Федерациясы Ағарту министрлігінің шешімімен мектепке дейінгі мекемелерде және жалпы білім беретін мектептердің бастауыш сыныптарында ерте жастан шетел тілін оқытуға байланысты ресейлік кең ауқымды эксперимент жүргізіле бастады. Аталмыш эксперимент бұл министрлікке қарасты ғылыми-зерттеу институтының басшылығымен жүргізілді. Экспериментке Ресейдің 22 өңірінде, Мәскеуді қосқанда тек әдістемелік әдіс-тәсілдер ғана жаңарып қойған жоқ, сонымен қатар балабақшаларға баратын 4 жастан 6 жасқа дейін балалар қамтылып, жаппай шетел тіліне оқыту жоспары іске асырылды. Сонымен қатар Ресей ғалымдары мақсатты тілде шынайы жағдаяттар аясында негізінде пікір алмасатын, тіпті тіл иесімен қатысым жасау тұрғысынан шетел тілін оқытудың мақсатын тұжырымдайтын және мазмұнын анықтайтын бастауыш сыныпқа арналған

(1–4 сыныптар) шетел тілін оқытудың бағдарламасын түзді. Берілген құжатта көрсетілген осы тұжырым аясындағы деңгейлік оқыту әдісі бастауыш сыныптың жалпыпедагогикалық мақсатымен үйлесім тапты. Аталмыш бағдарламада алғаш рет қатысымның саласы, коммуникативтік міндеттер, жағдаяттар мен тақырыптар, елтану, лингвоелтану және тілдік материалдарды (фонетикалық, грамматикалық, лексикалық) сөз әрекетіне үйретудің төрт түрімен (тыңдалым, сөйлесім, оқылым, жазылым) тығыз байланыста оқыту айқын көрініс тапты.

Бүгінгі таңда Ресейде тілдік білім беру үрдістер келесі тұрғыдан қарастырылады:

– шетел тілін оқытуда вариативтілікті арттыру. Вариативтілік педагогикалық плюрализмді қамтамасыз етеді, яғни оқушыларға әртүрлі типтегі жалпы білім беретін мекемелерде оқуға және шетел тілін оқытуда әр түрлі траекторияларды қалыптастыруға мүмкіндік береді;

– тілдік тұлғаның үздіксіз дамуына ықпал ететін көпмәдениеттілік пен тілдік плюрализм аясын арттыру;

– шетел тілін оқытуда дараландыру мүмкіндіктерін кеңейту. Дараландыру қатысушылардың жас ерекшеліктерін, мүмкіндіктерін, қызығушылықтары мен қажеттіліктерін ескеретін түрлі технологиялар пайдалануды талап етеді. Оларға когнитивтік (жобалау қызметі, конференциялар, дөңгелек стөздер, пікірталастар, логикалық карталар, жекелей жағдаяттар мен жағдайларды талқылау және түсіндіру, проблемаларды шешу т.б.), әрекеттестік (драматизация, рөлдік ойындар, граффити, интерактивтік әңгімелесу, әңгімені біріге отырып құрау, шағын-саға және т.б.), бақылау (тестілеу, күнделіктер, тілдік портфельдер, тілдік курстар, олимпиадалар т.б.), мультимедиялық (аудио, видео, компьютерлік бағдарламалар, интернет-ресурстар т.б.), денсаулық сақтау технологиялар жатады;

– ашықтық, білім алуға қолжетімділік және оқыту әдістері мен бақылау үдерісінің айқындығы;

– білім берудің тұлғалық-әрекеттілік парадигмасын дамуы. Оқытудан үйрету форматына ауысу. Шетел тілін үйренумен байланысты әртүрлі стратегияларды пайдалана отыра, өз бетінше жұмыс істей ала білу білім алушыларға проблемалардың оңтайлы шешімін таба білуге және оқу бағдарламаларын игере мүмкіндік береді;

– білім алудағы интернационализацияны кеңейту. Ол білім алушыларды оңтайлы икемділікке ыңғайлайды, яғни тек өз елінде ғана емес, сонымен қатар басқа елде білім алуға бейімдейді. Біздің қазіргі шынайы өмірлік жағдаяттарға негізделген отандық және шетелдік оқулықтар, оқу құралдары қолданылады. Кейінгі жылдары Қазақстан оқушыларына арналған шетелдік оқулықтар қолданысқа енгізілуде. Интернационализация шетел тілін құрал ретінде пайдалана отырып, оқушылардың тәлім-тәрбиесіне өз үлесін қосады. Шетел тілін оқыту арқылы оқушылардың бойында азаматтық, патриотизм, төзімділік, жанашырлық және тағы басқа қасиеттерді қалыптастыруға болады;

– ынтымақтастық пен жан-жақтылықты дамыту. Ол оқытудың көпфункционалдылық пен пәнаралық сапасын қамтамасыз етеді. Оқытудың бағдары пәндердің ықпалдасуы мен оқытудың әдіс-тәсілдерін түзуге мүмкіндік береді [4].

Зерттеулер аясында Ресейде шетел тілін ерте жастан оқыту саласындағы нормативтік-құқықтық құжаттар сараланды. Ізденіс көрсеткендей, Ресейдің мектепке дейінгі мекемелері білім беруді басқаратын органдардың ұсынған кешенді вариативтік білім беру бағдарламалары мен технологиялардың ішінен өз еркімен таңдау жасауға, сондай-ақ оған өзгерістер енгізіп, өз бағдарламаларын ұсынуға (авторлық) құқықтары бар [5]. Мектепке дейінгі тілдік білім берудің жалпы мақсаты — баланың жалпы мәдени, тұлғалық және танымдық тұрғыда дамуы. Ол бастауыш сыныпта қарапайым коммуникативтік құзыретті қалыптастырудың алғышарттарын жасаумен байланысты. Сондықтан Ресейдің стандарттарына сәйкес, шетел тілін оқыту келесі мәселелерді шешуге бағытталған:

– шетел тілі сөйлеудің құралы екендігі жайлы түсінік қалыптастыру;

– лингвистикалық ой-өрісті кеңейту;

– коммуникативтік-педагогикалық бейімделуді қамтамасыз ету;

– тұлғалық қасиеттерді дамыту;

– эмоционалдық ауаны дамыту;

– жаңа әлеуметтік тәжірибеге баулу;

– рухани-адамгершілік тәрбие беру;

– танымдық қабілеттерді дамыту [6].

Осылайша, Ресейдің мектепке дейінгі лингвистикалық білім ресейлік білім берудің жаңа буынында қалыптасатын тұлғаның дамуына, азаматтық ұстанымды дамытумен байланысты

құндылықтарды айқындайтын жүйелі қызмет-әрекетінде жатыр. Ресейдің шетел тілін ерте жастан оқытудың теориясы мен практикасының нәтижесін бағалайтын болсақ, бұл салада 30 жылдың ішінде біраз ақпарат жинақталған, сондықтан ресейлік ғалымдар және әдіскерлермен тәжірибе алмасу кезінде осы елде орын алған ұйымдастырушылық және әдістемелік сәйкессіздіктердің орын алуының алдын алады.

Бөгде тілді ерте жастан оқытудың алыс шетелдегі үдерісіне тоқталсақ, Еуропа Кеңесі азаматтар үшін шетел тілін оқыту саласының негізгі нысаны ретінде көптілділікті дамытуды ұсынып отыр: Еуропаның әрбір азаматы кем дегенде екі тілді білуі, бұған қоса олардың біреуін еркін меңгеруі қажет деп табылады. Мұны Германияда жүргізілген зерттеулер де растайды. Мысалы, еуропалық елдердің 80 % -да жұмыс істеу үшін кем дегенде екі шетел тілін меңгеру, ең алдымен ағылшын және француз тілдерін білу, ал 45 %-да кем дегенде үш тілді (испан, итальян, орыс тілдері) меңгеру қажеттілік деп саналады.

Шетел тілін бастауыш сыныптарға міндетті оқуды құрушы білім беру реформаларын өткізгеннен кейін (1980–90 жж.), Еуропа одағының көптеген елдері шетел тіліне ерте жастан оқыту бағдарламасын жүзеге асыруға кірісті. Бұл бағытта алғашқылардың легінде болған Австрия, Нидерланды, Португалия, Испания, Греция, Италия, Лихтенштейн елдерін атауға болады.

Қазіргі кезде Еуропа елдерінің барлығында шетел тілін ерте жастан оқыту жүзеге асырылуда. Бұл бір тілді меңгеру мерзімін созу мақсатында емес, екінші және үшінші шетел тілін меңгеруге мүмкіндік алу [7].

2006–2007 жылдары Ирландия және Ұлыбританияны (Шотландия) қоспағанда, Еуропалық одақтың барлық елдерінде бастауыш сыныпта бір шетел тілін міндетті түрде меңгеру қажеттілігі туралы шешім қабылданды. 2016 ж., ЮНЕСКО-ның білім беру жүйесінің мәліметтері бойынша, Еуропа елдерінде білім алушылардың 85 % -ы оқудың алғашқы сатысында шетел тілдерін меңгереді.

Ағылшын тілі бірінші шетел тілі болып есептелді, оқушылардың 10 %-ы екінші шетел тілі ретінде негізінен француз және неміс тілін меңгерген. Бастауыш сыныпта шетел тілін жаппай оқытатын мемлекеттердің алдыңғы қатарында Люксембург және Швеция (100 %), Италия (99 %) және Испания (98 %) болса, Венгрияда (33 %), Нидерландыда (32 %) және төменгі көрсеткіш Ирландияда (3 %). Бастауыш сыныпта екінші шетел тілінен білім алған оқушылардың ең көп бөлігі Люксембургте (83 %) және Грецияда (24 %). Францияның Білім министрлігінің ұстанымы бойынша шетел тілін ерте жастан оқыту нарықтық экономикаға толық кірігудің алғышарттарының бірі болып табылады.

Францияда шетел тілін меңгерудің бастапқы сатысы 5 жасқа дейін төмендетілді. Негізгі мақсат ауызекі тілге үйрету ғана емес, оны ерте жастан бөгде мәдениетке баулу да қажет деп саналады [8].

Швейцарияның білім беру жүйесі мектеп бағдарламаларының әралуандылығымен сипатталады, ал бұл бағдарламалар мектептің қай кантонға жататынына байланысты таңдалады. Бағдарламада 4 шетел тіліне дейін меңгеру қарастырылған [9]. Швейцарияда ерте жастан бірінші шетел тілін оқыту бастауыш мектептің 3-ші сыныбынан басталып, 4–6 жылға дейін созылады. Соңғы жылдары ағылшын тілі экономикалық және ғылыми ортада халықаралық қарым-қатынас тілі болғандықтан, өз қанатын кеңінен жаюда. Сонымен қатар ақпаратқа қол жеткізу мақсатында ағылшын тіліне сұраныс артуда және түрлі тіл өкілдері арасында «lingua franca» тілі ретінде қызмет атқарады. Осыған байланысты көптеген кантондарда мектеп бағдарламасына ағылшын тілін бірінші шетел тілі ретінде енгізіліп отыр [10].

Аустрияның білім беру жүйесінің дамуындағы маңызды қадам 1983 ж. 3-сыныптан (сегіз жас) бастап шетел тілдері міндетті пән ретінде оқытыла бастады. 90 жж. шетел тілін 6–7 жастан бастап одан да ерте жаста оқыту енгізіле бастады. 1998 ж. бастап барлық бастауыш мектептерде шетел тілін 1-сыныптан бастап міндетті түрде оқыту қарастырылды, ал 2003–2004 оқу жылынан бастап аустриялық балалар шетел тілін 6 жастан бастап оқи бастады (білім беру және өнер Федералдық министрлігі заңы, 1998) [11].

Қазіргі таңда Ұлыбританиядағы мектептерде шетел тілі 5 жастан, жеке меншік мектептерде 4 жастан бастап оқытылады. Канадада қостілді тілді білім беру мақсатында «Early total immersion» үлгісінде бастауыш сыныпта екі тілде қатар білім беріледі. Аталмыш үлгі екі нұсқада қолданылуда. Біріншісінде (молайту нұсқасы) ағылшын тіл иесі француз тілін үйренгенде қолданылады. Француз тілін оқыту тілі ретінде қолданған жағдайда оқыту үдерісі қарқынды жүреді. Екіншісі бойынша (ауысу нұсқасы) аз ұлт өкілдерінің балалары бірте-бірте ағылшын және француз тіліне үйрене

бастайды. Сонымен қатар білім беру бағдарламаларының біраз бөлігі ресми тілде, ал қалғандары аз ұлт өкілдерінің тілдерінде іске асырылады.

АҚШ-дағы бастауыш сыныпта шетел тілін ерте жастан оқыту мәселесіне арналған зерттеулер бойынша шетел тілін оқытудың бастапқы сатысы балабақшаның даярлық тобын және 1–2 сыныпты қамтиды; бастауыш мектептердің құрылымдарында айырмашылықтар анықталды: кейбір штаттарда шетел тіліне оқыту балабақшадан (5 жас) басталады және 1–6 сыныптарда (6–11 жас аралығында) жалғасады, ал кейбір штаттарда 8-сыныпқа дейінгі мерзімді қамтиды. Америка Құрама Штаттарындағы білім беруді басқарудың орталықсыздандырылуы бастауыш мектептерде негізгі оқу жоспарының болмауына себеп болды. Зерттеулер көрсеткендей, білім берудің алғашқы сатысында шетел тілін оқыту елдің бастапқы білім беретін мекемелердің 25 %-да ғана кездеседі. 50 штаттың ішінде тек 7 штат қана 6 жастан 12 жасқа дейінгі балаларды қамтитын оқу жоспарына шетел тілін міндетті пән ретінде енгізген болатын. Бастауыш мектептерде тілдік білімді қосымша қолдау мақсатында АҚШ-ның үкіметі «No Child Left Behind» атты арнайы заңдастырылған акт әзірленген болатын. Осылайша, шетел тілін оқыту кейбір елдерде бірінші сыныпта басталса, ал басқа елдерде балабақшадан басталады. Тұтастай алғанда, шетел тілін оқыту көптеген мемлекеттерде 7 жастан басталады, ал кейбір елдерде одан да ерте жаста оқытылуы мүмкін.

Қазіргі таңда шетел тілін ерте жастан оқытудың әлемдік тәжірибесінде шетел тілдерін меңгерудің екі үлгісі белгілі: шетел тілін рецептивті меңгеру және иммерсиондық оқыту. Шетел тілін рецептивті түрде меңгеру үлгісінде әрбір білім алушы ана тілінде сөйлейді, бірақ әрқайсысы өз серігін түсінуге талпынады. Берілген үлгіде шетел тілін меңгеру, белсенді түрде меңгеруге қарағанда, көп уақытты қажет етпейді. Осындай қатысым формасы Скандинавия елдерінде, Словакия, Польша және тағы басқа Еуропаның көптеген аймақтарында қолданыс табуда.

Ерте жастан шетел тілін қысқа мерзімде меңгеру тәжірибесі екінші және үшінші шетел тілін меңгеру үшін мүмкіндік туғызу мақсатында қолданылуы қажет. Психологтардың пікірінше, шетел тілін 4 жыл үйренуден кейін шаршау синдромы болып және қызығушылық төмендей бастауы мүмкін, демек, шетел тілін 1-ші сыныптан бастап оқитын болса, онда екінші шетел тілі 5-сыныптан бастап оқытылмақ.

Иммерсиондық оқыту үлгісінде (билингвалды мектептердің үлгісі) кейбір пәндер (негізінен гуманитарлық) екінші шетел тілінде (оқу және қатысым жасау тілі) жүргізіледі. Қазіргі таңда мұндай бағыттағы екітілді мектептер Швейцария, Бельгия, Франция, Германия, Канада, АҚШ және тағы басқа елдерде бар.

Әр елдегі шетел тілін ерте жастан оқыту тәжірибелерін талдай келе, көптеген мемлекеттер көптілділікті дамыту мақсатында қазіргі заманғы тіл ахуалын ескеріп және тілдік білім беру парадигмасын қалыптастыруда деген тұжырым жасауға болады.

Жалпы, дидактикалық тұрғының түзілуі, қажетті тілді меңгеруге ықпал жасайтын ерте жастағы балаларға қажетті коммуникативтік құзырет деңгейлерінің талаптарын әзірлеу, мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балаларға арналған оқулықтар үлкен көлемде жасалуы, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы қазіргі заманғы білім беру бағдарламаларын мазмұнын байыту сияқты бүгінгі күннің үрдістерін байқауға болады.

Көптеген мемлекеттерде ана тілі немесе шетел тілдері баланың тұлғалық қасиетін дамытатын және оның шынайы өмірлік жағдаяттарға бейімделу мүмкіндіктерін кеңейтетін, сонымен қатар әлемдегі көптілді және көпмәдениетті қоғамдағы қатысым жасаудың құралы ретінде қызмет ету қажеттілігі мойындалып отыр.

Қазақстанда шетел тілін ерте жастан оқытудың қазіргі жағдайы жобасы аясында шетел тілін ерте жастан оқытудың шетелдік тәжірибесін сараптау келесі мәселелерді анықтауға мүмкіндік берді.

1. «Шетел тілін ерте жастан оқыту» ұғымының мәніне байланысты ортақ түсініктің болмауы. Біреулер ерте жастан шетел тілін оқыту мәселесін мектепке дейінгі жастағы балаларды шетел тіліне баулу, яғни балаға туғаннан бастап мектепке жасына дейінгі кезеңде интуитивтік-тәжірибелік негізде үйрету деп ұғынып жүрсе, ал кейбіреулері төменгі сынып оқушыларын шетел тіліне оқыту деп түсінеді. Біз мектепалды және ерте мектеп жасында шетел тілін меңгеру кезеңдерін ажырататын Н.Д. Гальскова мен З.Н. Никитенко сияқты ғалымдардың пікіріне қосыламыз. Осы ұстаным бойынша, шетел тілін оқыту 4–5 жаста мектепалды мекемелерінде орын алса, мектепте ерте жастан оқыту-төменгі сынып оқушыларына қатысты іске асырылады (1–4 сынып аралығында) [12].

2. Жаппай шетел тілін оқудың жас шегі. Біздің ойымызша, шетел тілін оқытудың оңтайлы кезеңі 4–5 жас, яғни баланың балабақшадағы кезі. Кейбір зерттеушілердің пайымдауынша, шетел тілі

ана тілінің жүйесі жақсы меңгеріліп, жаңа тілді бала саналы меңгере алатындай уақыт аралығында (6–8 жас) үйретілуі қажет. Ресей елінің психологтары (Л.С. Выготский, С.Н. Рубинштейн) және шетелдік психологтардың (Б.Уайт, Дж. Брунер, Р.Робертс) пікірінше, ересек адамдарға қарағанда, балалар шетел тілін оңай меңгереді деген пікір қалыптасқан, себебі осы жастағы балалардың еліктеу қабілеті жоғары дамыған. Мысалы, ересек адамдар бөгде тілдерді оқығанда әсіресе дыбыстау жүйесін меңгеруде қиналыс табады.

3. Ерте жастан шетел тілін оқытудың сатылары арасында бірегей сабақтастық жүйенің болмауы (мектепалды мекеме — мектеп). Мектепке дейінгі мекемелерде шетел тілін оқытудан бастауыш сыныптағы шетел тіліне оқытуға жеңіл ауысу мүмкіндігін туғызу қажет. Шетел тілін ерте жастан оқыту кезінде сабақтастықтың бұзылуы фонематикалық есту, тыңдау-сөйлеу жадының көлеміне, еліктеу мүмкіндіктеріне, дыбыстау жылдамдығы мен баланың тілдік тапқырлығының дамуына кері әсер етеді.

4. Шетел тілін білетін тәрбиешілердің кәсіби білігі/қайта даярлау проблемасы, мектепалды және бастауыш сынып жасындағы балаларды шетел тіліне оқыту үшін педагогикалық кадрлардың жетіспеушілігі (мысалы, шетел тілін меңгерген бастауыш сынып мұғалімі). Бұл мәселе тез арада шешімін табуды қажет етеді және Қазақстанның жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесінің алдына қойылатын міндеттердің бірі болып отыр.

5. Шетел тілдеріне ерте жастан оқыту әдістемесінің сапасы қажетті деңгейде болмауы. Зерттеулер көрсеткендей, мектепке дейінгі және мектепте шетел тілін оқыту әдістемелерінің арасындағы айтарлықтай айырмашылықтың болмауы. Мектепке дейінгі және мектептің төменгі сынып оқушыларын шетел тілін оқытуда еліктеу тәсілдерді тәрбиешілер мен педагогтар көп қолданады. Шетел тілін ерте жастан оқытудың ең тиімді әдісі ана тілін есепке ала отырып немесе ана тіліндегі тіректерді қолдану арқылы саналы және интуитивтік тетіктерді пайдалана отыра үйрету болып табылады.

6. Қазақстандық ұлттық мазмұнды қамтитын оқу-әдістемелік кешенінің тапшылығы. Соңғы жылдары шетел тілін оқу үшін шетелдік басылымдардың оқу курстары мен оқу құралдары сатылымда жүр. Өкінішке орай, олар қажетті деңгейде оқу мен үйренудің мәдени-лингвистикалық және этнолингвистикалық аспектілерімен толық үйлестірілмеген, өңдеуді қажет етеді.

Қазақстандағы жаңа экономикалық және әлеуметтік-саяси жағдайда ағылшын тілін меңгеру ұлттың шынайы бәсекеге қабілеттілігінің қажетті шарты болып табылады. Ағылшын тілі бөгде тілдер арасында басымдыққа ие болғандықтан, ол жоо-ң және орта білім беру мекемелерінің оқу бағдарламаларында міндетті пәнге айналуға. Қазақстандық көптілімділік ахуалды ескере отырып ағылшын тілін ерте жастан оқытуды енгізу теориялық негіздеуді, яғни көптілді білім беру кеңістігінде қызмет ететін бірнеше тілді қатар меңгеру әдістемесін түзуді қажет етеді.

Көптілді, көпмәдениетті тұлғаны қалыптастыру — оқушыларды әртүрлі деңгейде (мектеп, гимназия, жоо) қазақ, орыс және ағылшын сияқты үш тілді оқыту тәжірибесі аясында жүзеге асырылатын мемлекеттік тіл саясатының негізі. Үштілді білім беру еліміздің 33 тәжірибелік мектептерінде, сонымен қатар жоғары білімді кадрларды кәсіби даярлау, оқытудың тиімді технологияларын пайдалану және оқушыларды ынталандыру негізінде көптілді білім беру саясаты Назарбаев Интеллектуалдық мектептерінде сәтті жүзеге асып жатыр. Көптілді білім беруді енгізу Қазақстан мектептерінде 2012 жылдан бастап жүзеге асып жатқан ағылшын тілін бастауыш сыныптарда оқытуды міндеттеді. Қазіргі кезде еліміздің мектептері шетел тілін ерте жастан оқытуды қамтамасыз ету үшін нормативтік, ғылыми-әдістемелік, кадрлық, ресурсқа қатысты мәселенің жүйелі шешімін табу үстінде. Жалпы білім беретін мектептердің тәжірибелік қызметінде туындайтын негізгі мәселе, біріншіден, білікті, тәжірибелі ұстаздардың жетіспеушілігі болып табылады. Екіншіден, үштілді білім беру моделі аясында ағылшын тілін оқытуда оқу-әдістемелік, дидактикалық материалдардың тапшылығы байқалады. Осының барлығы 1-сыныптан бастап ағылшын тілін оқытуды нормативтік және оқу-әдістемелік әзірлемелер негізінде қамтамасыз етуді қажет етеді.

Қазақстандық көптілдік білім беру мазмұнын ескере отырып, ерте жастан шетел тілін оқыту әдістемесін меңгерген білікті ұстаздардың тәжірибесін насихаттау ісі маңызды. Осы бағытта жас мұғалімдердің деңгейлік курстардан өтіп, олардың біліктілігі арнайы сертификаттармен расталуы қажет.

Бүгінгі күні елімізде 12 жылдық білім беруге көшу қызу пікірталас туғызуда, оқытудың жаңа жүйесіне көшу әлемдік білім беру кеңістігіне кірігуді көздейтін заман талабынан туындаған мәселе. 12 жылдық білім беру көшудің қажеттілігі бес жасар балаларды мектепалды даярлықтан өткізу,

жалпы білім беретін мектептерде білім сапасын арттыру кейінірек оқушылардың бір мезгілде үш тілді (қазақ, орыс және ағылшын) меңгеруде алғашқы баспалдақ болып табылады. Жалпы, кез келген қазақстандық азамат кем дегенде үш тілді толық меңгеруі, өз мәдениетін, тарихын білуі қажет.

Ғалымдардың зерттеуінше, бала жас кезінде тілді қиналмай әрі еркін меңгереді. Осы ретте Білім және ғылым министрлігінің ағылшын тілін бастауыш сыныптан бастап үйретуге назар аударуы–құбақұп. Бүлдіршін жаста меңгерілген білімнің іргетасы берік әрі мықты болмақ. Ал осы жастағы баланың санасына оны құйып, жадына ұялататын, әрине, мұғалім. Ағылшын тілі пәні мұғалімдері оқу мазмұнын жаңарту саясаты аясында оны оқыту сапасын жақсарту мақсатында әлемдік озық тәжірибелерді, жаңа технологиялар мен әдістерді барынша қолдануда.

Көптілдік білім беру негізінде шетел тіліне ерте жастан оқыту болашақта бірнеше шетел тілдерін меңгеруге ықпал етеді. Ол білім алуды шетелде жалғастыруға, яғни әлемдік білім беру кеңістігінде еркін тандау жасауға мүмкіндік береді. Қазақстан Республикасының білім беру стандарттарына сәйкес, оқытудың бастапы сатысында оқушылардың коммуникативті-танымдық қажеттіліктері мен қызығушылықтарын қалыптастыруға қажетті жағдайлар құрылуы тиіс. Тіл мен мәдениетке ерте жастан баулу баланың болашақта кемел тұлға ретінде қалыптасуына зор мүмкіндік береді.

Әлеуметтік жаңғырту аясында 2016 жылдың 1 қыркүйегінен бастап 12 жылдық білім беруге көшу мақсатында бастауыш мектептің 1-сынып оқушыларына арналған 24 оқу бағдарламалары әзірленді, 22 әдістемелік оқу құралдары және жалпы білім беретін мектептердің ұстаздарына арналған 33 ұсыныстар даярланған. Мектепке дейінгі оқыту бағдарламасы мазмұны жаңартылған 1-сыныптың білім беру бағдарламасымен сәйкестендірілді. Мектепке дейінгі дайындық біртіндеп бастауыш білім беру деңгейіне қосылады, сонда «1+11» құрылымы толық 12 жылдық мектепке ауысады. Бұл қазіргі кезде қоғамда орын алған адамдардың «артық жылды жоғалту» сияқты қорқынышпен байланысты психологиялық кедергіні жеңуге мүмкіндік береді. Осы мақсатты жүзеге асыруда еліміздің барлық мектептерінде ағылшын тілін ерте жастан оқыту үдерісі жүріп жатыр. Мектеп оқушылары жыл сайын мектепіші, аудандық, қалалық, облыстық және республикалық олимпиадалар мен сайыстарға қатысады. Мектеп аясында ұстаздар тілдер апталығын, ашық сабақтарды, тақырыптық калейдоскоптарды, білім сайыстарын, зияткерлік ойындарды, сабақтан тыс іс-шараларды өткізеді. Ақылмен, сауаттылықпен және байыпты дайындықпен үштілді білім беру мектеп түлектеріне өзгермелі өмірде кез келген ортада бейімделуіне мүмкіндік береді. Бірақ берілген мақсат пен міндеттерді орындауда қиындықтар болып тұрады.

Төменгі сынып оқушыларына абстрактілі ойлау қабілеті тән, оларға үнемі көрнекілік қажет. Компьютер көмекші құрал ретінде пайдаланылады, себебі үдеріске нақты визуалды элементтерді енгізу сабақтағы қиындықтарды жеңілдетуге көмектеседі. Балалар компьютер экранында жарқын суреттер, сызбалар, анимациялық бейнелерді көргенде, олар жаңа және қиын материалды оңай меңгереді. Ақпараттық-коммуникативтік технологияларды меңгеру сыныптың білім шекарасын кеңейтеді, шеттілдік орта ахуалын тудырады, бөгде мәдениетпен танысуға мүмкіндік береді. Бұл технологиялар байыпты тәжірибемен дәлелденген. Сонымен қатар бұл бағытта ғаламтор көзін пайдаланудың да өзіндік ерекшеліктер бар. Бұл орайда мектептің міндеті — бастауыш сыныптан бастап оқушыларды әлеуметтік-желілік ресурстарды шетел тілін меңгеруде тиімді пайдалануға баулу қажет.

Қазіргі заманғы мұғалім инновациялық-педагогикалық қызмет, біліктілігін үздіксіз жетілдіру және арттырудың арқасында жеке және кәсіби құзыреттіліктердің иесі болуы қажет. Қазақстан Республикасында білім беруді дамыту тұжырымдамасы жалпыәлемдік білім беру стандартына сай білікті кадрларды даярлаудың формалары мен әдістерінің сапалы жаңаруына бағытталған. Әлемнің өзара байланысты және өзара тәуелді өзгеріп отыратын өмір құбылыстары жағдайында жас ұрпақты даярлаудың құралы ретінде көптілді білім беруге баса назар аударылады.

Еліміздің мектептеріндегі бастауыш сыныпта шетел тілін оқыту міндетті пәнге айналуына байланысты және оңтайландыру жолдарын қарастыру, оқу материалдарын дамыту және оңтайландыру жолдарын іздеу, оқудың мазмұны мен құралдарын жаңарту, ынталандыруды арттыру және оқу мерзімі бойынша баланың сабаққа деген қызығушылығын қолдау қажет етіледі.

Қорыта айтқанда, бүгінгі күні Қазақстан көптілді білім беруден үштілділікке (қазақ, орыс және ағылшын) ауысуға нақты қадамдар жасауда. Орыс және ағылшын тілдері қатысымға түсудің құралы ғана емес, сонымен қатар әлемдік тәжірибені меңгеруге негізгі оңтайлы жол болып табылады. Біздің мемлекетіміз табысты түрде дамып, еліміздің азаматтарын сапалы және қазіргі заманға сай біліммен

камтамасыз етуге қажетті жағдай жасалған, яғни білім беру мазмұны мен сапасы жағынан Қазақстанның жетекші елдер қатарынан орын алуға толық мүмкіндігі бар.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Жетписбаева Б.А. Методика раннего обучения иностранным языкам / Б.А. Жетписбаева и др. — Караганда: Изд-во КарГУ, 2017. — С. 37.
- 2 Дианина Н.Н. Инновационные способы формирования языковой компетенции на начальном этапе обучения / Н.Н. Дианина и др. // Иностранные языки в школе. — 2018. — № 5. — С. 67.
- 3 Сергеева Н.Н. Классификация мотивов к изучению иностранного языка / Н.Н. Сергеева и др. // Педагогическое образование в России. — 2012. — № 3. — С. 114.
- 4 Dakowska M. Teaching English as a Foreign Language/ M.Dakowska. — Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2005. — P. 56, 57.
- 5 Бердичевский А.Л. Языковая политика и методика преподавания иностранных языков в странах Европы / А.Л. Бердичевский // Иностранные языки в школе. — 2002. — № 5. — С. 22.
- 6 Kunanbayeva S.S. The modernization of foreign language education: The linguocultural-communicative approach / S.S. Kunanbayeva. — United Kingdom: Hertfordshire Press, 2013. — P. 112, 113.
- 7 Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам / Б.В. Беляев. — М.: Просвещение, 1965. — С. 229.
- 8 Zhetpisbayeva B.A. Problems of content and language integrated learning in educational institutions / B.A. Zhetpisbayeva, A.K. Kitibayeva, T.D. Assylbek // Bulletin of Karaganda University. Series of Pedagogy. — 2018. — No.1(89). — P.12.
- 9 Kitibayeva A.K. Peculiarities of non- traditional lesson in the process of teaching English language to the primary school students / A.K. Kitibayeva, G.Ryskalikzy, G.K. Tleuzhanova // EDUCATION and SCIENCE without borders. — 2017. — No. 16(2). — P. 60.
- 10 Шумакова Н.Б. Индивидуальные отличия в мышлении младших школьников / Н.Б. Шумакова // Вопросы психологии. — 2010. — № 9. — С.33.
- 11 Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И.А. Зимняя. — М.: Просвещение, 1991. — С. 222.
- 12 Гальскова Н.Д. Теория и практика обучения иностранным языкам / Н.Д. Гальскова, З.Н. Никитенко. — М.: Айрис-пресс, 2004. — С. 112, 113.

Ж. Кагазбаев, У.И. Копжасарова, А.Т. Төлеужан, А.А. Хамза

Опыт зарубежных стран по раннему обучению иностранным языкам

В статье представлены результаты теоретических и практических исследований в области раннего обучения иностранным языкам в разных странах, таких как Россия, США, Англия, Франция, Швейцария и т.д. На основе анализа отечественного и зарубежного опыта в этом направлении обоснована важность и необходимость раннего обучения иностранным языкам в дошкольных и среднеобразовательных учреждениях. Отмечено, что у полилингвальных личностей познавательные способности развиваются лучше, чем у монолингвальных. В статье также изложено современное состояние раннего обучения иностранным языкам в Казахстане.

Ключевые слова: иностранный язык, дошкольное образование, мультикультурализм, навыки, зарубежный опыт, раннее обучение иностранному языку, современное состояние.

Zh. Kagazbayev, U.I. Kopzhasarova, A.T. Toleuzhan, A.A. Khamza

The experience of early foreign language learning in overseas countries

The article focuses on the results of theoretical and practical investigations on early language learning in Russia, USA, England, France, Switzerland, etc. The paramount importance and necessity of learning foreign language at early ages has been proven through foreign experience in this field. According to the results of most of the data, a polilingual person acquires cognitive abilities better than a monolingual one. The authors also make emphasis on the current state of early language training in Kazakhstan.

Keywords: foreign language, preschool education, multiculturalism, skills, foreign experience, early foreign language learning, current state.

References

- 1 Zhetpisbaeva, B.A. & et al. (2017). *Metodika ranneho obucheniia inostrannym yazykam [Methods of early learning of foreign languages]*. Karaganda: Izdatelstvo KarHU [in Russian].
- 2 Dianina, N.N. & et al. (2018). Innovatsionnye sposoby formirovaniia yazykovoï kompetentsii na nachalnom etape obucheniia [Innovative ways of forming language competence at the initial stage of training]. *Inostrannye yazyki v shkole – Foreign languages at school*, 5, 67 [in Russian].
- 3 Sergeeva, N.N. & et al. (2012). Klassifikatsiia motivov k izucheniiu inostrannogo yazyka [Classification of motives for learning a foreign language]. *Pedahohicheskoe obrazovanie v Rossii – Pedagogical education in Russia*, 3, 114–119 [in Russian].
- 4 Dakowska, M. (2005). *Teaching English as a Foreign Language*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA.
- 5 Berdichevskii, A.L. (2002). Yazykovaia politika i metodika prepodavaniia inostrannykh yazykov v stranakh Evropy [Language policy and methods of teaching foreign languages in Europe]. *Inostrannye yazyki v shkole – Foreign languages at school*, 5, 16–22 [in Russian].
- 6 Kunanbayeva, S.S. (2013). *The modernization of foreign language education: The linguocultural-communicative approach*. United Kingdom: Hertfordshire Press.
- 7 Beliaev, B.V. (1965). *Ocherki po psikhologii obucheniia inostrannym yazykam [Essays on the psychology of teaching foreign languages]*. Moscow: Prosveshcheniie [in Russian].
- 8 Zhetpisbaeva, B.A., Kitibayeva, A.K., & Assylbek, T.D. (2018). Problems of content and language integrated learning in educational institutions. *Bulletin of the Karaganda University. Pedagogy series*, 1(89), 11, 12.
- 9 Kitibayeva, A.K., Ryskaliyzy, G., & Tleuzhanova, G.K. (2017). Peculiarities of non-traditional lesson in the process of teaching English language to the primary school students. *EDUCATION and SCIENCE without borders*, 16, 60, 61.
- 10 Shumakova, N.B. (2010). Individualnye otlichii v myshlenii mladshikh shkolnikov [Individual differences in the thinking of younger students]. *Voprosy psikhologii – Psychology issues*, 9, 32–33 [in Russian].
- 11 Zimniaia, I.A. (1991). *Psikhologiya obucheniia inostrannym yazykam v shkole [Psychology of teaching foreign languages at school]*. Moscow: Prosveshcheniie [in Russian].
- 12 Galskova, N.D., & Nikitenko Z.N. (2004). *Teoriia i praktika obucheniia inostrannym yazykam [Theory and practice of foreign language teaching]*. Moscow: Airis-press [in Russian].

I.N. Matassova¹, S.P. Horoshilova²¹*Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan;*²*Novosibirsk State Pedagogical University, Russia
(E-mail: irina041283@mail.ru)*

Some aspects of teaching oral consecutive interpretation in higher education instruction

This article represents the author's approach to teaching the course of oral consecutive interpretation in higher education institutions. Having reviewed several definitions of the concept of «translation» presented by the masters of this type of activity, the author further delves into the study of the concept and main characteristics of oral consecutive interpretation. The subtypes of this type of interpretation, including at-sight translation, phrasal interpreting, consecutive interpretation without notation, consecutive interpretation with notation, are listed. Subtypes of oral consecutive interpretation are illustrated by a system of exercises aimed at developing students' skills necessary for oral transfer of messages from English into Russian and vice versa. In addition to several such exercises, the author also provides for methodological recommendations for working out a particular type of interpretation, and also gives a list of alternative exercises, the use of which can significantly expand the scope of professional skills and abilities of students — future translators. Exercises are taken from the «Practicum on oral translation» published by the author two years ago, and are successfully used by her as a teacher at the interpretation lessons with university students.

Keywords: translation, oral consecutive interpretation, translator, interpreter's notation, at-sight translation, text, exercise, student.

They often say: «Translation is an art, interpreting is a craft». It would be quite possible for the interpreters to be offended by such an opinion, but this should not be done for one simple reason: there is no clear boundary in the English language that separates the concepts of «art» and «craft». According to the Longman Dictionary of Contemporary English, art is «the ability or skill involved in doing or making something» [1; 61], craft is «a profession, especially one needing a special skill» [1; 316]. As it can be seen from these definitions, both concepts imply certain skills of mastering something (in our case, mastering interpretation skills).

There is a great number of definitions of the «translation» notion. Different scientists interpreted translation differently at different times. Here are just several opinions.

A.V. Fedorov: «Translation is considered, first of all, as a speech work in its correlation with the original and in connection with the peculiarities of the two languages and with the belonging of the material to certain genre categories» [2; 11].

A.D. Schweitzer: «Translation can be defined as an unidirectional and two-phase process of interlingual and intercultural communication, in which a secondary text (metatext) is created on the basis of a primary text subjected to the targeted («translation») analysis. This secondary text replaces the primary one in another lingual and cultural environment ... A process characterized by the directive to transmit the communicative effect of the primary text, which is partially modified by the differences between two languages, two cultures and two communicative situations» [3; 75].

R.K. Minyar-Belorushev: «The object of the science of translation is not just communication using two languages, but communication using two languages, including correlating activities of the source, the translator and the recipient. The central element of this communication is the activity of a translator or translation in the proper sense of the word, which is one of the most complex types of speech activity» [4; 29].

Translation as an activity has appeared long ago, and there is the reason to believe that interpretation has arisen before translation. Chuzhakin A., relying on the opinion of V.N. Komissarov, provides for such interesting data in his book: «Numerous facts indicate that interpretation has a thousand-year history. In ancient Babylon and Assyria there were groups of interpreters, who informed the conquered nations about the sovereign's commands. In general, without interpreters, the existence of ancient empires resulting from the conquests of many countries inhabited by multilingual people would not be possible. In ancient Egypt, there was already a special school, where interpreters had been taught to contact with neighbors» [5; 12].

Interpretation is divided into consecutive and simultaneous, which also, in their turn, have subtypes. Consecutive interpretation is «a kind of interpretation, in which speech is interpreted sequentially, i.e. when an interpreter perceives a certain segment of speech and after some time, which is rather short, reproduces it in interpretation» [6; 32].

Speaking about the main features of such type of interpretation, the following ones can be highlighted:

- greater, as compared to the simultaneous interpretation, load on interpreter's memory: the length of the speaker's speech is not limited by anything (if it lasts for more than five minutes without a break, an interpreter should resort to interpreter's notation);
- mastering the technique of interpreter's notation, which, of course, facilitates the interpretation process, but at the initial stages can be an obstacle, as during the consecutive interpretation, as a rule, the perception of information, its analysis and synthesis occur simultaneously with the process of interpreter's notation;
- the situation of interpretation can also play a joke with an interpreter, since interpretation means that an interpreter is almost always in the center of everyone's attention, able to quickly respond to what is happening, ready for any unexpected things, which is quite difficult, especially for beginners and modest people.

Consecutive interpretation can be divided into the following subtypes:

- interpretation of oral speech;
- interpretation of written materials (i.e. at-sight translation);
- translation of oral speech (written translation of audio recordings);
- translation of written materials [4; 4].

Chuzhakin A. offers the following classification of types of consecutive interpretation:

- at-sight translation;
- phrasal interpreting;
- consecutive interpretation without notation;
- consecutive interpretation with notation [6; 34–36].

«Practice of oral translation» as an academic discipline is one of the most important components of the professional training of students — future translators. The discipline constitutes a core component. The purpose of the discipline is to form students' corresponding competencies to ensure mutual understanding between the representatives of different cultures and languages in various spheres of international, political, economic, scientific, public life within the framework of interpretation. One of the tasks is the formation of future specialists' knowledge, skills and abilities in implementing various types of interpretation.

To accomplish the task set, first of all, students should be acquainted with the existing subtypes of interpretation and their characteristic features. In order to successfully complete interpretation, students must be clearly aware of its purpose. It is important for them to know about factors, which can facilitate or complicate a particular subtype of interpretation, as well as about the requirements placed on them.

Let us briefly consider some basic subtypes of consecutive interpretation and examples of exercises aimed at developing students' skills and abilities necessary for oral transmission of messages from English into Russian and vice versa.

At-sight translation. When performing exercises for practicing this type of interpretation, it should be remembered that at-sight translation can be done with or without the preliminary preparation. Without any doubt, first, it is necessary to work out at-sight translation with the preparation. You can give students such a task as a home assignment or provide them with some time right at the lesson. Much depends on the complexity of the text for interpretation and the level of students' training. It is advisable to spend several minutes for preparing texts containing a familiar vocabulary for students; if the text belongs to a complex genre (for example, scientific-technical), it is better to give students the opportunity to prepare for the interpretation of this text at home.

Regardless of the preparation time, students should understand the main content of the text, the thought that the author wanted to express; identify and make a list of unfamiliar words and word combinations with their translation, work out this list, having memorized it (if it is necessary); mark in the text the most difficult places to interpret and think about the possible variants of translation of difficult constructions.

In the beginning of training it is recommended to offer students texts containing material familiar to them in terms of vocabulary, gradually replacing such texts with ones with unworked vocabulary. After each interpretation it is extremely important to comment the mistakes made by students.

For each text a teacher can develop small additional exercises, which can help students to prepare for the interpretation in more detail or to expand their knowledge of the topic. For example,

Text 1. *Ex. 1. Suggest the translation equivalents for the following medical institutions:*

- Shanghai Jiao Tong University, School of Medicine;
- Heidelberg University;
- Medical University of South Africa;
- Tver State Medical Academy of the Federal Agency for Community Health & Social Development;
- Peoples' Friendship of Russia;
- Saint Petersburg State Medical Academy (named after I.I. Mechnikov);
- Karaganda State Medical University;
- Rajiv Gandhi Cancer Institute & Research Centre, New Delhi;
- Orthopedia & Prosthetic Centre, Chennai;
- Nightingale Diagnostic & Eye Care Research Centre, Kolkata.

Ex. 2. Find translations for the following words and word combinations in Russian and memorize them: health care, doctor's appointment, office hours, to be cured, to get better, to diagnose, to write out the prescription, the ambulance, emergency treatment center, maternity hospital.

Ex. 3. Interpret into Russian paying special attention to «precision information», especially names of institutions.

Medical School in Three Years Instead of Four

Medical schools in the United States traditionally require four years of study. Now, a small number of universities are offering three-year programs. Finishing medical school in three years means new doctors could begin their careers sooner. The reduction of a year could also save up to 25 percent of the cost. That would decrease heavy student-loan debts for some students who borrow money to pay for their education. Schools offering three-year programs include the Texas Tech University Health Sciences Center and Mercer University in Georgia. New York University in Manhattan is also testing a three-year program. At NYU, 10 percent of the nearly 200 students who entered the School of Medicine last fall were chosen for the new program. Students can change to the four-year program if the faster one is too difficult or too much pressure. Arthur Caplan is a bioethicist. He leads the Division of Medical Ethics at NYU. He says the current system of American medical education dates back to the early 20th century. An American doctor named Simon Flexner studied the German model of medical education. The Germans divided it into two years of science and two years of supervised clinical work with patients. American medical schools copied the model. But Arthur Caplan says today, medical students should be spending less time in the classroom and more time gaining experience in modern medicine. After medical school, most new doctors spend at least three years working in residencies in hospitals. Further training for specialty areas can take much longer [7; 17, 18].

As one can see, the subjects of the exercises coincide with the theme of the main text. Exercises allow not only to expand the vocabulary (which is possible after finding the equivalents of additional words and word combinations on the topic and memorizing them), but also to prepare for the interpretation, practicing the solutions to translation problems (in this text, the problem is the transfer of precision information).

Text 2. *Ex. 1. Explain the following notions in English:* Grade Point Average (GPA), academic performance, pass/fail, day time studies, correspondent studies, undergraduate studies, graduate studies, postgraduate studies, research, reader.

Ex. 2. Translate the following notions into Russian and memorize them: elementary school, high school, junior college, major, matric, principal, private school, public school, senior college, Department of Education.

Ex. 3. Make a summary translation of the text into Russian.

Schools find new ways to communicate with parents

Today, schools in the United States communicate with parents in many different ways. Mail is still used, but now, schools and parents connect through email, Twitter, Facebook, and Skype. The Houston Independent School District in Texas has more than 200,000 students. Most of them come from lower-income families. The newspaper Education Week recently reported on a digital-literacy training program that the district has started for parents. Microsoft helped the school district establish computer training centers for parents at five of its campuses. Other schools around the country are also increasing their digital services, and not just in English. Many schools provide information in Spanish and other languages. Free on-line translation sites can also help parents stay informed about their children's education. Some school systems

even give parents on-line access to their children's grades and schoolwork. Six hundred students attend Knapp Elementary School near Philadelphia, Pennsylvania. Joe Mazza is head of the school. He says nearly one in five of his students come from Bangladesh, and 12 percent come from South Korea. Joe Mazza says the most important way that a school gets to know parents is in face-to-face meetings. But under his guidance, the school has added social networking tools to meet the needs of the community. The school uses resources like Twitter, e-newsletters and Skype. Teachers can talk to parents over Skype if the parents cannot attend a conference in person. «Social media», Joe Mazza says, «is providing us with many new and really free ways to connect with parents» [7; 20, 21].

In this case, the task of explaining the notions, requires additional students' training, which is expressed in finding the corresponding information, and practicing the main text also allows working out such type of translation as summary translation.

As alternative tasks in the process of practicing the texts intended for at-sight translation, one can offer the following:

- match the terms taken from the main text or additionally found on the topic of the text with their translation or definitions;

- give synonyms / antonyms of words and word combinations;

- find in the main text equivalents of the given words and word combinations;

- express your opinion on the problem raised in the text / organize the discussion in the form of debates.

Consecutive interpretation with notation. When working out this type of translation, it is important for students not only to know the basics of interpreter's notation, but also to be able to apply them in practice. At the initial stage of working out the use of interpreter's notation, constant control of the teacher and his/her individual recommendations for each student are necessary. Texts for such exercises are selected on the principle: from simple to complex. Exercises for practicing the system of interpreter's notation can be combined with other exercises aimed at training certain translation skills («echoing» or switching from one language to another). Moreover, as in the previous case, it is useful to prepare several additional exercises for each text, such as:

- find suitable translation equivalents for the words in bold, give their definitions in the appropriate language; memorize words and word combinations;

- make a list of terms and constructions on the subject of the main text; find equivalents for them in another language;

- translate the given text in written form, and then use ready-made written translations to work out the system of interpreter's notation;

- work out the consecutive interpretation with notation of the given main text, compare several variants of using interpreter's notation offered by different students, discuss the pros and cons of each variant, choose the best one;

- discuss the possible translational transformations, which can be used when interpreting the text;

- when reading the text for further interpretation, change the speed of reading, the way of presenting the material, as well as the clarity of pronunciation.

Below are examples of texts for practicing skills of consecutive interpretation with notation.

Text 3. Что такое платёжный баланс?

В **платежном балансе** страны учитываются все операции, приводящие к **притоку** или **оттоку** иностранной валюты. Сложив все входящие в него счета, можно получить сумму чистого притока или оттока иностранной валюты из страны (**сальдо платежного баланса**). Структурно платежный баланс состоит из текущего платежного баланса (счёт **текущих операций** с капиталом и финансовыми инструментами). В текущем платежном балансе учитываются **экспортно-импортные операции**, а также инвестиционные доходы и текущие трансферты из-за рубежа и за рубеж. В балансе движения капитала учитываются операции, связанные с **перетоком капитала**, покупкой и продажей отечественных и зарубежных **активов**.

В идеале сумма этих двух составляющих равна нулю, то есть баланс сводится с **нулевым сальдо**. Однако на практике так бывает далеко не всегда. В этом случае для урегулирования платежного баланса Центробанкам приходится продавать либо покупать валюту. Соотношение их операций с валютными резервами и платежного баланса выражается простой формулой — **дефицит платежного баланса** равен чистым продажам валюты Центробанком [7; 63].

Text 4. Credit cards: America's favorite toys

Credit card, an idea born 50 years ago when an absent-minded businessman dining out left his wallet elsewhere, now provides financial convenience for an estimated 157 million Americans — close to the adult population of some 200 million.

For Miss Smith, of Washington, the cards' convenience means that when she flies on her frequent trips to Europe, she often takes less than \$20 cash. «There are two things I check before I go on a trip: my passport and plastic», she said.

She carries five or six cards — close to the U.S. average. And she uses her **ATM** card in machines overseas to get local currency.

Credit cards were papers originally, like library cards. They didn't become plastic until 1959, a move by American Express to make them less **vulnerable** to **fraud** and easier to process.

The first cards is said to have appeared in 1950. Businessman Frank McNamara had dined at Major's Cabin Grill in Manhattan and, reaching for his wallet, realized he had left at home. Fortunately, his wife paid the tab, but McNamara wondered if a different solution could be found.

At a later meal at Major's, McNamara tried paying with a small cardboard card bearing his signature, which he dubbed a diner's club card — and it worked.

McNamara and his attorney founded Diners Club, now owned by banking giant Citi group [7; 69].

Consecutive interpretation without notation. When doing exercises of this kind, it is necessary to remember about the need to rely on memory. In addition, during such exercises, students develop the ability to separate in the stream of speech not just single words or word combinations, but completed semantic groups, which is especially important, because, as it is known, when interpreting, a specialist conveys not words, but thoughts (just in the form of completed structures).

In the beginning, students are offered short texts for interpretation, gradually the length and complexity of texts increase. One can record the finished versions of interpretation on tape to then analyze the work done, to monitor the quality of the interpretation, possible mistakes, not to forget to pay attention to the presentation manner. It is possible to do this without a tape recorder by performing an oral analysis.

It is very good to practice consecutive interpretation without notation using the example of two-way interviews, when questions are given in one language and answers to them are in another. This allows an interpreter not only to train the skills of fast switching from one language to another, but also the ability to quickly respond to what is happening, which is especially important when interpreting.

Here are some examples of such kind of interviews.

Text 5. Интервью с Биллом Гейтсом, главой «Майкрософт»

Q — Поражение Гарри Каспарова в матче с суперкомпьютером вызвало в свое время неоднозначную реакцию во всем мире. Что Вы могли бы сказать по этому поводу?

A — I answered a similar question early in 1996, when Kasparov beat the chess-playing computer «Deep Blue», I said it was just a matter of time before a computer won a match against the world's best chess player, and that it wouldn't mean much when it happened. Now a computer called «Deep Thought» has won and, as I said, the victory has little significance. It just proves that a bunch of chess experts with a computer can output a lone genius.

Q — В чем, на Ваш взгляд, заключены различия между ЭВМ и человеческим интеллектом? Может ли компьютер обобщать, мыслить и принимать нестандартные и неожиданные решения?

A — Human intelligence involves generality. A human being can be put into a general situation, understand that situation, learn new things and apply that knowledge to other situations. Playing chess can help to teach a person how to apply strategy in other games or situations and possibly even succeed in business, but playing chess can't teach a computer anything. The chess-playing computer doesn't have one iota of generality.

It's impressive that a big, breathtakingly expensive computer can perform billions of calculations amazingly fast. It will be even more impressive when inexpensive personal computers run at similar speeds. You may carry one on your belt or wrist someday, and no one will be in awe of it any more than they are in awe of a wristwatch today. What is awesome now, and will remain so then, is the human brain.

Q — Как можно подступиться к решению проблемы искусственного интеллекта? Каким путем пойдет наука — путем создания структуры, имитирующей мозг, или глубокого изучения тайн человеческого сознания?

A — We will solve this puzzle, either by inventing similar architecture or decoding the architecture of the brain. We may not be able to replicate the brain's approach in practical ways, but within my lifetime, we'll at least get a basic clue as to how the brain achieves the magnificent things it does.

Garry Kasparov's brain can play chess, translate Russian into English, and rapidly cope with new circumstances. It can also beat «Deep Thought» in chess some of the time. That's awesome [7; 83].

Text 6. Talk with L. Sergeev, Director General of Domodedovo in Civil Aviation Production Association

Q — Have you worked in civil aviation all your adult life?

A — Я по профессии военный летчик, однако когда происходило сокращение вооруженных сил — в основном за счет авиации — я попал в подлежавшие сокращению миллион двести человек. Тогда пытались перейти на ракеты, и только потом спохватились, что ракеты не все могут, нужен человек. В 1966 г. я закончил Харьковский авиационный институт и пришел работать сюда рядовым инженером.

Q — Is it difficult to make a career in your enterprise? Do you prefer to promote your own employees or hire outside executives for top positions?

A — Специфика Домодедовского производственного объединения сложилась так, что я, прежде чем стать в 1991 г. руководителем, проработал здесь 25 лет. И все другие руководители, которые занимают ответственные посты, — мои замы, начальники подразделений — шли примерно так же, проходя все ступеньки.

Q — Do you have to face a lot of crises in your daily work and which are they?

A — Их много, но на них я обращаю мало внимания. Уходишь с головой в решение какой-то экстремальной ситуации, а решив — забываешь. В последнее время больше всего сил и нервов пришлось потратить на работу с документами по реализации постановления правительства об акционировании и приватизации.

Q — Did you have a special preference for a particular investor or not while the airport was being privatized?

A — В принципе, меня не интересует, кто это будет — East Line, другая какая-то фирма или Иван Иванович Иванов. Самое главное, чтобы инвестор был заинтересован в развитии аэропорта и принес с собой достаточную сумму денег, которая позволила бы эту заинтересованность претворить в реальную жизнь. Если не будет того или другого, то все это будет блефом, благими пожеланиями [7; 80].

Translation in the modern world is becoming increasingly important; the profession of a translator/an interpreter is becoming widespread.

«Practice of oral translation» is a core subject for students of translation departments of universities, as it develops the corresponding skills and abilities necessary for oral transfer of messages from one language to another and vice versa.

In the course of studying this discipline, students should master the main types of interpretation that require different skills and abilities. These skills are most fully revealed in doing exercises, which are the main way of developing translation skills.

References

- 1 Longman Dictionary of Contemporary English. — 3rd edition. — Pearson Education Limited, 2000. — 1668 p.
- 2 Федоров А.В. Основы общей теории перевода (Лингвистические проблемы): учеб. пос. для ин-тов и фак. ин. яз. / А.В. Федоров. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Высш. шк., 1983. — 303 с.
- 3 Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцер. — М.: Наука, 1988. — 216 с.
- 4 Миньяр-Белоручев Р.К. Теория и методы перевода / Р.К. Миньяр-Белоручев. — М.: Москов. лицей, 1996. — 208 с.
- 5 Чужакин А. Мир перевода-7. Прикладная теория устного перевода и переводческой скорописи: курс лекций / А. Чужакин. — М.: Р. Валент, 2003. — 232 с.
- 6 Чужакин А. Мир перевода-1. Introduction to Interpreting XXI / А. Чужакин, П. Палажченко. — 6-е изд., доп. — М.: Р. Валент, 2004. — 224 с.
- 7 Матасова И.Н. Практикум по устному переводу / И.Н. Матасова. — Караганда: Изд-во КарГУ, 2017. — 112 с.

И.Н. Матасова, С.П. Хорошилова

Жоо-да ауызша ілеспелі аударманы оқытудың кейбір қырлары

Мақала автордың жоғарғы оқу орнында ауызша ілеспелі аударманы оқыту курсына деген жеке тәсілдемесі болып табылады. Осы істің шеберлері ұсынған «аударма» ұғымының бірнеше анықтамаларын қарастырып, автор ауызша ілеспелі аударма ұғымдары мен негізгі өзіне тән ерекшеліктерін әрі қарай тереңдете зерттейді. Берілген аударма түрлерінің — парактан аудару, абзацты-фразалы аударма, жазбасыз ілеспелі аударма, жазба тірегімен ілеспелі аударма атты түр тармақтары атап өтіледі. Ілеспелі аударманың түр тармақтары студенттерде ағылшын тілінен орыс тіліне және орыс тілінен ағылшын тіліне хабарламаларды ауызша жеткізу икемдігі мен дағдысын қалыптастыруға бағытталған жаттығулар жүйесін қамтиды. Осындай бірнеше жаттығулардан басқа, ауызша аударманың ол не бұл түр тармақтарын игеруге бағытталған әдістемелік ұсыныстар және келешек аудармашылардың, яғни студенттердің, мамандық икемдік мен дағды өрісін айтарлықтай арттыруға септігін тигізетін балама жаттығулардың тізімін береді. Жаттығулар екі жыл бұрын автор шығарған «Ауызша аударма практикумы» атты оқулықтан алынған. Оны сабақ барысында оқытушылар бітіруші курс студенттеріне ауызша аударманы оқытуда белсенді қолданады.

Кілт сөздер: аударма, ілеспелі ауызша аударма, аудармашы, аудармашылық шапшаң жазу, парактан аудару, мәтін, жаттығу, студент.

И.Н. Матасова, С.П. Хорошилова

Некоторые аспекты преподавания устного последовательного перевода в вузе

Статья представляет собой подход автора к преподаванию курса устного последовательного перевода в высшем учебном заведении. Рассмотрев несколько определений понятия «перевод», представленных мастерами данного вида деятельности, автор далее углубляется в исследование понятия и основных характерных особенностей устного последовательного перевода. Перечисляются подвиды данного типа перевода, включающие в себя перевод с листа, абзацно-фразовый перевод, последовательный перевод без записи, последовательный перевод с записью. Подвиды устного последовательного перевода иллюстрируются системой упражнений, направленных на формирование у студентов необходимых для устной передачи сообщений с английского языка на русский и с русского языка на английский умений и навыков. Кроме нескольких подобных упражнений автором даны также методические рекомендации по отработке того или иного подвида устного перевода, а также приведен перечень альтернативных упражнений, применение которых может значительно расширить сферу профессиональных умений и навыков студентов — будущих переводчиков. Упражнения взяты из «Практикума по устному переводу», выпущенного автором два года назад, и успешно применяются на занятиях по устному переводу со студентами выпускного курса университета.

Ключевые слова: перевод, устный последовательный перевод, переводчик, переводческая скоропись, перевод с листа, текст, упражнение, студент.

References

- 1 Longman Dictionary of Contemporary English (3rd ed.). (2000). Pearson Education Limited.
- 2 Fedorov, A.V. (1983). *Osnovy obshchei teorii perevoda (Lingvisticheskie problemy) [Fundamentals of the general theory of translation (Linguistic problems)]*. (4th ed.). Moscow: Vysshaia shkola [in Russian].
- 3 Schweitzer, A.D. (1988). *Teoriia perevoda: status, problemy, aspekty [Theory of translation: status, problems, aspects]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- 4 Miniar-Beloruchev, R.K. (1996). *Teoriia i metody perevoda [Theory and methods of translation]*. Moscow: Moskovskii litsei [in Russian].
- 5 Chuzhakin, A. (2003). *Prikladnaia teoriia ustnogo perevoda i perevodcheskoi skoropisi [Applied theory of interpretation and interpreter's notation]*. Moscow: R. Valent [in Russian].
- 6 Chuzhakin, A., & Palazhchenko P. *Mir perevoda-1 [World of interpreting and translation-1]*. (6th ed.). Moscow: R. Valent [in Russian].
- 7 Matasova, I.N. (2017). *Praktikum po ustnomu perevodu [Practicum on oral translation]*. Karaganda: Izdatelstvo KarHU.

Ж.О. Жилбаев¹, Л.С. Сырымбетова¹, Л.М. Муратова²

¹Национальная академия образования им. И.Алтынсарина, Нур-Султан, Казахстан;

²Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова, Казахстан
(E-mail: laura.muratova@mail.ru)

Ценности модернизации общественного сознания (духовного возрождения) в контексте когнитивной педагогики

В статье подробно раскрыта сущность социальных преобразований в Казахстане с опорой на программную статью Первого Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». При этом принципы духовного возрождения рассмотрены авторами статьи в контексте когнитивной педагогики, предметом которой является интеллектуальное развитие в системе образования. В этом плане особо внимание обращено на то, что в практике современной школы отсутствует система интеллектуального развития, вследствие чего внимание к интеллекту не приводит к его развитию. Принимая за исходное положение о том, что когнитивно-компетентностная парадигма образования построена на обучении мышлению как одному из видов деятельности, авторы проанализировали специфические особенности новых образовательных стандартов в Республике Казахстан, где на уровне среднего образования впервые прописаны ценности. В связи с этим в статье сделан краткий обзор известных в науке дефиниций понятия «ценности». При этом однозначно утверждается, что данные ГОСО (Государственные общеобязательные стандарты образования) представляют собой действенный механизм продвижения ценностей духовного возрождения в систему образования всех уровней. Стратегии реализации указанных ценностей определяются практической частью общенациональной программы «Рухани жаңғыруу». В заключении авторами сделан вывод о том, что в практическую реализацию общенациональной программы строго следует вовлечь все уровни образования, начиная с дошкольного и завершая послевузовским образованием, с той лишь разницей, которая предопределяется целями и задачами активного участия каждой возрастной группы, методами, средствами и формами, соответствующими этим целям и задачам.

Ключевые слова: модернизация, общественное сознание, духовное возрождение, ценности, когнитивная педагогика.

Предметом когнитивной педагогики является интеллектуальное развитие в системе образования. В этом смысле, как утверждают ученые, проблема современной практики состоит в том, что отсутствует система интеллектуального развития. Поэтому само внимание к интеллекту приводит не к его развитию, а к подавлению.

Когнитивно-компетентностная парадигма образования обуславливает переход от обучения на уровне знаний, умений, навыков к обучению на уровне знаний, смыслов, идей. Данная парадигма направлена на воспитание когнитивного субъекта, обладающего компетенциями рационального познания, творчества и критического мышления [1]. Такой подход начинается со следующего положения: обучение мышлению — это обучение одному из видов деятельности. Это означает нацеленность образования на развитие таких качеств интеллекта, как:

- способность к постановке и решению различных задач;
- гибкое реагирование на различные ситуации;
- формулирование и проверка гипотез;
- освоение окружающей среды, выявление структуры изучаемого предмета, приобретение интеллектуальных умений адекватно ориентироваться в изменяющихся условиях и т.д. [2].

Мы согласны с мнением ученых о том, что интеллектуальная традиция в обучении проявляется в следующем:

- мышление человека имеет статус главной способности, в связи с этим и возникает дидактическая задача развития интеллекта, т.е. воспитание дисциплинированности и подвижности ума, внимания, памяти, воображения, проницательности или способности выделять главное, способности к собиранию знаний, анализу, синтезу или обобщению [3];
- обучение включает в себя обучение мышлению, его правилам и методам, методологическим познавательным умениям и навыкам;

– творческим признается любой процесс получения нового знания: обучая творческому мышлению, педагог обучает добывать знания, вместо того чтобы заучивать и повторять наизусть тексты, предписанные программой [4].

Все указанные идеи отражены в новых стандартах образования Казахстана. Особенности новых ГОСО Республики Казахстан заключаются в следующем:

1. От «человека знающего», т.е. вооруженного системой знаний, умений и навыков, к «человеку, подготовленному к жизнедеятельности», т.е. человеку, способному активно и творчески мыслить, действовать и саморазвиваться.

2. От концепции «Образование на всю жизнь» к «Образованию через всю жизнь». Это означает психологическую готовность к дальнейшему образованию и переквалификации, а также готовность воспринимать их как данность, а не как жизненную катастрофу. Это должно формироваться в ходе современного школьного и профессионального образования.

3. Развитие инициативности. Инициативность может гарантировать успех в жизни, мобильность человека, готовность его к решению различного рода проблем. Инициативность надо не просто поддерживать, но и целенаправленно, последовательно формировать.

4. От знаний к компетенциям. Знаниевая модель образования уже давно перестала удовлетворять реальные потребности развития общества и личности. Необходимо вовлечение ученика в процесс тяжелой и разноплановой работы при обучении, приобретении навыков, необходимых для изучения материала. Важным является обучение, способствующее сотрудничеству.

Механизмами и инструментами реализации этих принципов являются:

- таксономический подход к определению ожидаемых результатов;
- достижение ожидаемых результатов через систему целей обучения;
- преемственность — спиральный подход к изложению учебного материала;
- внутрипредметная и межпредметная интеграция учебного материала;
- трехязычное образование;
- коммуникативный подход к изучению языков;
- деятельностный подход в обучении;
- критериальное оценивание результатов обучения.

Средством развития различных качеств интеллекта выступают разные учебные предметы. Организация учебного материала, которая строится на принципе постепенного усложнения, представляет собою особый метод, на ее основе используется другой метод — поэтапное развитие мышления учащихся. То есть в настоящих условиях необходимо расположить учебные предметы так, чтобы обеспечивалось поэтапное усложнение приемов и методов мышления, а следовательно, и поэтапное развитие интеллекта обучаемых.

Однако нужно не только определенное расположение учебных предметов, но и формирование интеллектуального самосознания у учащихся, которое дало бы им возможность осмысленно наращивать свои интеллектуальные способности. В таком случае учащийся стремится наращивать интеллект, развивает рефлексию и переходит к самоорганизации. Процесс обучения невозможен без ценностного отношения учащегося к интеллекту.

В связи с этим мы посчитали уместным в нашей статье кратко изложить суть понятия «ценности». Оно было введено в научный оборот в середине XIX столетия. В социологии — это проблема общесоциальных регулятивных механизмов, где ценности рассматриваются как элементы общественного сознания и культуры, выполняющие по отношению к личности нормативные функции. В настоящее время можно выделить три подхода, имеющих своих основателей и последователей, при этом в трактовке каждого автора есть специфические особенности [5]. Первый подход связан с именами М. Вебера и Т. Парсонса и основан на том, что ценность предстает в роли мотива, критерия выбора ориентации. По Т. Парсонсу, социальные ценности — это «общепринятые представления о желательном типе социальной системы — прежде всего об обществе в представлении его собственных членов» [6; 7].

Согласно второму подходу, регуляторами социального поведения являются не ценности, а ценностные ориентации. Это объясняется тем, что ценности становятся общепризнанными идеалами и ориентирами, но в сознании разных людей они приобретают разную значимость. В такой трактовке важным условием является воплощение в жизнь разделяемых ценностей, что превращает их в ценностные ориентации. Этому подходу придерживаются многие ученые (У. Томас, Ф. Знанецкий,

Н.И. Лапин, В.А. Ядов, Ж.Т. Тощенко) [8–13]. Согласно третьему подходу, ценности зависят от потребностей (Р. Инглхарт, Х. Йоас) [14; 15]. Здесь хотелось бы отметить, что, по мнению этих исследователей, группы, относящиеся к более высокому социально-экономическому статусу, больше ориентированы на постматериалистические ценности, что может быть объяснено тремя причинами: 1) ощущение экономической безопасности; 2) уровень образования; 3) ощущение экономической безопасности, испытываемое индивидом во время ранней социализации (этот показатель тесно связан с показателем благосостояния родителей).

Как пишет А.М. Коршунов, «в обществе любые события так или иначе значимы, любое явление выполняет ту или иную роль. Но только некоторые из них — положительно значимые — составляют ценность». В связи с этим он дает такое определение ценности. «Ценность — это не всякая значимость, а лишь та, которая играет положительную роль в развитии общества: она, в конечном счете, связана с социальным прогрессом» [16].

Ценность, по определению М.С. Кагана, — это «значение объекта для субъекта», а оценка — «эмоционально-интеллектуальное выявление этого значения субъектом». Субъектом в данном случае может выступать отдельный индивид, личность, небольшая контактная группа (семья, коллектив), большая неконтактная социокультурная группа (нация, профессиональная группа, поколение) и, наконец, человечество в целом [17].

По П. Мецнеру, ценность — это то, что чувства людей диктуют признать стоящим над всем и к чему можно стремиться, созерцать и относиться с уважением, признанием, почтением [18]. Наиболее созвучным нашим представлениям является мнение А.Г. Здравомыслова, который полагает, что ценности — это суть и свойства предмета, явления, определенные идеи, воззрения, интересы, обособившиеся в ходе развития самой истории, благодаря разделению труда в сфере духовного производства. Но объектом этих обособившихся интересов, предметами стремления человека в данном случае *выступает некое духовное содержание, состоящее в особой концепции чувств и мыслей, воплотившееся в образцах прекрасного, истинного, доброго, благородного* [19].

Итак, ценности играют существенную роль в интеграции системы личности и социокультурной системы, обеспечивая необходимую между ними адекватность. В этом плане как личная, так и общественная жизнь с необходимостью требуют ценностных стандартов, в отношении которых должно доминировать всеобщее согласие. Поэтому особо важным является то, что впервые в казахстанских стандартах образования прописаны ценности. Это:

- казахстанский патриотизм и гражданская ответственность;
- труд и творчество;
- уважение;
- сотрудничество;
- открытость;
- образование в течение всей жизни.

Реализация этих ценностей в образовательном процессе является основой научно-методического обеспечения развития базовых идей Плана нации «100 конкретных шагов», «Современное государство для всех», Программы «Рухани жаңғыру».

Основные принципы «Рухани жаңғыру» изложены в Программной статье Первого Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» [20].

Эти принципы, по сути своей, неизменны, но в разные эпохи они актуализируют разные качества. Так, в XIII веке Бейбарс превратил Египет в могущественную державу, руководствуясь принципами воина, а в XXI веке Нурсултан Назарбаев сформулировал шесть принципов духовного возрождения Казахстана. Это:

1. Конкурентоспособность.
2. Прагматизм.
3. Сохранение национальной идентичности.
4. Культ знания.
5. Эволюционное, а не революционное развитие Казахстана.
6. Открытость сознания.

Первый принцип связан с идеей продвижения интеллектуальных продуктов на региональных и глобальных рынках. Это определяется глобальным индексом конкурентоспособности (ГИК).

На сегодня он формируется по 114 показателям, распределенным на 12 составляющих. ГИК Казахстана отличается подъемами, начиная с 2012 г.

Все эти цифры могут казаться чем-то далеким, непонятным. Но зависят они от образованности и конкурентоспособности каждого казахстанца. Это и есть фактор успеха нации. Любому казахстанцу, как и нации в целом, необходимо обладать набором качеств, достойных XXI века. Поэтому и программа «Цифровой Казахстан», и программа трехязычия, и программа культурного и конфессионального согласия — это часть подготовки нации (всех казахстанцев) к жизни в XXI веке.

Второй принцип — прагматизм. Он означает точное знание своих национальных и личных ресурсов, их экономное расходование, умение планировать свое будущее. На протяжении столетий наши предки сохранили *экологические традиции Великой Степи*, прагматично и экономно расходуя ее ресурсы. Но всего за несколько лет в середине прошлого века нерациональное использование ресурсов привело к исчезновению Аральского моря, превращению тысяч гектаров плодородных земель в зоны экологического бедствия. Прежний национальный прагматизм обратился в расточительность. Прагматизм есть противоположность расточительности, кичливости, жизни напоказ. Культура современного общества — это культура умеренности, культура достатка, а не роскоши, это культура рациональности. И это единственно успешная модель *устойчивого развития* в современном мире. Здесь очень важны изменения ряда привычек и стереотипов. Прежде всего, тех, которые влияют на бюджет и экологию семьи.

Третий принцип — сохранение национальной идентичности. Это становится возможным при единстве прошлого, настоящего и будущего. Сегодня в мире есть угроза двух сценариев культурной глобализации:

- первый из них разыгрывает образ глобального слияния культур;
- второй предсказывает миру глобальное противостояние культур.

Но есть и третий сценарий — глобальный диалог культур, построенный на собственных моделях развития каждой страны и региона.

Концепция диалога культур может помочь отдельному человеку выйти за рамки своей культуры, не чувствовать себя чужим в новых культурных условиях, найти новую самооценку во взаимодействии с другими культурными группами. Но при этом право на культурные различия должно быть сохранено. Это означает, что наш национальный дух, наша самобытная культура должны оставаться с нами вечно. Но модернизация состоит и в том, что ряд архаических привычек и пристрастий нужно оставить в прошлом. Задача в том, чтобы понять два непреложных правила.

Первое. Никакая модернизация не может иметь место без сохранения национальной культуры.

Второе. Чтобы двигаться вперед, нужно отказаться от тех элементов прошлого, которые не дают развиваться нации.

Четвертый принцип — культ знания. Сегодня в Казахстане стартовал новый стандарт образования. Он нацелен на переход от «хорошего образования на всю жизнь» к обучению в течение всей жизни. Почему так? Дело в том, что в ближайшие десятилетия половина существующих профессий исчезнет. Такой скорости изменения профессионального облика экономики не знала ни одна эпоха. И мы вступили в эту эпоху. В таких условиях успешно жить сможет только высокообразованный человек, который может относительно легко менять профессию именно благодаря высокому уровню образования.

Но нередко мы наблюдаем, особенно в студенческой среде, что немало желающих просто приобрести диплом, не прилагая интеллектуальных усилий, не планируя в дальнейшем работать по своей специальности.

Важно понять и принять каждому, что образование — это фундаментальный фактор успеха в будущем. Если в системе ценностей образованность станет главной ценностью, то нацию ждет успех.

Следующий принцип — эволюционное, а не революционное развитие Казахстана. Весь XX век прошел под знаком революционных потрясений. Его уроки для нашего народа во многом трагические: был сломан естественный путь национального развития и навязаны чуждые формы общественного устройства, нанесен страшный демографический удар по нации, едва не были утрачены казахский язык и культура, территория Казахстана превратилась во многих регионах в территорию экологического бедствия.

Конечно, в истории не бывает только черного и белого цвета. XX век принес немало позитивного Казахстану. Мы обрели свою Независимость. Символом процветания Казахстана стала Астана. Нам удастся сохранять единство, мир и согласие в нашем обществе. Наши достижения в начале

XXI века — это индустриализация, создание социальной и производственной инфраструктуры, формирование новой интеллигенции. Мы вошли в число 50-ти развитых стран мира, а наши экономические, политические и социальные программы нацелены на дальнейшее продвижение Казахстана в число 30-ти наиболее успешных стран.

Шанс на процветание нации дает эволюционное развитие. Это не означает вечной консервации, важно понять и уроки истории, и примеры современности, и сигналы будущего. Эволюционное развитие должно быть одним из ориентиров для каждого казахстанца.

Шестой принцип — открытость сознания. Открытость сознания — это:

- понимание того, что творится в большом мире, что происходит вокруг твоей страны, что происходит в твоей части планеты;
- готовность к переменам, способность принимать нечто новое, непривычное, нестандартное;
- любознательность и стремление к обучению;
- то, что выше профессионального опыта и знаний;
- умение отказываться от привычных стереотипов и категорий, традиционно считающихся «правильными»;
- способность учиться у других, перенимать лучший опыт.

Конечно же, заимствование должно быть осмысленным, оно не должно превращаться в слепое подражание, но и не должно строиться на предубеждениях. Открытость сознания всегда сопряжена с духовностью — высшей ступенью развития человека. Духовность выражается в интеллектуальных, этических, эстетических ценностях, которые превращаются в определенные цели. И здесь не должно быть застоев.

Исходя из указанных принципов, в Казахстане начата реализация программы «Рухани жаңғыру», которая состоит из двух компонентов — концептуального и практического. Концептуальная часть программы «Рухани жаңғыру» — «О национальном сознании в XXI веке». Здесь определены шесть направлений модернизации общественного сознания. Они изложены выше.

Практическая часть «Повестка дня на ближайшие годы» предусматривает реализацию конкретных проектов:

1. Поэтапный переход казахского языка на латинскую графику, что имеет свою глубокую логику и взаимосвязан с особенностями технологической, коммуникативной среды и научно-образовательного процесса в XXI веке.
2. «Новое гуманитарное знание. 100 новых учебников на казахском языке» по общественным и гуманитарным наукам, который качественно поднимет уровень подготовки студентов, сделает их главными проводниками модернизации сознания.
3. «Туған жер», который предполагает серьезную краеведческую работу, изучение региональной истории, восстановление культурно-исторических памятников местного масштаба, разные формы поддержки малой родины.
4. «Сакральная география Казахстана». Этот проект позволит надежно закрепить в сознании народа духовные святыни, образующие каркас национальной идентичности, и создаст защитный барьер для чуждых идеологических влияний.
5. Проект «Современная казахстанская культура в глобальном мире», предполагающий продвижение отечественной культуры на языках ООН, особенно важен, поскольку конкурентоспособность в современном мире — это еще и конкурентоспособность культур.
6. «100 новых лиц Казахстана», рассказывающий конкретные истории современников, которые добились больших успехов за годы независимости. Казахстанцы должны знать тех, кто составляет золотой фонд нации.

В целом, общенациональная программа «Рухани жаңғыру» содержит шесть спецпроектов, четыре подпрограммы («Тәрбие және білім», «Атамекен», «Рухани қазына», «Ақпарат толқыны») и порядка 15 базовых проектов.

Как видим, продвижение ценностей модернизации общественного сознания в солидной мере обеспечены с точки зрения их реализации в социальной практике. И это благодаря конкретным и вполне выполнимым проектам социального характера.

Ясно, что идеи легче прописать, нежели претворить в жизнь. В нашем случае главные сложности связаны с тем, насколько понятны человеку (обществу) указанные выше ценности, насколько человек (общество) предрасположен и в какой степени он (общество) уже приобщен к ним.

Именно понимание сути ценностей и ценностных ориентаций обуславливают успешность продвижения принципов модернизации общественного сознания. Основным фактором является, безусловно, система образования. Причем в практическую реализацию общенациональной программы «Рухани жаңғыру» строго следует вовлечь все уровни образования, начиная с дошкольного и завершая послевузовским образованием, с той лишь разницей, которая предопределяется целями и задачами активного участия каждой возрастной группы, методами, средствами и формами, соответствующим этим целям и задачам.

Список литературы

- 1 Когнитивная педагогика [Электронный ресурс]. — Режим доступа: revolution.allbest.ru/Педагогика/00964113_0.html.
- 2 Кузнецова А.Я. Философский анализ гуманистических идей образования в контексте современного научного мировоззрения / А.Я. Кузнецова // *Фундаментальные исследования*. — 2006. — № 7. — С. 61, 62.
- 3 Кузнецова А.Я. Когнитивные исследования в образовании [Электронный ресурс] / А.Я. Кузнецова // *Фундаментальные исследования*. — 2014. — № 6–6. — С. 1324–1327. — Режим доступа: <http://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=34339>.
- 4 Кузнецова А.Я. Образование как становление духовного человека / А.Я. Кузнецова // *Фундаментальные исследования*. — 2012. — № 11–2. — С. 478–482.
- 5 Евдокимова Т.Г. Теоретико-методологические основания изучения ценностных ориентаций / Т.Г. Евдокимова // *Вестн. РГГУ. Сер. Философия. Социология. Искусствоведение*. — 2018. — № 1(11). — С. 65–75. БОТ: 10.28995/2073–6401–2018–1–65–75.
- 6 Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер. — М.: Прогресс, 1990. — С. 266, 267.
- 7 Парсонс Т. О структуре социального действия. — М.: Академический проект, 2000. — С. 469.
- 8 Ручка А.А. Ценностный подход в системе социологического знания / А.А. Ручка. — Киев, 1987.
- 9 Besmenova I.K. Attitudes and their interrelation with behavior: Abstract review / I.K. Besmenova, O.A. Gulevitsch. — М.: Rossiiskoie psikhologicheskoe obshchestvo, 1999. — P. 4.
- 10 Yadov V.A. Social stratification in crisis society / V.A. Yadov // *Sotsiologicheskii zhurnal*. — 1994. — 1. — P. 35–52.
- 11 Fromm E. Anatomy of human destructiveness / E. Fromm. — М.: Respublika Publ.; 1994. — 368 p. (in Russian).
- 12 Lapin N.I. Dynamics of population values in reformed Russia / N.I. Lapin, L.A. Belyaeva, ed. — М.: Editorial URSS, 1996. — P. 56.
- 13 Toshchenko Zh.T. Values and valuable orientations / Zh.T. Toshchenko (Ed.). — М.: YuNITI-DANA Publ., 2013. — P. 105.
- 14 Andreenkova A.V. Materialistic/post-materialistic values in Russia / A.V. Andreenkova // *Sotsiologicheskii issledovaniya*. — 1994. — 11. — P. 73–81.
- 15 Joas H. Emergence of values / H. Joas. — М.: Aleteiya, 2014. — 311 p. (in Russian).
- 16 Сокурская Л.Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода: моногр. / Л.Г. Сокурская; [Рец.: В.И. Астахова и др.]; Харьков. нац. ун-т им. В.Н. Каразина. — Х., 2006. — С. 112.
- 17 Михайлева Е.Г. Ценности и ценностные ориентации в современной образовательной среде / Е.Г. Михайлева; Нар. укр. акад. — Харьков: Изд-во НУА, 2004. — С. 5.
- 18 Головатый Н.Ф. Социология молодежи: курс лекций / Н.Ф. Головатый. — Киев: МАУП, 1999. — С. 69.
- 19 Здравомыслов А.Г. Потребности, интересы, ценности / А.Г. Здравомыслов. — М., 1986 — С. 166.
- 20 Назарбаев Н. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания [Электронный ресурс] / Н. Назарбаев. — Режим доступа: www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizatsiya-obshchestvennogo-soznaniya.

Ж.О. Жилбаев, Л.С. Сырымбетова, Л.М. Муратова

Когнитивті педагогика контексінде қоғамдық сананы жаңғырту (рухани жаңғыру) құндылықтары

Мақала авторлары Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н. Назарбаевтың бағдарламалық «Болашаққа көзқарас: қоғамдық сананы жаңғырту» мақаласына сүйене отырып, Қазақстандағы әлеуметтік өзгерістердің мәнін жан-жақты ашып көрсетті. Сонымен қатар рухани жаңғыру қағидаттарының білім беру жүйесіндегі зияткерлік даму мәні болып табылатын когнитивті педагогика контексінде қарастырған. Осы тұрғыда қазіргі мектептің тәжірибесінде зияткерлік даму жүйесі жоқ екеніне ерекше назар аударылған, соның салдарынан интеллектке назар аударғанмен, ол дамымайды. Білім берудің когнитивті-құзыреттілік парадигмасы қызмет түрлерінің бірі ретінде ойлауға үйретуде құрылғандығы туралы бастапқы ережені қабылдай отырып, авторлар орта білім деңгейінде алғаш рет құндылықтар жазылған Қазақстан Республикасындағы жаңа білім беру стандарттарының маңызды ерекшеліктерін талдауға жүгінген. Осыған байланысты мақалада ғылымдағы белгілі «құндылықтар»

ұғымына қысқаша шолу жасалған. Сонымен қатар МЖМБС мәліметтері (мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары) бойынша деңгейдегі білім беру жүйесіне рухани жаңғыру құндылықтарын іске асырудың пәрменді тетігі екендігі белгілі. Аталған құндылықтарды іске асыру стратегиялары «Рухани жаңғыру» жалпыұлттық бағдарламасының практикалық бөлігімен айқындалған. Нәтижесінде авторлар жалпы ұлттық бағдарламаны іс жүзінде іске асыруға мектепке дейінгі және жоғары оқу орнынан кейінгі білімді аяқтап, әрбір топтың жас ерекшелігі мен белсенді қатысудағы мақсаттары мен міндеттерімен, сондай-ақ аталмыш мақсаттар мен міндеттерге сәйкес келетін әдістермен, құралдармен және нысандармен айқындалатын айырмашылықпен білім берудің барлық деңгейлерін қатаң түрде тарту керек деген қорытынды жасаған.

Кілт сөздер: модернизация, қоғамдық сана, рухани жаңғыру, құндылықтар, когнитивті педагогика.

Zh.O. Zhilbaev, L.S. Syrymbetova, L.M. Muratova

Values of modernization of public consciousness (spiritual revival) in the context of cognitive pedagogy

In the article the essence of social transformation in Kazakhstan based on program article of the First President of the Republic of Kazakhstan N. Nazarbayev «Looking to the future: the modernization of public consciousness» was revealed. The principles of spiritual revival were considered by the authors in the context of cognitive pedagogy, the subject of which is the intellectual development in the education system. In this regard, special attention is drawn to the fact that in the practice of modern school there is no system of intellectual development, so the attention to intelligence does not lead to its development. Taking as a starting point that the cognitive-competence paradigm of education is based on the training of thinking as one of the activities, the authors analyzed of the specific features of the new educational standards in the Republic of Kazakhstan, where the level of secondary education for the first time spelled out the values. In this respect, in the article a brief overview of the well-known definitions of the concept «value» was provided. At the same time, it is clearly stated that these SES (State educational standards) are an effective mechanism for promoting the values of spiritual revival in the education system at all levels. Strategies to implement these values define the practical part of the national program «Ruhany zhangu». As a result, the authors concluded that the practical implementation of the national program should strictly involve all levels of education, starting with preschool and completing with post-graduate education, the only difference that is predetermined by the goals and objectives of active participation of each age group, methods, means and forms corresponding to these goals and objectives.

Keywords: modernization, public consciousness, spiritual revival, values, cognitive pedagogy.

References

- 1 Kognitivnaia pedahohika [Cognitive pedagogy]. *revolution.allbest.ru*. Retrieved from <https://revolution.allbest.ru> Педагогика>00964113_0.html [in Russian].
- 2 Kuznecova, A.Ya. (2006). Filosofskii analiz humanisticheskikh idei obrazovaniia v kontekste sovremennoho nauchnoho mirovozzreniia [Philosophical analysis of humanistic ideas of education in the context of modern scientific worldview]. *Fundamentalnye issledovaniia – Fundamental research*, 7, 61–62 [in Russian].
- 3 Kuznecova, A.Ya. (2014). Kognitivnyie issledovaniia v obrazovanii [Cognitive research in education]. *Fundamentalnye issledovaniia – Fundamental research*, 6, 1324–1327. Retrieved from: <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=34339> [in Russian].
- 4 Kuznecova, A.Ya. (2012). Obrazovaniie kak stanovleniie duhovnoho cheloveka [Education as the formation of a spiritual person]. *Fundamentalnye issledovaniia – Fundamental research*, 11–2, 478–482 [in Russian].
- 5 Evdokimova, T.G. (2018). Teoretiko-metodologicheskie osnovania izucheniia tsennostnykh orientatsii [Theoretical and methodological basis for the study of value orientation]. *Vestnik RHHU. Seriya «Filosofia. Sotsiologhiia. Iskusstvovedeniie» Bulletin of the RSHU. Philosophy. Sociology. Art history Series*, 1(11), 65–75. БОТ: 10.28995/2073-6401-2018-1-65-75 [in Russian].
- 6 Veber, M. (1990). *Izbrannye proizvedeniia [Selected works]*. Moscow: Prohress [in Russian].
- 7 Parsons, T. (2000). *O strukture sotsialnoho deistviia [On the structure of social action]*. Moscow: Akademicheskii proekt [in Russian].
- 8 Ruchka, A.A. (1987). *Tsennostnyi podkhod v sisteme sotsiologicheskogo znaniia [Value approach in the system of sociological knowledge]*. Kiev [in Russian].
- 9 Besmenova, I.K., & Gulevitsch, O.A. (1999). Attitudes and their interrelation with behavior: Abstract review. Moscow: Rossiiskoe psikhologicheskoe obshchestvo Publ.
- 10 Yadov, V.A. (1994). Social stratification in crisis society. *Sotsiologicheskii zhurnal. Sociological journal* 1:35–52.
- 11 Fromm, E. (1994). *Anatomy of human disruptiveness*. Moscow: Respublika.
- 12 Lapin, N.I., & Belyaeva, L.A. (1996). *Dynamics of population values in reformed Russia*. Moscow: Editorial URSS Publ.
- 13 Toshchenko, Zh.T. (2013). *Values and valuable orientations*. Moscow: YuNITI-DANA Publ.

- 14 Andreenkova, A.V. (1994). Materialistic/post-materialistic values in Russia. *Sotsiologicheskie issledovaniya*, 11, 73–81.
- 15 Joas, H. (2014). *Emergence of values*. Moscow: Aleteiya. [in Russian].
- 16 Sokuryanskaya, L.G. (2006). *Studenchestvo na puti k druhomu obshchestvu: tsennostnyi diskurs perekhoda [Students on the way to another society: the value discourse of transition]* [in Russian].
- 17 Mihajleva, E.G. (2004). Tsennosti i tsennostnye orientatsii v sovremennoi obrazovatelnoi srede [Values and value orientations in the modern educational environment]. Kharkov: Izdatel'svo NUA [in Russian].
- 18 Golovatyj, N.F. (1999). *Sotsiologiya molodezhi [Sociology of youth]*. Kiev: MAUP [in Russian].
- 19 Zdravomyslov, A.G. (1986). *Potrebnosti, interesy, tsennosti [Needs, interests, values]*. Moscow [in Russian].
- 20 Nazarbaev, N. Vzhliad v budushchee: modernizatsiya obshchestvennogo soznaniya [Looking to the future: the modernization of social consciousness]. *akorda.kz*. Retrieved from: https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya [in Russian].

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ INFORMATION ABOUT AUTHORS

- Abayeva, N.F.** — Candidate of pedagogical sciences, senior lecturer of the Higher Mathematics Department, Karaganda State Technical University, Kazakhstan.
- Andreyeva, O.A.** — PhD student, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Beisenbayeva, B.A.** — Senior teacher, Master of sciences, Faculty of foreign languages, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Bexultanova, L.A.** — 1 year PhD student, Faculty of foreign languages, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Cernasejus, O.** — Doctor PhD, professor, Department of Mechanical and Materials, Faculty of Mechanics Engineering, Vilnius Gediminas technical university, Lithuania.
- Damir, A.D.** — PhD student, Biology Department, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan.
- Dosbenbetova, A.Sh.** — Doctor of education, professor of Pedagogy Department, South Kazakhstan State Pedagogical University, Kazakhstan.
- Dosmuhanova, Zh.A.** — Senior teacher, Abay Myrzahmetov Kokshetau University, Kazakhstan.
- Esenomanova, A.R.** — Master of pedagogical sciences, senior teacher, Abay Myrzahmetov Kokshetau University, Kazakhstan.
- Horoshilova, S.P.** — Candidate of pedagogical sciences, professor, Novosibirsk State Pedagogical University, Russia.
- Kagazbayev, Zh.** — Associate professor of the Department of theory and methodology of foreign language training, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Kaliyeva, A.N.** — PhD associate professor, Biology Department, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan.
- Khamza, A.A.** — Teacher of the Zhambyl Specialized boarding school, Kazakhstan.
- Kopzhasarova, U.I.** — Candidate of pedagogical sciences, associate professor the Department of theory and methodology of foreign language training, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Kurpeshko, N.N.** — Doctor of education, professor, Novosibirsk State Pedagogical University, Russia.
- Maryshkina, T.V.** — Master of arts, teacher of the department of theory and practice of translation, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Matassova, I. N.** — Master of foreign philology, senior teacher of the Department of theory and practice of translation, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Muratova, L.M.** — Doctoral student of specialty 6D011900-Foreign language: two foreign languages, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Rakhymberdieva, Zh.Sh.** — PhD student, Biology Department, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan.
- Samashova, G.E.** — Candidate of pedagogical sciences, dean of the Innovative Technologies Faculty, Karaganda State Technical University, Kazakhstan.

-
- Samoilova, I.A.** — Master of mechanics, senior lecturer of Department of applied mathematics and computer science, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Satpaeva, Zh.A.** — Senior teacher, Abay Myrzahmetov Kokshetau University, Kazakhstan.
- Seytmetova, A.M.** — Candidate of biological science, associate professor, Department of Biology, H.A. Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan.
- Smirnova, M.A.** — Master of technical sciences, senior lecturer of Department of applied mathematics and computer science, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Stanciu, N.** — PhD, Associate professor, University of Belgrade, Serbia.
- Syrymbetova, L.S.** — Candidate of pedagogics sciences, professor, I. Altynsarin National Academy of Education, Nur-Sultan, Kazakhstan.
- Tleuzhanova, G.K.** — Candidate of pedagogical sciences, associate professor, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Toleuzhan, A.T.** — Teacher of the Department of theory and methodology of foreign language training, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Tynbayeva, G.S.** — Master of Arts, teacher of Foreign languages Department, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Yerakhtina, I.I.** — Candidate of pedagogical sciences, dean of the Mechanical Engineering Faculty, Karaganda State Technical University, Kazakhstan.
- Zakirova, D.F.** — Senior teacher, Abay Myrzahmetov Kokshetau University, Kazakhstan.
- Zhandaeva, U.Zh.** — Senior teacher, Abay Myrzahmetov Kokshetau University, Kazakhstan.
- Zhilbaev, Zh.O.** — Candidate of pedagogics sciences, professor, I. Altynsarin National Academy of Education, Nur-Sultan, Kazakhstan.
- Zhuzbay, A.K.** — Master student, Department of Biology, H.A. Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan.